

**KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜNDEKİ MALAKAN
GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN
İNCELENMESİ, KORUMA SORUNLARI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN MALAKAN GÖÇ
MÜZESİ RESTORASYON ÖNERİSİ**

Suat ORHAN

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE**

**KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜNDEKİ MALAKAN GELENEKSEL KONUT
MİMARİSİNİN İNCELENMESİ, KORUMA SORUNLARI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN MALAKAN GÖÇ MÜZESİ RESTORASYON
ÖNERİSİ**

Suat ORHAN

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE**

**KARABÜK
Haziran 2021**

Suat ORHAN tarafından hazırlanan “KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜNDEKİ MALAKAN GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN İNCELENMESİ, KORUMA SORUNLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN MALAKAN GÖÇ MÜZESİ RESTORASYON ÖNERİSİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE

.....

Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 04/06/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKİYAY (BÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Suat ORHAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜNDEKİ MALAKAN GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN İNCELENMESİ, KORUMA SORUNLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN MALAKAN GÖÇ MÜZESİ RESTORASYON ÖNERİSİ

Suat ORHAN

**Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE
Haziran 2021, 116 sayfa**

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan "serhat" (sınır) kenti Kars, günümüzde de bu çok kültürlü ve kozmopolit özelliğini devam ettirmektedir. Kars'ın bu özelliği, insan yaşamındaki kültürel geçişliliği ve mimari anlamda etkileşimi beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle Türklerin Anadoluya ilk yerleşimlerini yaptığı, Ani Antik kentinden başlayarak günümüze kadar Kars'ta yaşamış olan Müslüman ve gayrimüslim toplulukların kültürleri, yaşam biçimleri, geleneksel mimari özellikleri ve bu anlamda Kars'ın yerel mimarisine kazandırdığı öğeler irdelenmiştir. Osmanlı döneminde, 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen "93 Harbi" ile Kars'ın Rus işgaline uğradığı ve yaklaşık 40 yıl kadar süren dönemde, Rusların Kars'ın merkezinde ve köylerinde bir çok tarihi yapı inşa ettikleri bilinmektedir.

Bu çalışmada; 1877-1878 yıllarında, dönemin Çarlık Rusya'sının "iskan politikası" bağlantılı olarak dini, kültürel ve siyasi yönden anlaşılmadıkları için, Kars'a zorla göç ettirdikleri Malakanların, Kars'ın yerel halkı ile olan kültürel etkileşimleri ile bu etkileşimlerin geleneksel konut mimarisine yansımaları, koruma sorunları ve sürdürülebilmesi için gerekli yenileme ve restorasyon çalışmaları ortaya konulmuştur.

Örnek inceleme alanı olarak, Malakanların yoğun şekilde yaşadıkları Kars'ın Çakmak köyünde yer alan Malakan konut yapılarının mimari özellikleri analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, günümüzde unutulmaya yüz tutmuş olan Malakanların ve konut yapılarının sürdürülebilirliği için öneriler geliştirilmiş ve Kars kenti Çakmak köyünde yer alan Kanber Şerifoğlu'na ait geleneksel Malakan konutunun, göç müzesi olarak yeniden işlev kazandırma projesi önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler : Kars, Malakan, Çakmak Köyü, Kanber Şerifoğlu Evi, göç müzesi, Doukhor, kültür, Osmanlı, mahalle, sürdürülebilirlik, restorasyon, köy, müze, koruma, geleneksel mimari, taş, ahşap.

Bilim Kodu : 80106

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

INVESTIGATION OF MALAKAN TRADITIONAL HOUSES IN ÇAKMAK VILLAGE IN KARS PROVINCE, CONSERVATION PROBLEMS AND RESTORATION PROPOSAL AS MALAKAN MIGRATION MUSEUM FOR SUSTAINABILITY

Suat ORHAN

**Karabük University
Institute of Graduate Programs
Department of Architecture**

**Thesis Advisor:
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE
June 2021, 116 pages**

The ‘‘serhat’’ (border) city of Kars, which has hosted many civilizations, continues this multicultural and cosmopolitan character today. This feature of Kars has brought cultural permeability and architectural interaction in human life.

In this study, the cultures, lifestyles and traditional architectural features of the Muslim and non-Muslim communities that have lived in Kars starting from the ancient city of Ani, where the Turks made their first settlements in Anatolia and in this sense, the elements that Kars brought to its local architecture were examined. In this study; In 1877-1878, in connection with the "settlement policy" of the Tsarist Russia of the period, because they could not agree on religious, cultural and political

aspects, the cultural interactions of the Malakans, who were forced to migrate to Kars, with the local people of Kars, and the reflections of these interactions on the traditional housing architecture, conservation problems and necessary renovation and restoration works for its sustainability have been revealed.

As a case study, the architectural features of traditional Malakan residential buildings in Çakmak village of Kars, where Malakans densely live, were analyzed.

As a result, suggestions have been developed for the sustainability of the Malakans, which are about to be forgotten today, and the housing features, and the project of restoring the traditional Malakan residence of Kanber Şerifoğlu, located in the village of Çakmak in Kars, as an immigration museum was proposed.

Key Word : Kars, Malakan, akmak Village, Kanber Şerifoğlu House, immigration museum, Doukhobor, culture, Ottoman, neighborhood, sustainability, restoration, village, museum, conservation, traditional architecture, stone, wooden.

Science Code :80106

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda, ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren tez danışmanım Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamı değerlendirmek üzere vakit ayıran sayın jüri üyeleri Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKAY ve Doç. Dr. A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK'e, maddi manevi yardımını esirgemeyen arkadaşlarım Yüksek Mimar M. Akif ÇENGEL ve Arş. Gör. Fuat FİDAN'a teşekkür ederim.

Bizlere anlayış gösteren, bilgilerini paylaştan yüce gönüllü Kars Kültür Sanat Derneği Başkanı Vedat AKÇAYÖZ, Mimar Canan BADAY, Öğr. Gör. Elif KENGERALAN ve Kars İli Çakmak Köyü'nde ikamet eden, arazi çalışmalarında bana çalışma arkadaşlığı yapan Tuba ŞERİFOĞLU'na ayrıca teşekkür ederim.

Desteğini her an yanımda ve yüreğimde hissettiğim sevgili anneme, manevi hiçbir yardımını esirgmeden yanımda oldukları için aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
SİMGELER KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI	1
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	1
1.3. ÇALIŞMA ALANI VE SINIRLARI	2
1.4. LİTERATÜR ÖZETİ.....	3
BÖLÜM 2	6
TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE KARS'TA YAŞAMIŞ OLAN TOPLULUKLARIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ	6
2.1. MÜSLÜMAN YEREL HALKIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ.....	6
2.1.1. Ani Antik Kenti'nde Müslüman Yerel Halk Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri.....	7
2.1.2. Kars Merkezde Müslüman Yerel Halk Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri.....	10

2.2. GAYRİMÜSLİM TOPLULUKLARIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ	15
2.2.1. Ani Antik Kenti'nde Gayrimüslim Topluluklar Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri.....	16
2.2.2. Kars Merkezde Gayrimüslim Topluluklar Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri.....	18
BÖLÜM 3	30
MALAKANLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	30
3.1. MALAKANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	30
3.1.1. Malakanların Kafkasya Bölgesi ile Kars'a Sürgünü ve Sürgün Sonrası Malakanların Yerleşim Yerleri	33
3.1.2. Malakanlar ve Doukhaborlar'ın Kültürel ve Toplumsal Yapısı	37
BÖLÜM 4	46
MALAKANLARIN KARS'IN KENTSEL DOKUSUNA OLAN MİMARİ ETKİLERİ.....	46
4.1. MALAKANLARIN KONUT YAPILARI	46
4.1.1. Genel Özellikleri:	46
4.1.2. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi:	47
4.1.3. Plan Şeması ve Plan Tipolojisi:	48
4.1.4. Detaylar ve Süslemeler:	50
4.2. ÖRNEK MALAKAN KONUTU İNCELEMELERİ.....	51
4.2.1. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 157 ADA 19 PARSEL'DE YER ALAN ERDİNÇ ÖZBEY'E AİT MALAKAN EVİ.....	52
4.2.1.1. Yapının Konumu:.....	52
4.2.1.2. Genel Özellikleri:	52
4.2.1.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi	53
4.2.1.4. Korunmuşluk Durumu, Müdahaleler ve Restorasyon Sonrası Yapının Son Hali.....	53

4.2.2. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 158 ADA 11 PARSEL'DE YER ALAN TÜRKAY OTHAN'A AİT MALAKAN EVİ	59
4.2.2.1. Yapının Konumu:.....	59
4.2.2.2. Genel Özellikleri:	59
4.2.2.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi	61
4.2.2.4. Korunmuşluk Durumu ve Müdahaleler	61
BÖLÜM 5	66
KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 160 ADA 8 PARSEL'DE YER ALAN KANBER ŞERİFOĞLU'NA AİT MALAKAN EVİNİN MALAKAN GÖÇ MÜZESİ OLARAK RESTORASYON ÖNERİSİ	66
5.1. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 160 ADA 8 PARSEL'DE YER ALAN MALAKAN EVİ.....	66
5.1.1. Konum-Çevre İlişkisi	66
5.1.2. Tarihsel Gelişimi	67
5.1.3. Yapının İncelenmesi	68
5.1.3.1. Genel Özellikleri	68
5.1.3.2. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi	68
5.1.3.3. Süsleme ve Tezyinat	69
5.1.4. Yapının Cepheleri	69
5.1.4.1. Doğu Cephesi.....	69
5.1.4.2. Güney Cephesi	69
5.1.4.3. Kuzey Cephesi	70
5.1.4.4. Batı Cephesi	70
5.1.5. Korunmuşluk Durumu ve Müdahaleler	75
5.1.6. Restitüsyon Projesi.....	83
5.1.6.1. Vaziyet Planı	83
5.1.6.2. Plan Restitüsyonu.....	84
5.1.6.3. Cephe Restitüsyonu	84
5.1.7. Restorasyon Önerileri.....	92
5.1.7.1. Yapısal İyileştirmeye Yönelik Koruma Önerileri.....	92

	<u>Sayfa</u>
5.1.7.2. Yeni İşlev Önerileri.....	94
BÖLÜM 6	103
SONUÇ VE ÖNERİLER	103
KAYNAKLAR	106
EK AÇIKLAMALAR A.	109
KARS ÇAKMAK KÖYÜNDE KARS KVKBK TARAFINDAN TESCİL KAYDI YAPILMIŞ MALAKAN YAPILARINA AİT TESCİL FİŞLERİ	109
EK AÇIKLAMALAR B.	113
MALAKAN KÜLTÜRÜNE AİT TERİMLER	113
ÖZGEÇMİŞ	116

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1.	Kars ili ve ilçelerinin konumu ve sınırlarını gösteren harita.....	2
Şekil 1.2.	Kars ili merkez ilçesi Çakmak Köyü google earth uydu görüntüsü	3
Şekil 2.1.	Ani Antik Kentinin yerleşim haritası ve önemli Selçuklu eserleri	7
Şekil 2.2.	Küçük hamam plan şeması	8
Şekil 2.3.	Anide yer alan Tacirin Sarayı mimari çizim ve fotoğrafları.....	9
Şekil 2.4.	Ani Antik Kenti-Manuçehr Cami plan şeması ve görünüşü.....	10
Şekil 2.5.	Kars Kalesinden görünüm	11
Şekil 2.6.	Hasan Harakani Cami ve Kars 12 Havariler Kilisesi görünüşü.....	11
Şekil 2.7.	Osmanlı döneminde Kars merkez, kale altında yer alan taş köprü ve hamamların görünümü	12
Şekil 2.8.	Osmanlı döneminde Kars merkez, kale altı görünümü.....	13
Şekil 2.9.	Kars'ta yer alan Osmanlı konutlarından A. Tevfik Paşa Konağı.	14
Şekil 2.10.	Ani Antik Kentinin yerleşim haritası ve Gayrimüslimler tarafından yapılan eserleri	16
Şekil 2.11.	Ani'yi çevreleyen surlardan görünüş	16
Şekil 2.12.	Ani'de yer alan bazı kiliseler ile Büyük Katedrale ait plan şemaları ve görünüşleri.....	17
Şekil 2.13.	On İki Havari Kilisesi-Kümbet Cami	18
Şekil 2.14.	Kars merkezde Rusların uyguladığı ızgara plan şeması ve önemli Rus yapıları (google earth programından değiştirilerek alınmıştır)	20
Şekil 2. 15.	Kars merkezde yer alan Cheltikov Otel ve eski Rus konsolosluk binası	21
Şekil 2. 16.	Sanayi ve Ticaret Odası ile Kars KVKBK Müdürlüğü görünüşleri	22
Şekil 2. 17.	Kars merkezde yer alan Defterdarlık binası ve eski Vali konağı.....	22
Şekil 2. 18.	Kağızman evlerinde dış balkon uygulama örnekleri	23
Şekil 2. 19.	Kağızman evlerinde iç balkon uygulama örnekleri	24
Şekil 2. 20.	Giriş saçakları ve üzerinde yer alan ahşap veya metal süslemeler	24
Şekil 2. 21.	İçeriden çift kanatlı pencere örneği.....	25
Şekil 2. 22.	Odalardaki ve holdeki kapılar ile evin şekillenmesi	25

Sayfa

Şekil 2. 23. Çatılarda yer alan çörten örnekleri.....	26
Şekil 2. 24. Peç örnekleri	27
Şekil 2. 25. Peç örnekleri	28
Şekil 2. 26. Kars merkez Paşaçayır mahallesinde yer alan Alman evi	29
Şekil 3.1. Malakan toplumunun 17. yüzyıldan sonra ortaya çıkış şeması	30
Şekil 3.2. Dinyeper Nehri havzası ve çevre bölgeleri görünümü	33
Şekil 3.3. Kafkasya bölgesinde yaşayan Malakanları gösterir harita.....	34
Şekil 3.4. Gürcistan Gerelovka Köyünde yer alan Malakan kompleksi	34
Şekil 3.5. Malakanların yaşadığı bölgeyi gösteren Boğatepe Köyü ve çevresinin (Büyük Zavot) haritası	35
Şekil 3.6. Malakan ve Doukhoborların silahlarını yaktıklarını betimleyen resim. .	36
Şekil 3.7. Kars'ın Melik Köyünden giden Dukhizhiznikilerin etkin olduğu kilise- Whittier Kaliforniya. (Los Angeles'ta 6 adet cemaat evi var)	37
Şekil 3.8. Katok-arazi düzenleme aleti	38
Şekil 3.9. Kars'ın Çakmak Köyünde atla koşulan Malakan tırmığı	39
Şekil 3.10. Malakanlı kadınların arıcılık faaliyetleri (Mimar Sinan Üniversitesi arşivi).....	40
Şekil 3.11. Malakanların taşımacılıkta kullandığı atlı kızak örneği.....	40
Şekil 3.12. Bal süzme aleti-ekstraktör	41
Şekil 3.13. Kars Arpaçay ilçesi Akçalalar Köyünde bulunan Malakan değirmeni....	42
Şekil 3.14. Plipenkoların Kars, Susuzdaki ve İvan S. Samarin'in oğlu Vasil Samarin Çakmak Köyünde yer alan Malakan değirmenlerinin görünüşleri	42
Şekil 3.15. Malakan yün eğirme makinesi	43
Şekil 3.16. Malakanların yemek yaparken kullandıkları ev aletleri.....	44
Şekil 3.17. Malakan dönemini yansıtan metal semaver	44
Şekil 3.18. Kars'ta üretimi yaygın olan Malakan gravyeri	45
Şekil 3.19. Arazi ölçme aleti (sarmıç).....	45
Şekil 4.1. Malakan konutları ve hayvan barınakları.	46
Şekil 4.2. Boğatepe Köyünde xix. yüzyılın başlarında yaşamış bir Malakan ailesi ve günümüze intikal etmiş bir Malakan konutu.....	47
Şekil 4.3. Kerpiç kalıpları	48
Şekil 4.4. Malakanlarda konut tipleri ve bölümleri.....	49

Şekil 4.5. Fin hamamı tipi hamam	50
Şekil 4.6. Malakan evi pencere üzeri ahşap malzemeden süsleme detayı.	50
Şekil 4.7. Kars ili Çakmak Köyünde yer alan Erdiñ Özbey'e ait Malakan evinin kapı ve pencere görünüşleri	51
Şekil 4.8. Erdiñ Özbey Evi görünüşleri (restorasyon öncesi)	52
Şekil 4.9. Erdiñ Özbey Evi tavan görünüşleri	54
Şekil 4.10. Rölöve çizimleri vaziyet planı	54
Şekil 4.11. Güneydoğu cephesi	57
Şekil 4.12. Doğu cephesi.....	58
Şekil 4.13. Güney cephesi.....	58
Şekil 4.14. İç Mekân görünüşü	58
Şekil 4.15. Erdiñ Özbey Evinin cephelerinde yer alan kapı ve pencere görünüşleri	59
Şekil 4.16. Türkay Othan Evi güneydoğu cephe görünüşü.....	60
Şekil 4.17. Türkay Othan Evi kuzeydoğu cephe görünüşü	60
Şekil 4.18. Türkay Othan Evi doğu cephe görünüşü	60
Şekil 4.19. Erdiñ Özbey Evi koridor tavan görünüşü.....	62
Şekil 4.20. Türkay Othan Evi kapı ve pencere görünüşleri	63
Şekil 4.21. Türkay Othan Evi rölöve çizimleri - vaziyet planı	63
Şekil 5.1. Çakmak Köyü konumu.	66
Şekil 5.2. Kanber Şerifoğlu Evi	67
Şekil 5.3. Doğu cephesi görünüşleri	71
Şekil 5.4. Güney cephesi görünüşleri.....	71
Şekil 5.5. Kuzey-kuzey doğu cephe görünüşleri.....	71
Şekil 5.6. Batı cephesi görünüşü	72
Şekil 5.7. Yoldan görünüşler.....	72
Şekil 5.8. Ahşap iç kapı görünüşleri	73
Şekil 5.9. Ahşap pencerelerin içeriden görünüşleri	73
Şekil 5.10. Odada yer alan peç'in görünüşleri	74
Şekil 5.11. Çatı saçaklarında yer alan furuşlar.....	74
Şekil 5.12. Balkon üzerindeki tavan görünüşü.....	74
Şekil 5.13. Ahır içerisinden görünüş.....	75
Şekil 5.14. Kanber Şerifoğlu Evinin rölöve çizimleri.....	77

	<u>Sayfa</u>
Şekil 5.15. Kanber Şerifoğlu Evi restitüsyonu.....	86
Şekil 5.16. Kanber Şerifoğlu Evi restorasyonu.....	96

SİMGELER KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

KM : Kilometre

YY. : Yüzyıl

M.S. : Milattan Sonra

M : Metre

KVKBK : Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

CM : Santimetre

VB : Ve benzeri

M² : Metrekare

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışma, Kars'ta yaşamış olan topluluklardan, Rus kökenli Malakan (Molokan) olarak adlandırılan toplulukların geleneksel konut mimarisi başta olmak üzere yaşam biçimlerini, kültürleri, dini ve sosyal yaşantılarını açıklamak ve Müslümanlarla gayrimüslim yerel halkın Kars'ın geleneksel mimarisine olan etkilerinin araştırılması amacı taşımaktadır.

Ayrıca bu tez çalışması, Malakanların ülkemize ve Kars'ın yerel halkına mimarlık disiplini kapsamında kazandırdığı öğeler ve bu öğelerin sürdürülebilirliği kapsamında hangi çalışmalara ve yenilikçi düşüncelere yer verilebileceği soruna cevap aramaktadır.

Dünyanın değişik ülkelerinde ve bizim ülkemizde Malakanlara ait dini, sosyolojik ve kültürel alanda hazırlanmış olan kitaplar ve makaleler yer almaktadır. Ancak kitap ve makalelerde Malakanların konut mimarilerine ilişkin bilgiler yer alsa da direkt olarak mimarlık disiplini kapsamında özgün bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu kapsamda tez çalışmasında, Kars'ın yerel halkına ve ülkemize geleneksel mimari açıdan Malakan toplumunun kazandırdıkları ve bu kazanımların sürdürülebilirliği açısından koruma önerileri geliştirmek amaçlanmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

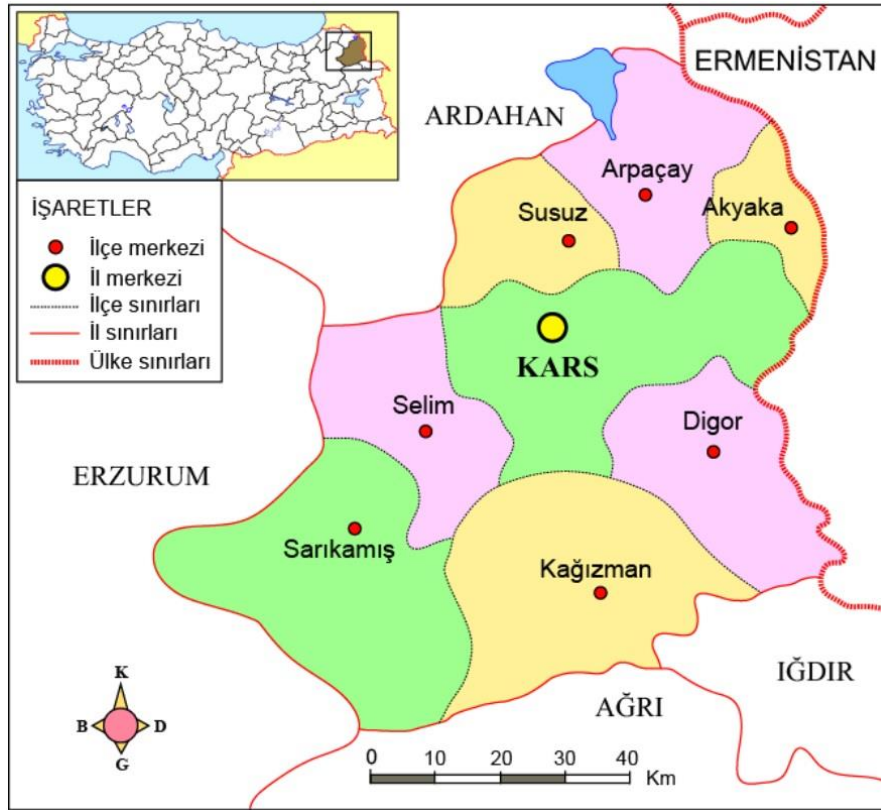
Tezin hazırlanma yöntemi olarak öncelikle detaylı bir literatür taraması yapılarak Kars merkez ve köylerinde yer alan Malakanlar ile Müslüman ve gayrimüslim halkın dönem yapılarına ait bilgi ve belgeler ortaya konulmuştur. Kars Kültür Varlıklarını

Koruma Bölge Kurulundan tez konusu ile ilgili Malakanlara ait tescilli konutların tescil fişlerine ulaşılmıştır. Kafkas Üniversitesi, Serhat Kalkınma Ajansı, Kars Valiliği gibi kamu kurum ve kuruluşları ile irtibata geçilerek gerekli bilgi belge ve dokümanlar elde edilmiştir. Ayrıca benzer dönemlerde veya benzer yöntemlerle inşa edilmiş olan Malakanlara ait geleneksel konut tipolojisinin incelenmesi suretiyle restorasyon önerisi için ipuçları elde edilmeye çalışıldı.

Tez konusunun amacına ulaşması açısından sahada gerekli ölçümler, analizler, konunun uzmanları ile birebir görüşmeler ve gerekli çizim programlarından faydalanılarak projelendirme yöntemlerine başvuruldu.

1.3. ÇALIŞMA ALANI VE SINIRLARI

Çalışma alanı, Kars'ta yaşamış olan Müslüman ve gayrimüslim halkın geleneksel mimarilerini bünyesinde barındıran Kars ilinin tümünü kapsamaktadır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Kars ili ve ilçelerinin konumu ve sınırlarını gösteren harita [1].

Ancak çalışmanın asıl araştırma alanı olarak, Malakan toplumunun yaşam biçimi ve mimarisinin, Kars'ın geleneksel konut mimarisine katkılarını ortaya koyabilmek adına, Malakanların yaşamış oldukları Kars'ın merkez ilçesine bağlı Çakmak köyü seçilmiştir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Kars ili merkez ilçesi Çakmak Köyü google earth uydu görüntüsü [2].

1.4. LİTERATÜR ÖZETİ

Konu ile ilgili yapılan literatür çalışmasında, Kars'a ilk Malakan göçmenleri; 1878 sonbaharında Güney Kafkasya'dan gelmiştir. Daha sonraları kent merkezine bağlı Çakmak ve Çalkavur köyleri, Arpaçay ilçesine bağlı Yalınçayır ve Atçılar köyleri ile Kars'ın Susuz ve Akyaka ilçeleri Malakanların yıllarca en yoğun yaşadıkları yerleşim alanları olmuştur.

19. yy.'ın sonlarında başlayarak 20. yy.'ın başlarına kadar 110.000 kişiyi bulan Kars bölgesindeki Rus nüfusun yaklaşık 65.000'nini Malakanların oluşturduğu öğrenilmektedir. Bu kaynakta, Rus yazar İvan Semyenov ve Ercan Karagöz tarafından 2009 yılında "Kafkas Ardındaki Molokanların ve Dukhoborların Tarihi"

adlı kitapda Malakanların Rusyadan Kafkasya bölgesine göç ettikleri ve Kars'ın hangi ilçe ve köylerinde yaşadıklarına değinilmiştir [3].

Prof. Dr. Bayram Akça ve Sinan Kıyanç'ın 2017 yılında yayımlanan "Malakanların Anadolu'daki İzleri" konu başlıklı makaledeki [4] bilgilere göre ülkemizde 1927 yılında yapılan ilk genel seçim sonuçlarında Kars ilinde Malakanlar hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Nüfusun dil ve din bölümlerine bakıldığında Malakanlar hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kars Halkevlerinin 1933-1934 yıllarında Kars'ta yaptıkları nüfus sayımında Malakanların bulunduğu belirtilmektedir [4].

Nebahat Oran Arslan ve İlyas Topçu'nun "Cumhuriyet Döneminde Kars'ta Nüfus" isimli 2012 yılında yayımlanan makalesinde ise Kars Halkevlerinden elde edilen rakamlara göre Kars merkezde 34, Merkez Köyler 142, Susuz Nahiyesi 35, Kağızman Kötek 14, Arpaçay'da 565, Sarıkamış'ta 11 tane olmak üzere toplam 801 Malakan olduğu bilgisine yer verilmiştir [5].

Literatür analizleri sonucunda, Malakanları kültürel ve toplumsal yönden derinlemesine ele alan Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'ın 2005 yılında "Kars'ta Bir Etnik Grup Malakanlar'ın Toplumsal Yapısı" isimli yayımlanan kitaptaki [6] verilere göre Malakanlar Kars merkez ve ilçelerinde geleneksel konut mimarisine örnek teşkil edecek yapılar inşa etmekle kalmamış, Malakanların yöre halkına peynircilik, değirmencilik, bahçe ziraatı, arıcılık, hayvancılık ve tarımda büyük katkılar sağladığı anlaşılmaktadır [6].

Kars'ta yaşayan ve annesi Malakan olan Vedat Akçayöz ile yapılan görüşmeden ve "Annem Sara ve Malakanlar" isimli Vedat Akçayöz'ün kitabından [7] edinilen bilgilere göre Malakanların her ne kadar Kars'tan gitmek istemeseler de buna mecbur kaldıkları ancak Malakanların Kars'tan giderken yöre halkına başta tarım ve hayvancılık olmak üzere modern teknik ve aletlerin kullanımında önemli katkılarının olduğu anlatılmaktadır. Kazım Karabekir'in "İstiklal Harbimiz" isimli 1988 yılında yayımlanan kitabında ise Malakanların inançlarına göre savaşmanın hoş karşılanmadığı ve askere gitmeyi reddettikleri, ancak mecliste alınan karar ile

Malakanların da askere alınması kararının çıktığı bu kararın Malakan toplulukları arasında büyük rahatsızlığa neden olduğu belirtilmiştir [8].

Prof. Dr. Yavuz Aslan'ın "Milli Mücadele Döneminde Türk-Sovyet ilişkilerinde Molokanlar (Malakanlar) Sorunu" isimli 2001 yılında yayımlanan makalesinde [9] askerlik yapma zorunluluğunun getirilmesi durumu, Malakanların büyük bir kısmının yaşadıkları yerleri terk edip, Rusya'ya göç etmek için Rusya'nın Kars Konsolosluluğı'na müracaat etmelerine yol açmış, böylece kendi istekleri ile Rusya'ya göç etmeyi kabul etmişlerdi [9].

Ayrıca Malakan toplumunun yaşam felsefesini ve buna bağlı olarak oluşturdukları geleneksel konut mimarilerini derinlemesine etüt edebilmek adına, konu ile ilgili yayımlanmış olan makale ve dergiler araştırılarak incelenmiştir. Ancak yapılan incelemelerde, Malakanların geleneksel konut mimarisine ilişkin kapsamlı bir literatür veya tez çalışması bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca yapılan incelemeler ve arazi analizleri neticesinde, Malakan konut mimarisine ilişkin restorasyon çalışmalarının yeni başladığı, bu kapsamda Çakmak köyünde Erdinç Özbey'e ait olan bir Malakan konutunun işlevi değiştirilmeden konut olarak restorasyonunun yapıldığı görülmüştür.

Kars'tan göç eden, Malakan toplumunun kaybolmaya başlayan yaşam biçimleri ile Kars'ın yerel halkına maddi ve manevi anlamda kazandırdıklarının gelecek nesillere aktarılması için çalışmaları yapılmıştır. Vedat Akçayöz, bir apartman dairesinde Malakanlara ait olan eşyaları bir araya getirerek kısıtlı imkânlarla da olsa bu kültürün yaşamasına katkı sunmaya çalışmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde, Çakmak köyünde henüz restorasyon çalışması yapılmamış olan Kanber Şerifoğlu'na ait Malakan evine, müze olarak restorasyon önerisinde bulunularak, Malakan kültürünün gelecek nesillere aktarılması ve yerli yabancı turist ziyaretleri ile Kars'ın tanıtımının sağlanması açısından önem arz edeceği kanısına varılmıştır.

BÖLÜM 2

TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE KARS'TA YAŞAMIŞ OLAN TOPLULUKLARIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ

2.1. MÜSLÜMAN YEREL HALKIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ

Kars'ta yaşamış olan Müslüman halk, başta Türkler yine Türk kökenli Terekeme ve Azeriler ile Kürtler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kars kozmopolit bir kent olduğundan ırk ayrımı yapmaksızın tüm kültürler iç içe yaşamış olup kültürel etkileşim içine girmiş ve ortak bir mimari dil oluşturmuşlardır.

Tez kapsamında, Kars'ta yaşamış olan Müslüman yerel halk olarak, Selçukluların ve Osmanlıların geleneksel mimari örnekleri yer almaktadır. Selçuklular ve Osmanlıların kente kazandırdıkları az sayıda nitelikli yapı günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır.

Kars'ın, Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından 1064 yılında fethedilişi ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu. Alparslan'ın Anadolu'daki ilk fethettiği yer ise Ani Antik Kentidir.

Anadolu Türk kültür tarihinde bünyesinde ilkleri barındırdığı için Ani Antik Kenti önemli bir yer teşkil etmektedir. Kars'ta Müslümanların ilk dini, askeri ve sivil yapıları Selçuklu dönemi ile Ani Antik Kenti'nde yer almaktadır. Ani, UNESCO tarafından 2016 yılında dünya kültür mirası listesine dâhil edilmesiyle uluslararası turistik organizasyonlar bakımından da önemli bir statüye erişmiştir.

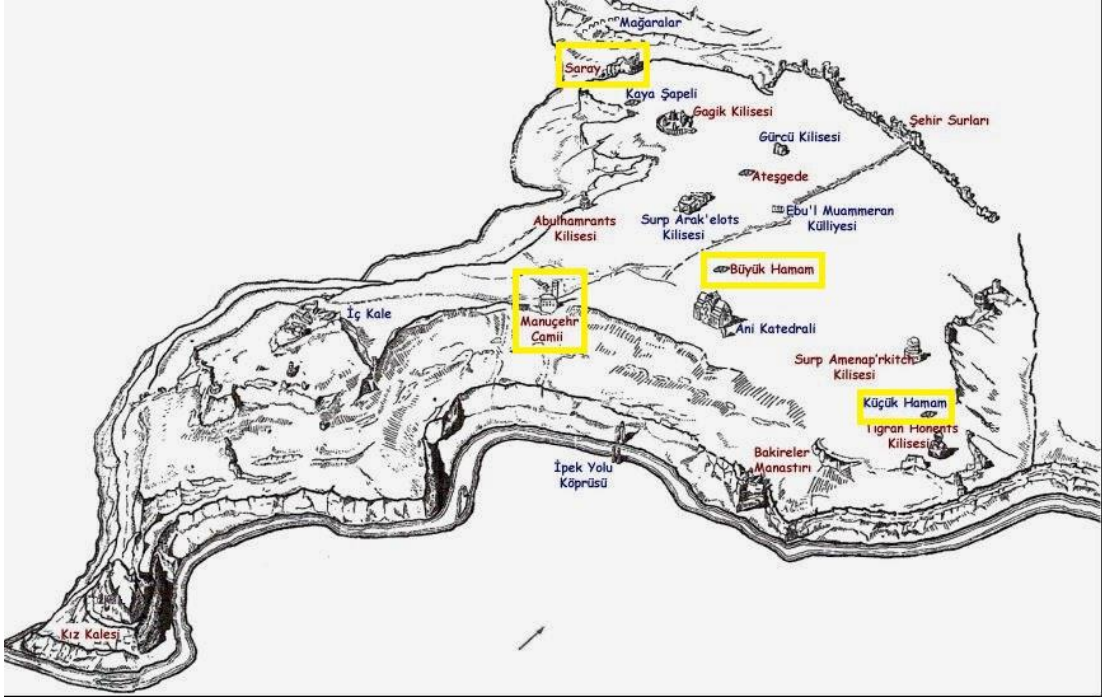

2.1.1. Ani Antik Kenti'nde Müslüman Yerel Halk Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri

Ani Antik Kenti Kars'ın yaklaşık 42 km doğusunda yer alan, Türkiye-Ermenistan sınırını oluşturan, Ortaçağın büyük yerleşim yerlerinden bir başkent olup etrafı surlar ile çevrilidir.

Ani'deki çok kültürlülük, buradaki dini ve sivil mimaride görülmektedir. Saray, ev, hamam, çarşı, ticari alanlar gibi içinde sürekli yaşanan mekânlar ile kilise, şapel, cami, mescit, türbe gibi dini mekânların biçim, malzeme ve strüktür elemanları arasında da benzerlikler olması, ortaya konulan homojen kültürün özünde çok farklılıklar bulunmadığını gösterir.

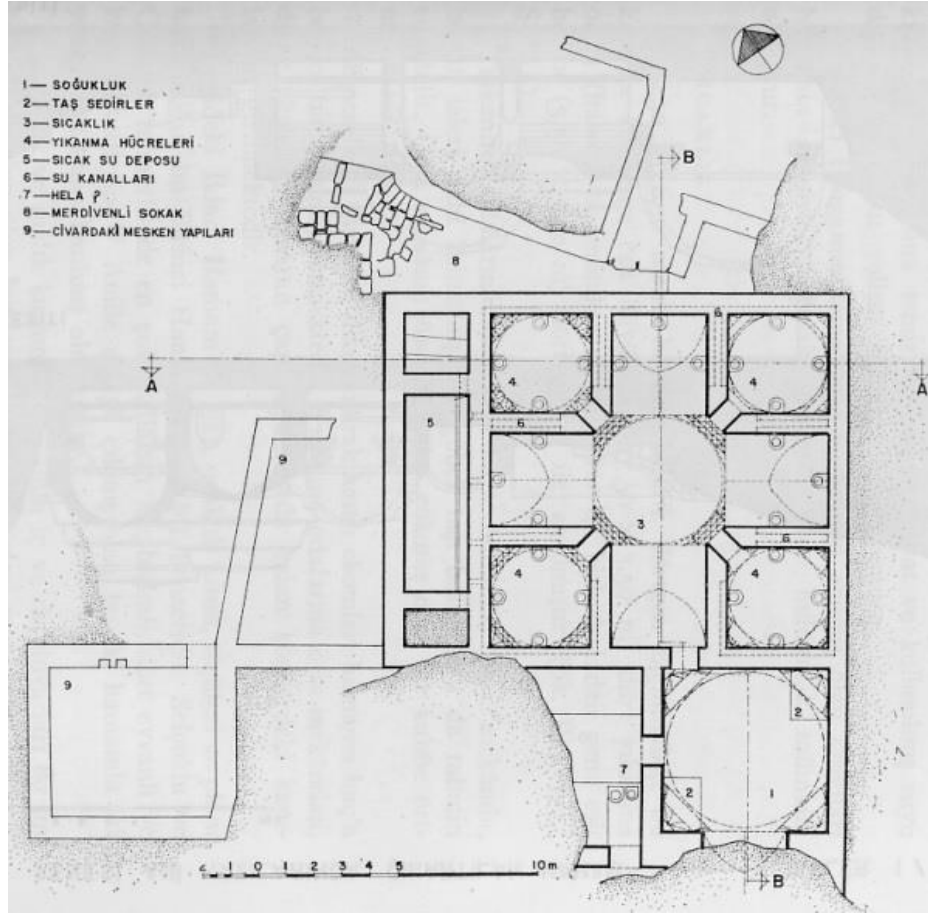
Örneğin yapı malzemesi bakımından yöreye özgü, gri, açık ve koyu kahverengi yapı taşları, hemen hemen her türlü mimari öğede yer almaktadır. Strüktür elemanları olarak kullanılan sütunlar, başlıklar, kemerler, payeler yine aynı yörenin mimari öğeleridir [10]. Aşağıdaki Şekil 2.1'de, Ani ören yerinde Selçuklular tarafından yapılan önemli askeri, dini ve sivil mimari örnekler yer almaktadır.

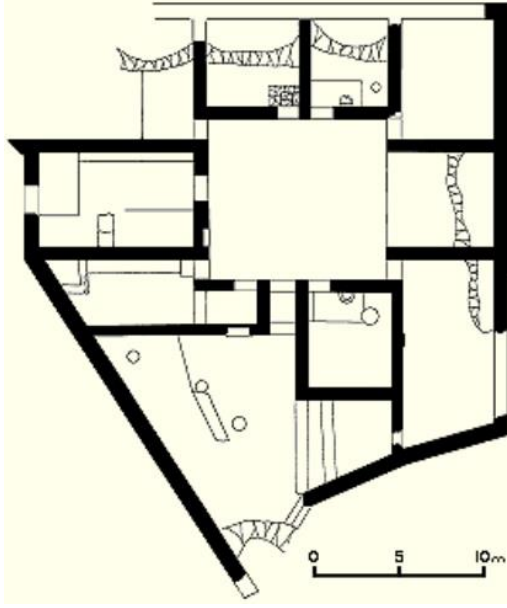
Şekil 2.1. Ani Antik Kentinin yerleşim haritası ve önemli Selçuklu eserleri [11].

Türk araştırmacılarından Prof. Dr. Kılıç Kökten 1944 yılında, iç kale ve sur dışında sondaj çalışmaları yapmıştır. 1965-1967 yıllarında ise Kemal Balkan, Büyük ve Küçük Hamam'ı açığa çıkarmıştır. Bu kazılardan sonra 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı başkanlığında, yerli ve yabancı bilim adamlarından oluşan bir ekiple çalışmalar tekrar başlatılmış, 2005 yılına kadar devam eden bu kazılarda, Ebu'l Manuçehr Cami ve Tacirin Sarayı'da çalışılmıştır [12].

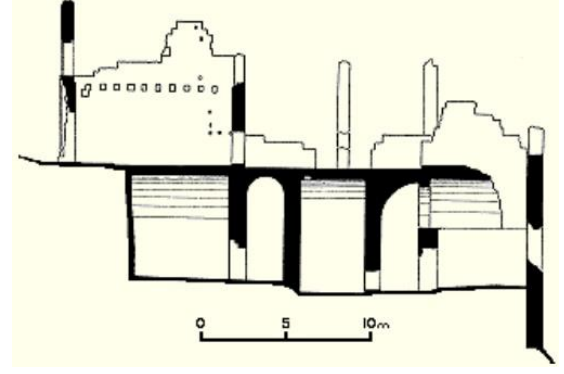
Aşağıda Ani'de yer alan Selçuklu dönemine ait önemli dini ve sivil mimarlık eserlerine yer verilmiştir. Ani'de yer alan sivil mimari örneklerden olan geleneksel Türk hamamlarının etkisiyle yapılmış Ani'deki hamamlarda soğukluk, ılıkılık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden meydana gelen sıralama, geleneksel planlama ile uygunluk göstermektedir. Şekil 2.2'deki Küçük Hamam'da görüldüğü gibi; ortada sıcaklığın bulunduğu, köşelerde yıkanma hücreleri (halvet) ve sıcaklığa bağlanan eyvan mekanları yer almaktadır.

Şekil 2.2. Küçük hamam plan şeması [13].

a) Zemin kat planı

b) Kesit görünüşü

c) 19. yüzyıl fotoğrafı

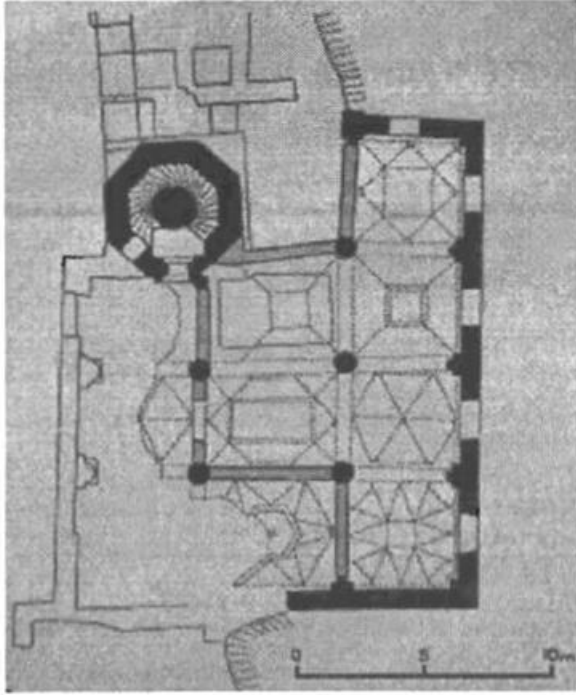
d) Giriş cephesi restorasyon çalışması

Şekil 2.3. Anide yer alan Tacirin Sarayı mimari çizim ve fotoğrafları [14].

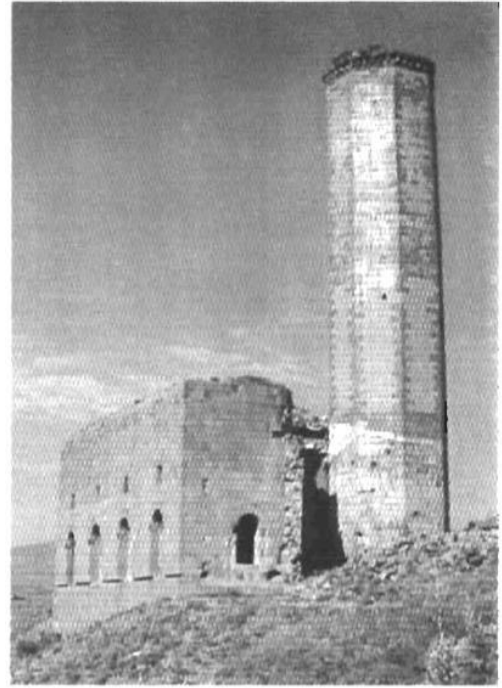
Şekil 2.3.'de yer alan, Ani'deki önemli eserlerden bir diğeri de Tacirin Sarayı'dır. Yapının 12. yy.'ın sonları veya 13. yy. tarihinde yapıldığı düşünülmektedir. İşlevinin ve eserin gerçek sahibinin kim olduğunu belirlemeye yarayacak yeterli yazıt veya kanıtlara ulaşılamamıştır. Yapının Saray veya askeri bir yapı niteliğinde olduğu savları mevcuttur. Yapı çevresinde surlar ve zemin katta odalar yer almaktadır. Sarayın bodrum katında ise mahzenler yer almaktadır. Giriş cephesinde yer alan kapı, İslam sanatında görülen sivri tepeli kemere benzeyen altıgen taşlarla çerçevelenmiştir [14].

Ani Antik Kenti'ndeki dini yapıların en önemlilerinden bir tanesi de Türklerin ilk camisi kabul edilen Manuçehr Cami diğer adı ile Ulu Camidir. Manuçehr Cami Kral Aşot II. döneminde sur duvarlarının ana giriş kapısının içinde sol tarafta bulunuyordu. Ani'yi Sultan Alparslan fethettikten sonra idaresini Emir Manuçehr'e bırakmıştır.

1071-1072 yılları arasında Ebul Manuçehr yapıyı camiye çevirmiştir ve daha sonradan Şekil 2.4'de görüldüğü üzere cami dikdörtgen plan şemalı, strüktürü kesme tf taşı malzemesinden iki katlı olarak inşa edilmiştir [15]. Yapının minaresi sekizgen planlı olup minarenin içinde yer alan merdivenle yukarı çıkılabilmektedir.

a) Manuçehr Cami plan şeması

b) Manuçehr Cami görünüşü

Şekil 2.4. Ani Antik Kenti-Manuçehr Cami plan şeması ve görünüşü [10].

2.1.2. Kars Merkezde Müslüman Yerel Halk Tarafından Yapılan nemli Yapılar ve Mimari zellikleri

Kars'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi ise 1579 yılında Sultan 3. Murad döneminde, Lala Mustafa Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Lala Mustafa Paşa Kars'ı fethedince, ilk olarak temelleri 1153 yılında Selçuklular tarafından atılan ancak 1386

yılında Timur tarafından yıkılan Şekil 2.5’de görülen, Kars kalesini yeniden yaptırmak olmuştur.

Şekil 2.5. Kars Kalesinden görünüm

Kent merkezinin kuzeyindeki bir tepede yer alan Kars Kalesi iç ve dış olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İç ve dış kalelerde 2.000’den fazla mazgal, 220 tane burç ve kule bulunmaktadır. Kalenin dış cephe surları, kesme bazalt taştan yapılmış olup kalede üç büyük kapı bulunmaktadır [16].

Kalenin etrafında, Hasan Harakani Cami ve eskiden türbesinin yer aldığı yapı, On İki Havari Kilisesi, taş köprü, hamamlar ve kısmen yıkılmış olan Osmanlı evleri inşa edilmiştir. Dolayısı ile şehirdeki Osmanlı mimarisine ait örnekler bugünkü adı ile Kaleiçi Mahallesi olan Kars Kalesinin eteklerinde yer almaktadır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6. Hasan Harakani Cami ve Kars 12 Havariler Kilisesi görünüşü

1064 yılında Sultan Alpaslan'ın Kars'ı fethetmesinden sonra bugünkü Kaleiçi mahallesinde tuf taşından basit örgü sistemi ile bir türbe yapılmıştır. Ömrünü tasavvufa adanmış olan Ebü'l Hasan Harakani adına yapılan türbe içinde yer alan kabir, daha sonra 1579 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılan Evliya Cami içerisine alınmıştır.

Şekil 2.6'da görüldüğü gibi Kars Kalesinin güneyinde Kale içi Mahallesindeki Evliya Cami karşısında yer alan On İki Havariler Kilisesi, şehirdeki Ermeni kiliselerinden birisi olup Bagratlı Krallığı zamanında Kral Abbas tarafından M.S. 932-937 yılları arasında yaptırılmıştır [17].

Bu görüntü bize Kars'ta Müslüman ve gayrimüslim halkın iç içe yaşadıklarını ve ibadetlerini özgürce yapabildiklerini göstermektedir.

Şekil 2.7. Osmanlı döneminde Kars merkez, kale altında yer alan taş köprü ve hamamların görünümü

Şekil 2.7'de Kars Kalesi altında yer alan hamamlardan Mazlum Ağa Hamamı, Kars Çayı kenarında Taşköprü'nün solundadır. 18. yy.'da yapılan hamam Osmanlı mimarisinin en belirgin örneklerindedir. Dikdörtgen planlı ve iki kubbeli olarak düzgün kesme bazalt taştan yapılan hamamın iç mekânındaki sağır kemerler ve niş süslemeleri dikkat çekmektedir [18].

Hamamlardan bir diğeri ise Muradiye diğeri ismi ile İlbeyoğlu Hamamıdır. Taşköprü'nün saç yanında Kars ayı'nın hemen kenarında inşa edilmiştir. Destek kalaslar üzerine oturtulmuş ahşaptan yapılmış bir balkona sahiptir. Bu nedenle balkonlu hamam olarak da bilinir. Soyunma, ılıkılık, yıkanma ve halvet yerleri vardır. Muradiye Hamamı'nın kubbeleri yüksek olduğundan yapı içerisinde ferah bir etki oluşturmaktadır.

Kale altında yer alan köprü, cami ve hamamlar günümüze kadar özgünlüğünü yitirmeden ulaşmıştır. Hamamların restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Bu hamamın hemen yakınında Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden olan beylik konakları olarak adlandırılan Osmanlı evleri bulunmaktadır [18]. Ancak günümüzde Osmanlı evlerinin çoğu yıkılmıştır.

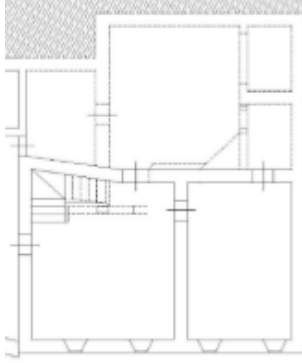

Şekil 2.8. Osmanlı döneminde Kars merkez, kale altı görünümü [19].

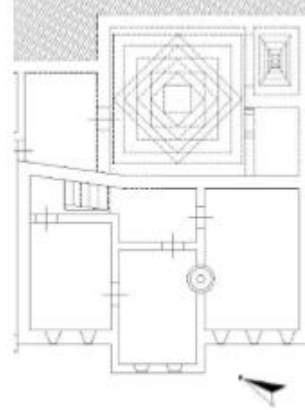
Kars'ta yer alan Osmanlı dönemi konut mimarisinde geleneksel Osmanlı yapılarından farklı olarak Kuzey Avrupa'da Baltık (Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç) stilinde, Rus mimari öğelerinde ve kendi mimari anlayışlarında karma bir üslup ortaya koymuşlardır [20].

Şekil 2.9'daki A. Tevfik Paşa konağı örneğinde olduğu gibi genellikle iki katlı, ön cephesinde cumbalı, teras çatılı, yığma yapılar tasarlanmış olup günümüzde Kale içi etrafında restorasyona muhtaç çok az sayıda Osmanlı konutu yer almaktadır.

a) Zemin Kat Planı

b) 1. Kat Planı

c) Ön Cephe Görünüşü

Şekil 2.9. Kars'ta yer alan Osmanlı konutlarından A. Tevfik Paşa Konağı [20,21].

Zemin katlarda genellikle üzeri kırılmalı kubbe ile örtülü aşhane, kiler ve tandır gibi bölümler yer alırken, ahşap merdivenlerle çıkılan birinci katlarda sofa ve sofaya açılan odalar bulunmaktadır. Bu konutların cephe ve malzeme analizleri yapıldığında, katlar arasında ve çatı döşemesinde geometrik ya da bitkisel motifli süslemelerin olduğu ahşap kat silmelerine rastlanmaktadır [20]. Ayrıca odalardan birbirlerine geçişler mevcuttur bu özellikleri ile Rus konut mimarisi ile benzeşmektedir.

Osmanlı evlerinin taşıyıcı strüktürü moloz taş, tuğla ve ahşap malzemeden oluşmaktadır. Genellikle zemin kat üzerine içeriden bir merdivenle ulaşılan birinci kat ile beraber iki katlı, dikdörtgen planlı bir şeması mevcuttur.

Planlama açısından simetrik bir yapı özelliği taşıyan Kars'taki Osmanlı evleri pencerelerin ana hatları dikey dikdörtgen formda olup açılır kanatlarında küçük kare formların parçalı bir tasarımı yer almaktadır. Ayrıca pencere kenarlarında ahşap sövelere rastlanmaktadır.

Osmanlı Dönemi Türk konutlarında, cephelerde, yığma sistemde tuğla, ahşap ve taş malzemenin yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Bu cephe tasarımı bakımından Kars'ta yer alan Rus konut mimarisinin özellikleri ile benzeşmektedir. Bu durum bize kültürler arası etkileşimin mimarinin ana yapılarından olan konut tasarımlarına da yansıdığını göstermektedir.

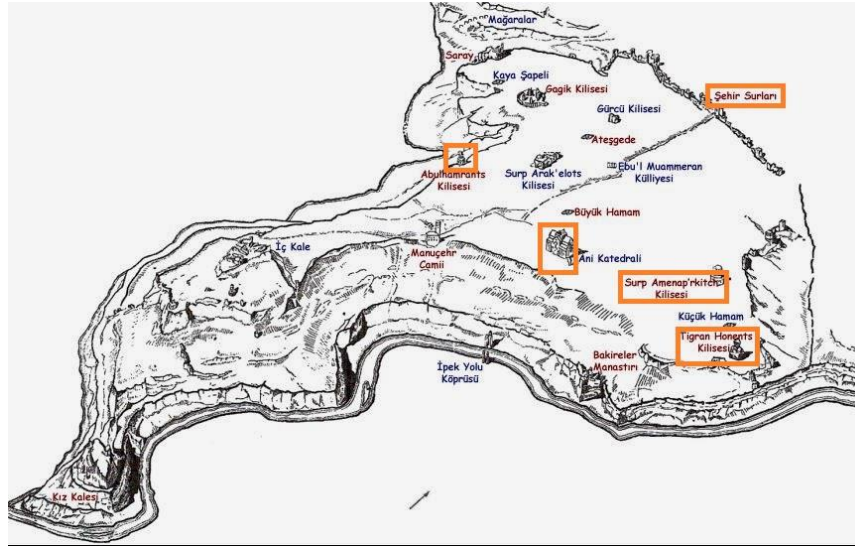
2.2. GAYRİMÜSLİM TOPLULUKLARIN KARS'IN GELENEKSEL MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ

Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, Kars'ta gayrimüslim halk olarak Ermeniler, Ruslar, yine Rus kökenli Malakanlar, Gürcüler ve Almanlara rastlanmaktadır. Günümüzde ise az sayıda Ermeni, birkaç Gürcü ve Alman ile Malakan kökenli iki aile yaşamaktadır.

Kars'ta Gayrimüslim topluluklar ile Müslüman yerel halkın yapmış olduğu geleneksel yapıları incelediğimizde, yapı malzemesi ve ana strüktür olarak ortak bir dil kullandıkları anlaşılmaktadır. Yöreye özgü düzgün kesme bazalt taş veya kesme tuf taştan yararlanılarak yapılan eserlerin oluşumunda, gayrimüslim topluluklar, yöredeki Müslüman halkın, mimari anlamda birçok kazanımlar elde etmelerini sağlamışlardır.

2.2.1. Ani Antik Kenti'nde Gayrimüslim Topluluklar Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri

Ani Antik Kenti'nde, Selçuklu döneminde gayrimüslim topluluklar olarak Ermeniler ve Gürcüler bulunmaktadır. Ani büyük bir alanda inşa edilmiş olmakla birlikte, yaklaşık 19 m. yüksekliğe varan surlara sahiptir. Ayrıca Ani Ören yerinde Ermeniler tarafından yapılan kilise, şapel ve manastır gibi birçok dini yapı yer almaktadır. Ani'de Gayrimüslim halk tarafından yapılan bu önemli eserlerden bazıları aşağıda Şekil 2.10'da gösterilmiştir.

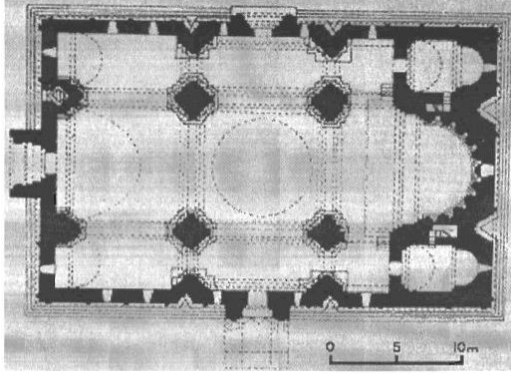

Şekil 2.10. Ani Antik Kentinin yerleşim haritası ve Gayrimüslimler tarafından yapılan eserleri [11].

Şekil 2.11. Ani'yi çevreleyen surlardan görünüş

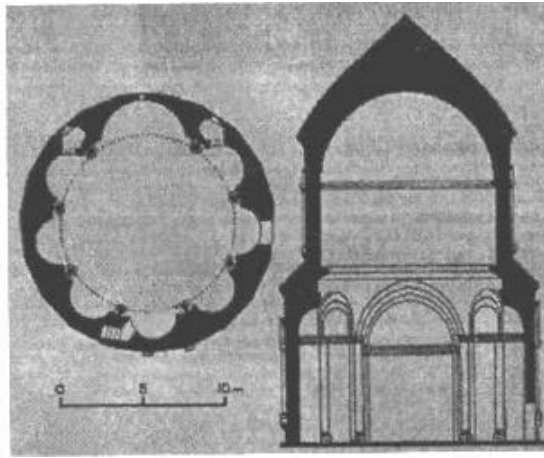
Ani'de Gayrimüslim halktan olan birçoğu Ermeniler tarafından inşa edilmiş dini mimari yapılara (kilise, katedral, şapel vb.) sıkça rastlanmaktadır. Bunlardan bazılarını aşağıda Şekil 2.12'de yer verilmektedir.

a) Büyük Katedral (Fethiye Cami)

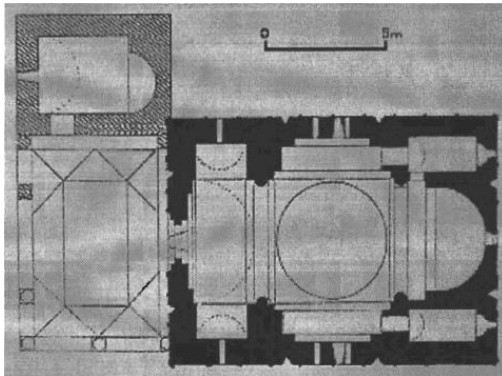
b) Büyük Katedral görünüşü

c) Polatoğlu (Ebu'l Garib Aziz Krikor) Kilisesi

d) Aziz Krikor Kilisesi görünüşü

e) Tigran Honents Kilisesi

f) Tigran Honents Kilisesi görünüşü

Şekil 2.12. Ani'de yer alan bazı kiliseler ile Büyük Katedrale ait plan şemaları ve görünüşleri [10].

Ani'de bu yapılarca benzer daha birçok yapı yer almaktadır. Bunların bir kısmı harabe şeklinde olup bir kısmının ise restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Ani’de yer alan bütün dini ve sivil mimari yapıların malzeme açısından benzer özellikleri bulunmaktadır. Kùltürler ve inanışlar farklı olmasına rağmen yapıların strùktürleri, yöreye özgü açık ve koyu kahverengi moloz taşlı harç ile içten ve dıştan düzgün kesme taşlarla kaplanmak sureti ile meydana getirilmiştir.

Ancak günümüzde yapılan restorasyon çalışmalarında yaygın görüşe göre, bazı yapılarda yöreye özgü renkteki taşların kullanılmadığı ve yapıların orijinal görünümlelerinden uzaklaştığı kanısı mevcuttur.

2.2.2. Kars Merkezde Gayrimüslim Topluluklar Tarafından Yapılan Önemli Yapılar ve Mimari Özellikleri

Kars merkezde yer alan Kars’ın sembol yapılarından olan Şekil 2.13’de görùlen, On İki Havariler Kilisesi Kars Kalesinin eteğinde Hasan Harakani Camisinin hemen üstünde yer almaktadır.

Şekil 2.13. On İki Havari Kilisesi-Kümbet Cami

On İki Havariler Kilisesi 10. yy.’da Ermeniler tarafından yapılmış merkezi plan şemasına sahip olan bir kilisedir. Silindirik zemin ve konik tavanlı plan şemasına sahip olan On İki Havariler Kilisesi’nin strùktürü ise Kars’taki birçok tarihi yapı gibi bazalt taşındandır. Kiliseden sonra bir dönem müze olarak da kullanılan bina 1993 yılından günümüze kadar Kümbet Cami olarak kullanılmaya devam etmektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının sonucunda, Rusların Balkanlar ve özellikle Doğu Anadolu'da büyük toprak işgalleri olmuştur. Kırk yıl süren bu dönemde Kars, Ardahan, Sarıkamış ve Batum Rusların eline geçmiştir. Ruslar, mimari açıdan Kars'ta, mevcut şehrin yanına düzenli cadde ve sokaklarıyla, resmi ve halka yönelik inşa ettikleri yapılarla yeni bir kent dokusu oluşturmuşlardır [22].

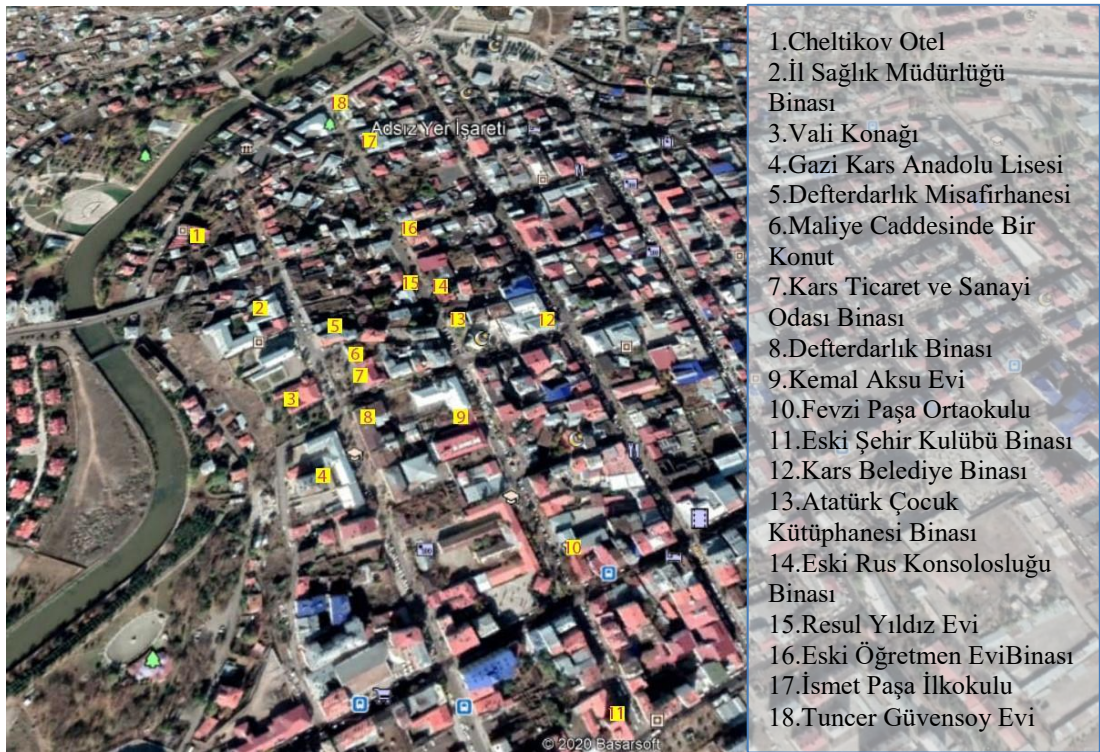
Kars yapılarında, Kuzey Avrupa'da Baltık stilinde uygulanan yapı tipleri, Rus mimari anlayışıyla yeni bir biçimsellik kazanmıştır. Bu dönemde geleneksel Osmanlı yapı sisteminden çok farklı uygulamalara yer verilmiştir. Taş binalarda; paye, korniş, konsol, silme, kapı ve pencere çevrelerinde, alınlıklarda, saçak ve saçak altlarında, su basman, baca ve çatı şekillerinde tamamen farklı bir anlayışın temsilcileri olarak kendini göstermiştir [22].

Rusya'da Bolşevik ihtilalinden sonra Kars'ın Çarlık idaresinde geçen kırk yıllık işgal döneminin ardından Rusya ile yapılan 3 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk Antlaşmasıyla 40 yıl önce kaybedilen üç sancak Kars, Ardahan ve Batum tekrar Osmanlı himayesine girmiştir. 30 Ekim 1920'de 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir, Doğu Anadolu'ya girerek isyancı Ermenilerin tamamına yakını bu bölgeden sürmüştür. Rus kökenli olan Malakanlar ise yerel halkla sıkı bir bağ içerisindeydiler fakat Kurtuluş Savaşı döneminde savaşmaları için askere çağrılmışlardır. Malakanların kültürlerinde ve inanç sistemlerinde savaşmak yasak olduğundan, ağırlıklı olarak Rus toprakları başta olmak üzere Malakanlar, tekrar dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmişlerdir. Almanların Kars'a gelmesi ise 93 Harbi'nden sonra Rusların, Estonya bölgesinden getirdikleri Almanları iskân politikası kapsamında Kars'a yerleştirmesi ile gerçekleşmiştir. Almanlar, burada kendilerine köyler inşa ederek uzun yıllar yaşamışlardır.

Günümüzde, Kars merkeze 4 km uzaklıkta bulunan Karacaören köyünde, Agust Albuk isminde bir Alman ve ailesi ile Malakanlardan bilinen, Mehmet Ali Eker ve annesi Malakan olan Vedat Akçayöz ve aileleri vardır. Ermenilerin ise büyük bir kısmı bölgede yaşamamakta olup halen Ermeni kökenli ailelerin Kars'ta yer aldığı bilinmektedir.

Kars'ta yaşamış olan Gayrimüslim halkın Müslüman halkla olan kültürel ve sosyal bağlarının, yaşam biçimlerinin mimariye olan yansımaları, Kars'ın geleneksel ve yerel mimarisine önemli katkılar sunmuştur. Bu kapsamda dini, askeri ve sivil mimarlık örneklerinden günümüze önemli eserler ulaşmıştır.

Bu yapılar ağırlıklı olarak sivil mimari örneklerdendir. Bu örneklerde mimarlık disiplininde taş malzemenin iklim verileri de dikkate alındığında, tasarıma olan olumlu etkileri yadsınamaz bir boyuta evirilmektedir. Ruslar Kars'ı işgal ettikten sonra şehirde sadece Baltık mimari üslupta yapı yapmakla kalmamış aynı zamanda kent ölçeğinde de Kars'ın mevcut şehir planlamasını değiştirmişlerdir. Küçük çıkmaz sokaklar yerine ülkemizde şehir planlama örnekleri arasında ilk uygulamalardan kabul edilen, geniş yol ve kaldırımları olan, birbirini dik açıda kesen, ızgara plan şemasını uygulamışlardır. Aşağıda Şekil 2.14'de Rusların Kars merkezde uygulamış oldukları plan şeması ve şema üzerinde günümüzde de halen ayakta olan önemli tarihi yapılara yer verilmektedir.

Şekil 2.14. Kars merkezde Rusların uyguladığı ızgara plan şeması ve önemli Rus yapıları (google earth programından değiştirilerek alınmıştır) [23].

Kars'taki Rus sivil mimari örneklerinden önem arz eden Şekil 2.15'deki kamu binaları, konaklama yapıları ile bazı konutları mimari açıdan incelediğimizde;

a) Cheltikov Otel (Hekim Evi)

b) Eski Rus konsolosluğu binası

Şekil 2.15. Kars merkezde yer alan Cheltikov Otel ve eski Rus konsolosluk binası

Şekil 2.15 (a)'da yer alan Cheltikov binası, 19 yy.'ın son çeyreğinde Rus Chetikov ailesinin yaptırıp konak olarak kullandıkları bir yapıdır. Yapı daha sonraları konservatuvar binası, doğumevi ve hekimevi olarak kullanılmış günümüzde ise Cheltikov Otel olarak hizmet vermektedir. Cheltikov Otel diğer Rus yapılarında da olduğu gibi yola paralel şekilde konumlanmaktadır. "L" plan şemasına sahip olan yapının arka cephesinde avlusu yer almaktadır.

Yapının cepheleri Baltık mimari tarzını yansıtmakta olup binanın strüktürü düzgün kesme bazalt taşından oluşmaktadır. Yapı üç katlıdır. Ön cephede dikeyde yükselen sütunlar, dikdörtgen ve üzeri kemerli pencereler, yine pencere üstlerinde kemerli söveler dikkat çekmektedir. Yapıda diğer Rus yapılarında da olduğu gibi çatı saçağı bulunmamakta, son kat çatı hizasında ve üçgen çatı altında bitkisel motiflere ve süslemelere rastlanmaktadır.

Şekil 2.15 (b)'deki yapı ise 19. yy.'ın sonlarında inşa edilen eski kullanımı Rus Konsolosluk binası olan günümüzde ise konut olarak kullanılan yapıdır. Yapı kare plan şemalı olup toplam iki katlıdır. Yapı düzgün kesme bazalt taşından imal edilmiş olup diğer Rus yapılarında da sıkça gördüğümüz üstü kemerli ve kilit taşlarla tamamlanan söveler ve yine köşe parselde yer alan özgün ferforje korkulukları günümüze kadar korunarak ulaşmıştır.

Tek katlı ve düzgün kesme bazalt taşından konak olarak tasarlanan Baltık mimari tarzındaki Şekil 2.16 (a)'da yer alan yapıyı incelediğimizde, yapı Cumhuriyetin ilanından sonra Sanayi ve Ticaret Odası olarak kullanılmıştır.

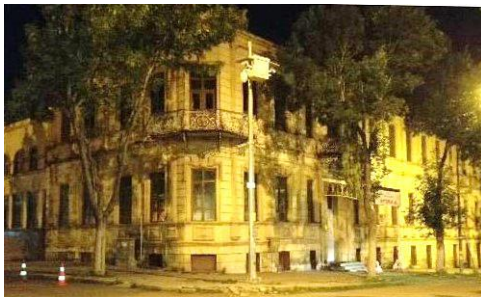
a) Kars Sanayi ve Ticaret Odası binası

b) Kars KVKBK Müdürlüğü

Şekil 2.16. Sanayi ve Ticaret Odası ile Kars KVKBK Müdürlüğü görünüşleri

Yapının dış cephesinde bordür süslemeler yer almakta olup sade bir cepheye sahip olan yapının giriş cephesinde, girişin üzerini kapatan metal saçak ve çatıda süslemeli çatı parapetine rastlanmaktadır. Şekil 2.16 (b)'de yer alan Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü olarak kullanılan bina ise 19. yy. sonunda Baltık mimari tarzında tasarlanmış olup ilk olarak kilise binası olarak kullanılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Ziraat Bankası olarak kullanılan yapı, 1984 yılında restore edilerek Anadolu Lisesi hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının giriş cephesinde zengin bir işçilik yer almaktadır. Sokaklara bakan cephelerde ise yalancı sütunlar, kat silmeleri, söveler, kornişler, bordür kabartma taşları gibi dekoratif elemanlarla yoğun süslemeler yapılmış, arka ve yanlarda kalan cepheler ise daha sade bir üslupta karşımıza çıkmaktadır [20].

(a)

(b)

Şekil 2.17. Kars merkezde yer alan Defterdarlık binası. a) ve b) eski Vali konağı.

Şekil 2.17'deki 19. yy.'da Baltık mimari üslupta yapılan Defterdarlık Binası 3 katlıdır. Dış cephesi Barok mimari tarzında yalancı sütunlarla süslenmiştir. Yapıldığı dönem açısından günümüzdeki en önemli yapılardandır. Pencerelerinde sövelere ve üst kısımlarında kabartmalara yer verilmiştir. Yapı restore edilmiş olup halen Defterdarlık binası olarak kullanılmaktadır.

Yapının köşe cephesinde ise Baltık mimarisinde sıkça görülen payandalarla desteklenmiş balkon çıkması ve ferforje demir korkuluklara rastlanmaktadır. 1883 yılında yapılan Şekil 2.17 (a)'da yer alan eser ise Baltık mimari tarzda olup restorasyonu tamamlanmış olan yapı, günümüzde Vali Konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının ana strüktürü kesme bazalt taş malzemedendir. Giriş cephesinde dikdörtgen formda ahşap pencereler bulunmaktadır. Pencere üst noktaları kemerli olup yine pencerelerin etrafında aynı formda sövelere ve sıra halinde sütun süslemelere rastlanmaktadır.

Kars'ın Kağızman ilçesinde de gayrimüslim halk tarafından konut inşa edilmiştir. Bu konut tiplerinin iç mekân ve dış cephe özelliklerini mimari açıdan analiz ettiğimizde, cephelerde balkon uygulamaları görülmekte olup balkonların etrafı bitki ve sarmaşıklarla kaplıdır. Bu balkonlar genellikle oturma ve yemek yeme mekânları olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.18).

Şekil 2.18. Kağızman evlerinde dış balkon uygulama örnekleri [24].

Kağızman evlerinde sokağa bakan dış balkonların yanı sıra bahçe içerisinde de balkonlar bulunmaktadır. Kağızman ilçesi, iklim yapısından ve daha alçakta konumlandığından dolayı Kars merkezine göre daha yüksek sıcaklıklara

erişmektedir. Ayrıca Kars'ta yetişmeyen birçok meyve de Kağızman'da yetişebilmektedir. Ruslar tarafından inşa edilen Kağızman evlerinde yer alan iç balkonlar Şekil 2.19'da da görüldüğü gibi bu meyve bahçelerine açılmaktadır.

Şekil 2.19. Kağızman evlerinde iç balkon uygulama örnekleri [24].

Kamu binaları ve konut tiplerinin cephelerinde yer alan bir diğer unsur ise giriş kapılarının üzerinde bazen de balkonların üzerinde yer alan Barok mimari tarzdaki Şekil 2.20'de görünen ahşap veya metal süslemelerdir.

Şekil 2.20. Giriş saçakları ve üzerinde yer alan ahşap veya metal süslemeler [20].

Kars'ta yaşamış olan Rus konutlarının cephelerinde yer alan pencereler çift kanatlı ve bazen pencerelerin dışına veya içine doğru açılan kapakları mevcuttur. Bu özellik Malakanların konut mimarisinde de görülmekle birlikte kısmen de olsa sıcaklık muhafazası ve konut içi mahremiyeti de sağlamaktadır (Şekil 2.21).

Şekil 2.21. İçeriden çift kanatlı pencere örneği

Konut içindeki kapılar genellikle çift kanatlı kapılar olmakla birlikte odalar birbirleri ile bağlantı kurmakta ve holden bağımsız, odadan odaya geçişler bulunabilmektedir.

Kars, Rus hâkimiyetinde iken Rusların iskân politikaları kapsamında, Kars'ta inşa ettikleri yapılarda ve özellikle konutlarda göze çarpan bir diğer özellik ise duvarların minimum 70-80 cm kalınlığında taş veya kerpiç malzemeden olması ve Şekil 2.22'de görüldüğü üzere yapıların yüksekliklerinin fazla olmasından dolayı iç mekânların ferahlatıcı etkisinin bulunmasıdır.

Şekil 2.22. Odalardaki ve holdeki kapılar ile evin şekillenmesi [24].

Duvarların kalın olması ve genellikle taş malzemeden yapılması yazın sıcak havalarda serinletici, kışın soğuk havalarda ise sıcaklığın yapı içinde kalmasını sağlayarak yaşam konforunu artırmaktadır. Kars kışın yoğun kar, yazın ise yoğun yağmur alan bir iklime sahip olduğundan dolayı çatılarda genellikle metal çatı kaplamalarına rastlanmaktadır.

Ayrıca çatılarda kar kütlesinin yoğun olarak birikmemesi için çatı eğimleri Rus mimarisinde olduğu gibi fazladır. Kar ve yağmur sularının tahliyesi için yine Rus mimarisinde de görülen Şekil 2.23'deki çörten denilen taş veya metal oluklara yer verilmiştir.

Kars'taki Rus yapılarında sıkça gördüğümüz, çatı saçağı ile birleşen ağız kısımlarında bitkisel motiflere yer verilen, yapıların cephelerine değer katan, çoğunlukla çinko elemanlardan imal edilen çörtenlerin, yapıların ana strüktürü olan taş malzeme ile uyumu cephelerde dikkat çekmektedir (Şekil 2.23).

Şekil 2.23. Çatılarda yer alan çörten örnekleri

Rus mimarisinin, Kars'ın geleneksel mimarisine kazandırdığı bir diğer sistem ise genellikle peç bazen de pej, tej gibi isimlerle adlandırılan ısıtma sistemidir. Peç ısıtma sistemi özetle, duvarlar içerisinden dolaştırılan borular yapı içindeki tüm odalara ulaşmaktadır.

Peç adı verilen bu ısıtma sisteminde, duvar içerisinde bırakılmış olan boşluk yakacak yeri olarak kullanılmakta ve buradan yakılan ateş sayesinde, peçle bağlantısı olan ve tüm odalar boyunca devam eden borular sayesinde mekânların duvarları ve dolayısı ile odalar ısınmaktadır. Oda sayısı fazla ise yapılarda birden fazla peç olabilmektedir.

Peçlere Malakanların konut yapılarında da rastlamak mümkündür. Peçlerin orta ve üst başlık kısımlarında yatay silmelere ve süslemelere yer verilmekte olup peçlerin dış kısmında ve yakacağın atıldığı kapak kısımlarında süslü metal kaplamalara rastlanmaktadır. Aşağıda Şekil 2.24 ve Şekil 2.25'de değişik formdaki peç örneklerine yer verilmiştir.

Şekil 2.24. Peç örnekleri

Kars çok soğuk bir iklime sahip olduğundan 19. yy. için düşünüldüğünde bu sistem tüm mekânların ısıtılabilmesi açısından oldukça başarılı olmuştur. Ayrıca değişik formlarda yapılan peçler de iç mekân tasarımına ve ev dekorasyonuna katkıda bulunmaktadır.

Şekil 2.25. Peç örnekleri

Rusların genellikle bir ya da iki katlı olarak tasarladıkları konutlar, dikdörtgen plan şemalı inşa edilmiş olup giriş holünden ulaşılan ve kendi aralarında da geçişleri olan odalarla beraber genellikle arkadaki hayat bölümüne açılan veranda ya da camekân bölümlerine sahiptirler.

Günümüzde Kars'ın geleneksel mimarisinin şekillenmesinde Rusların ve Rus kökenli Malakanların etkisi yadsınamaz boyuttadır ve güncelliğini halen korumaktadır. Bu kapsamda Kars, farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olan sınır kenti olma özelliğini halen korumaktadır.

93 Harbi'nden sonra Rusların Kars bölgesine sürmüş olduğu Alman toplumunun geleneksel mimari anlayışını yansıtan, Kars merkez Paşaçaayır mahallesinde yer alan ve restorasyonu yapılmış olan Alman Evi, Aşağıda Şekil 2.26'da gösterilmektedir. Konutun cephelerini incelediğimizde, Rus kökenli Malakanlarla benzer geleneksel mimari özelliklerde olduklarını, balkon kullanımı, ahşap dikmeler ve ahşap korkuluklar ile geniş çatı saçaklarından anlamak mümkündür.

a) Alman evi perspektif görünüşü

b) Alman evi saç yan görünüşü

c) Alman evi kısmi ön cephesi görünüşü

Şekil 2.26. Kars merkez Paşaçaayır mahallesinde yer alan Alman Evi

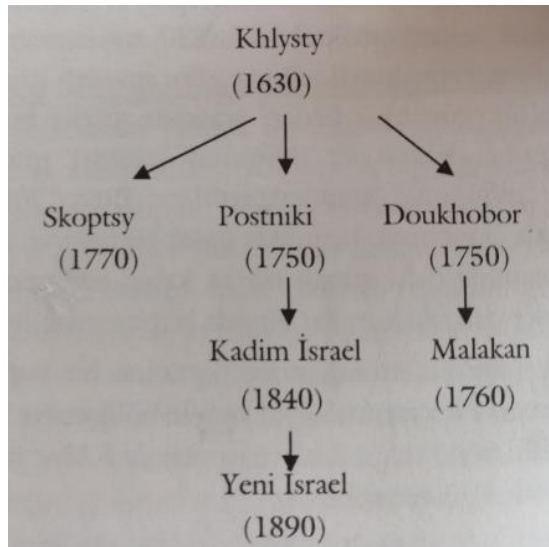
BÖLÜM 3

MALAKANLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

3.1. MALAKANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Malakanlar Çarlık Rusya'da hayatını sürdüren Rus köylülerindendir. Rusya'da ilk resmi din olan Hristiyanlıktan önce Putperestlik dini olduğu ve Rusya'ya Hristiyanlık dininin, 988 yılı ve sonralarında, Kiev Prensi Vladimir ile birlikte getirildiği bilinmektedir [7].

Ruhani Hristiyanlığı benimseyip Rus Ortodoks Kilisesinin inanç sistemi ve Hristiyanlıkla bağdaşmayan temel öğretilere ve inanç sistemine sahip olan Rus köylülerine verilen isme Malakan deniliyordu. Bu kapsamda "Malakanlar" esasında dini kökenli bir oluşuma verilen ad olduğu söylenebilir. Rus Ortodoks Kilisesinin öğretileri ve inanç sistemi ile ayrılık yaşayan Rus köylü grupları yıllar içerisinde kendi mezhepsel inançlarını ortaya çıkarmışlardır. Aşağıda Şekil 3.1'de Malakan toplumunun 17. yy.'dan itibaren ortaya çıkış şeması gösterilmektedir.

Şekil 3.1. Malakan toplumunun 17. yüzyıldan sonra ortaya çıkış şeması [25].

"Doukhobor" ismi ise; ruh anlamına gelen dukh ve gürüşçi/dövüşçü anlamına gelen borostia kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Dolayısı ile Doukhobor ruh gürüşçileri anlamına gelmektedir [26].

Malakanlar, Doukhoborlardan ayrılan bir koldur. Dinsel açıdan temelde benzer özellikler ve öğretiler etrafında toplansalar da bazı noktalarda ayrılığa düştüklerinden dolayı Malakanlar Doukhoborlardan ayrılmışlardır. Doukhoborlara göre daha ortak hareket eden ve komün yaşayan bir topluluk olan Malakanlar, Doukhoborlar'daki gibi tek bir lidere bağımlı olmaktan ziyade "presviterlerden" (Malakan din adamları) oluşan birden fazla din adamlarının etrafında şekillenmiştir.

Malakan ve Doukhoborlar; yaşam biçimlerinin merkezini, mevcut kilise ile bağdaşmayan dinsel bir öğreti başlattı. Bu öğretiye göre;

- 1.Otoritenin güç kullanmasını reddedip halk kararları ön plana çıkarıldı.
- 2.Bütün barışseverler ruhani yeterliliğe sahip varsayıldı.
- 3.Dini ayinleri lüks ve gösterişli kiliseler yerine, tek gözlü ve temiz izbalarda (ev-oda) da yapılabileceğini savunuldu.
- 4.Rahiplerin din adına halktan zorla para ve eşya toplayıp görkemli kiliseler inşa etmeleri, ayrı bir sınıf oluşturmaları halk tarafından yadırgandı. [7].

"Malakanizm" hareketi başladığında dinsel ve seküler merkezlerin baskı ve zulümlerine maruz kalmışlardır. Büyük Petro, 1683'te Slav halkının toplum yapısını farklılaştırma ve ülke halkını batıya yaklaştırma arayışlarına girdi. Bunun sonucu olarak halkına giyimlerinin değişmesi, saç ve sakallarının kesilmesi, yeni kitaplara göre dua edilmesi, yeni ayin biçimi ve vergiler gibi uygulamalar dayattı. Bunlara da karşı çıkan Malakanlar büyük baskılarla karşı karşıya kaldılar [7].

Örneğin kilise tarafından kabul gören oruçları uygulamadıkları, bitkisel beslenmek gereken perhiz zamanlarında hayvansal gıdalar aldıkları, dini perhiz günlerinde, süte ayrıcalık tanıdıkları için Malakanları sapkın olarak nitelendiriyordu. Malakan öğretisi daha çok 17. yy. içinde alt ve orta tabaka köylüler arasında kök saldığını görüyoruz.

"Tombov kilise" idaresi, 1765'te aldığı "Sinod" kararlarında, bu mezhebi Malakan olarak tanımlamıştı. Onlara Tanrı'nın Ruhunu olduğunu vurgulamak maksadı ile "Ruhani Hristiyanlar" diyorlardı. 18. yy'ın ilk yarısında toplum arasında Malakanlık hareketine katılanlar Malakan ismi ile anılmaya başlandı [7].

Sinod kararlarında, "Malakan" ismi ilk kez resmi kaynaklara girmiştir. Malakan; Rusça Moloko (süt), kelimesinden türeyerek süt içen veya perhizi bozan anlamına da gelmektedir. Önceleri aşağılamak için kullanılan Malakan ismi bir süre sonra halk tarafından benimsenmiştir [3].

Malakanlar, Çarlık Rusya'nın Hristiyanlığı kabul etmesiyle süregelen kilisenin baskılarına karşı çıkmışlardır. Malakanlar kilise öğretilerine karşı, gerçek Hristiyanlığın özelliklerine dayalı Malakanizm inancını ortaya çıkarmışlardır. Malakanizm, Malakanların inançlarını ve toplumsal normlarını belirleyen, temeli Tevrat ve İncil'e dayalı bir inanç biçimidir.

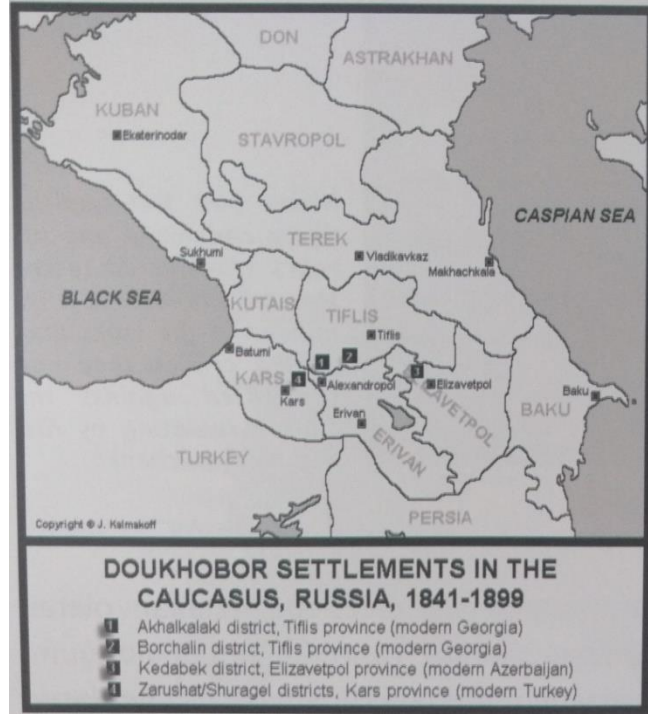
Çarlık Rusya'sı yönetimi ve Ortodoks Kilisesi ile aralarında yaşam biçimi, ekonomik sebepler ve inanç anlaşmazlıkları yüzünden 1800'lü yılların başından itibaren Ruhani Hristiyanlar olarak adlandırılan Malakanlar, Çar I. Aleksandr tarafından günümüz Rusya ve Ukrayna toprakları boyunca devam eden aşağıda Şekil 3.2'de gösterilen Dinyeper (Dnipro) nehri etrafında yerleştirildiler.

Şekil 3.2. Dinyeper Nehri havzası ve çevre bölgeleri görünümü [27].

3.1.1. Malakanların Kafkasya Bölgesi ile Kars'a Sürgünü ve Sürgün Sonrası Malakanların Yerleşim Yerleri

Malakanlar tarihleri boyunca ana vatanları olan Rus topraklarından başlamak üzere dünyanın birçok ülkesine göç etmek zorunda kalmışlardır. Çarlık Rusya, kiliseye karşı çıkmalarından dolayı Malakanları işgal ettikleri Kafkasya bölgesinde iskân etmişlerdir. Aşağıda Şekil 3.3'de Malakanların Kafkasya bölgesinde yerleştirildikleri bölgelere ilişkin haritaya yer verilmiştir.

Şekil 3.3. Kafkasya bölgesinde yaşayan Malakanları gösterir harita [7].

Malakanlar, Rus işgalinde olan dönemin "Zakafkasya Oblastı" olarak adlandırıldığı; bugünkü Gürcistan'ın Başkenti olan Tiflis, Azerbaycan'ın Başkenti olan Bakü, o dönem Elizavetpol civarı ve yine Zakafkasya Oblastına bağlı Kars'ın çeşitli köylerine yerleştirilmişlerdi.

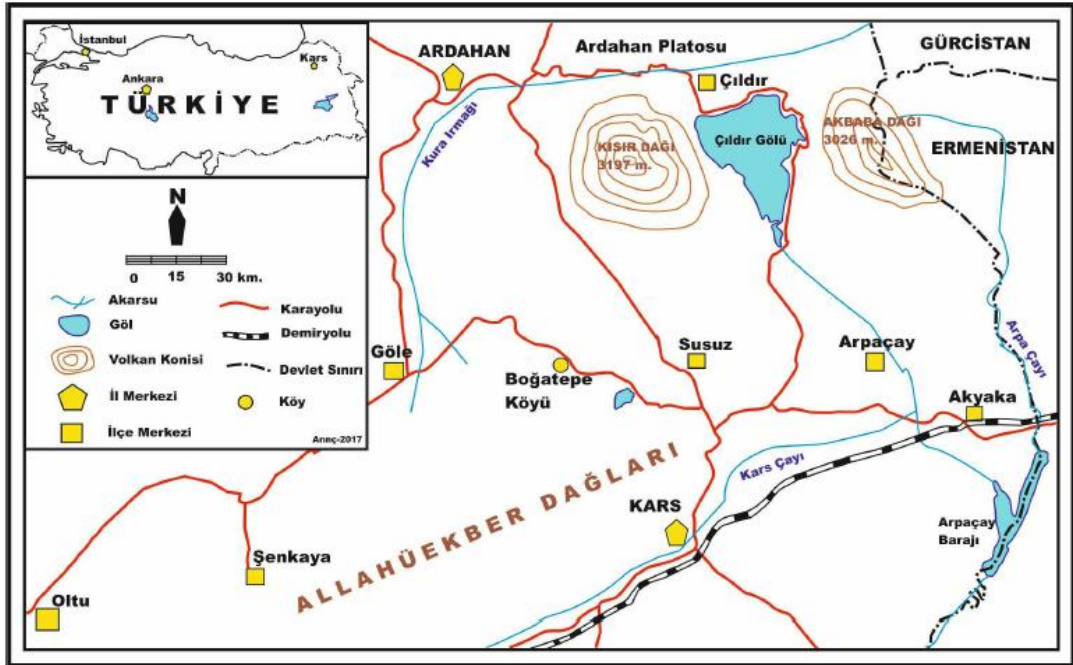

Şekil 3.4. Gürcistan Gerelovka Köyünde yer alan Malakan kompleksi [7].

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlı ve Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalanmış olup bu antlaşma ile Kars, Ardahan, Artvin, Doğubeyazıt, Eleşkirt ve Batum illeri Rusya'ya bırakıldı. Ardahan-Kars yöresinin Rus hâkimiyetine bırakılması ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kars iline bağlı bir köy yerleşmesi olan Boğatepe köyü ve çevresi, Rusya'dan göç ettirilen Malakanlar ve Doukhorborların yerleşmesi için kurulmuş ve Büyük Zavot adını almıştır. 1878 yılında Kars'ın Rus topraklarına katılmasıyla birlikte Malakanlar bölgelere yerleşip birçok köy kurmuşlardır.

Başlıca yerleştikleri ilçe ve köyler, Kars merkeze bağlı Çakmak ve Çalkavur köyleri, Arpaçay ilçesine bağlı Yalınçayır ve Atçılar köyleri ile Kars'ın Susuz ve Akyaka ilçeleri Malakanların yıllarca en yoğun yaşadıkları yerleşim alanlarıdır. 19. yy'ın sonlarında başlayarak 20. yy.'ın başlarına kadar 110.000 kişiyi bulan Kars bölgesindeki Rus nüfusun yaklaşık 65.000'ini Malakanlar oluşturmaktadır [3].

Aşağıda Şekil 3.5'de Malakanların Anadolu'da yaşadığı bölgeleri göstermektedir.

Şekil 3.5. Malakanların yaşadığı bölgeyi gösteren Boğatepe Köyü ve çevresinin (Büyük Zavot) haritası [28].

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaları için Malakanlara silah verilmiş, inanışlarına göre kan dökmekten kaçınan bu topluluk savaşa karşı çıkmıştır ve bundan dolayı da silahlarını yakmışlardır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Malakan ve Doukhoborların silahlarını yaktıklarını betimleyen resim [7].

1920 yılında imzalanan Gümrü Antlaşması ile Kars'ın Türkiye'ye bırakılması ve ardından 1921 yılında imzalanan Kars Antlaşması gereği Malakanların askeri hizmetlerden muaf tutulmaları gereken maddenin uygulanmayarak kendilerinin askere çağrılmaları üzerine Malakan ve Doukhoborların yaklaşık yüzde doksanı Rostova göç etmiştir.

Ancak göç etmelerinin tek sebebi savaşa karşı olmaları ve dolayısı ile askere çağrılmış olmaları değildi. Malakanların nüfusunun azlığından ve akraba evliliklerinin yasak olmasından dolayı evlenememeleri de Malakanların göç etmesinde etkili olduğu bilinmektedir.

Sovyet Rusya radyolarında Karl Marks'ı savunan konuşmalara yer verilmesi, Karl Marks'ın, Malakanların inançlarında önemli yer tutması gibi sebeplerden dolayı geriye kalan Malakan toplulukları da 1961 yılında Sovyet Rusya'daki Stavropol'a göçmüşlerdir.

Rusya’da; tekrar inanç yönünden baskılara uğramaktan çekinen bazı Doukhobor ve Malakanların ise 8800 kişi kadarı Kanada’ya, 3000 kadarı ise Amerika’nın Kaliforniya ve Los Angeles civarlarına göçmüştür [7].

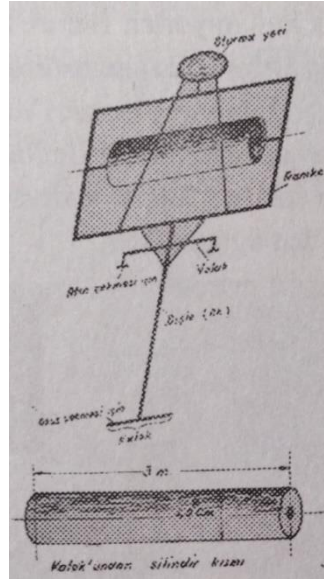
Şekil 3.7. Kars’ın Melik Köyünden giden Dukhizhiznikilerin etkin olduğu kilise-Whittier Kaliforniya. (Los Angeles’ta 6 adet cemaat evi var) [7].

3.1.2. Malakanlar ve Doukhaborlar’ın Kültürel ve Toplumsal Yapısı

Malakan ve Doukhoborların tarihten günümüze hayatlarını nasıl sürdürdükleri, yaşam biçimleri, kültürel, toplumsal gelişimleri, örf ve adetlerine ilişkin araştırmalarda karşımıza çıkan en temel öğe, Malakanlar ve Doukhoborların genel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraştıklarıdır.

Malakanlar ve Doukhoborların başlıca ziraat maddeleri buğday ve arpadır. Hububat ziraatı yanında bostancılık da önemlidir. Lahana, bol miktarda patates, sınışka (Malakanlar ekimini yaptıkları ayçiçeği, Rusça’daki adıyla sınışka diye anılır ve Kars yöresinde hala bu isim kullanılır), soğan, tere otu, domates, biber, mercimek, nohut, bakla, kabak, salatalık, yonca, maydanoz turp ve şeker pancarı gibi tarım ürünlerinin yanı sıra iklimin el verdiği ölçüde meyve ağaçlarına da rastlanılır. Malakanların ekilecek arazilerinin olmasının yanı sıra her ailenin kendilerine ait sebze ve meyve bahçeleri bulunmaktadır [6].

Zirai teknikleri dönemin tekniklerine göre ileridir. Toprağı sürmede ilkel bir yöntem olan karasabanı çok önceleri terk etmişlerdir. Makineli ziraat, ziraatın temelini teşkil eder. Buğday ve arpa ekiminden önce arazi, Şekil 3.8’de görülen üç metre uzunluğunda katok (bir tür silindir makine) ile sürülür. Bunun sebebi arazideki çukurlukları kaybetmek ve zararlı böcekleri yok etmektir.

Şekil 3.8. Katok-arazi düzenleme aleti [6].

Malakanlarda hububat ziraatının yanında ikinci en önemli faaliyet alanı da hayvancılıktır. Malakanlar ürünleri, karasaban yerine atların gücünden yararlanarak ekmekteydiler.

Ekinler iki atla çekilen "kasılga" makinesi ile biçilir ve saplar ise çatan denilen arabalarla taşınırdı. [6]. Malakanlar büyükbaş hayvancılıkta inek, öküz, at, küçükbaş hayvancılıkta keçi, koyun ile kümes hayvancılığında da kaz besiciliği yapmaktadırlar.

Malakanlar Kars'ta yöre halkına peynircilik, değirmencilik, bahçe ziraatı, arıcılık ile tarım ve hayvancılıta büyük katkılar sağlamıştır. O tarihlerde diğer köylüler için tarım ve hayvancılık daha eski yöntemlerle ve oldukça sınırlı yapılabilirken, Malakanların gelişi ile birlikte tarımda modern teknik ve aletlerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Malakanların getirdiği büyük atları ve kuvvetli büyük baş hayvanları, bölgenin gözdesi haline gelirken, Kars köylülerini patates, ayçiçeği ve lahana gibi belli başlı ürünlerle ilk kez onların tanıştırdığı belirtilmektedir [6]. Aşağıda Şekil 3.9'da atla koşulan bir Malakan tırmığına yer verilmiştir.

Şekil 3.9. Kars'ın Çakmak Köyünde atla koşulan Malakan tırmığı [7].

Malakanların, ülkemizde yaşadığı Kars köyleri incelendiğinde, arıcılık faaliyetlerinde de o dönem itibari ile çok ileride oldukları anlaşılmakta olup petek ve süzme bal imal etmektedirler. Petek ballar ağaçtan yaptıkları çerçevelerde, süzme ballar ise yine kendileri tarafından yapılmış olan makinelere yerleştirerek yapılmıştır.

Arıcılık faaliyetleri ile kendi ihtiyaçlarını karşılamakta olan Malakanlar, fazlasını ise satarak ekonomilerine artı değer sağlamaktadırlar. Aşağıda Şekil 3.10'da bir grup Malakanın arıcılık faaliyetine yer verilmiştir.

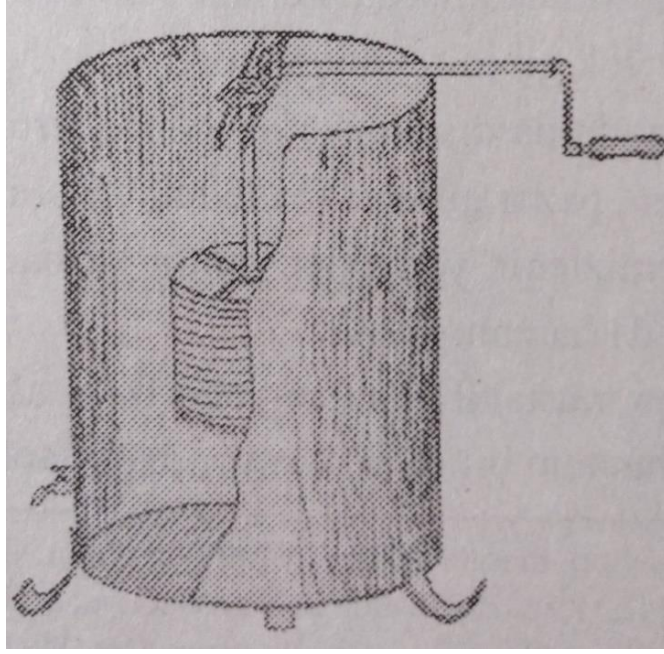
Şekil 3.10. Malakanlı kadınların arıcılık faaliyetleri (Mimar Sinan Üniversitesi arşivi) [29].

Malakanlar taşımacılıkta da yöre halkından farklı ulaşım biçimlerini ön plana çıkarmışlardır. Aşağıda Şekil 3.11’de Malakanlar, atlardan faydalanarak kendi yaptıkları kızakları taşımacılıkta kullanmaktadırlar.

Şekil 3.11. Malakanların taşımacılıkta kullandığı atlı kızak örneği [7].

Aşağıda Şekil 3.12’de Malakanların o dönem kullanmış oldukları bal süzme aleti ekstraktör ismindeki manuel çalışan alete yer verilmiştir.

Şekil 3.12. Bal süzme aleti-ekstraktör [6].

Yöre halkına bal üretimini aşlayan Malakanlar komşu köylerdeki Osmanlı mahallelerinde yaşayan halkla arı ve kovanlarını da paylaşarak, onları arıcılığa da özendirmişlerdir.

Dere boylarında kurdukları değirmenler, civar köylüler için de çalışarak tahılların öğütülmesini ve az da olsa elektrik üretilmesini sağlamıştır. Malakanlar Kars’ta birçok su değirmeni yapmışlardır.

Bunlardan çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Değirmenler ile evlerin aydınlatılmasında gaz yağı yerine elektriğin kullanılmasını sağlamışlardır. Aşağıda Şekil 3.13 ve Şekil 3.14’de Kars’ta yer alan ve günümüze kadar ulaşmış olan Malakan değirmenlerine yer verilmiştir.

Şekil 3.13. Kars Arpaçay ilçesi Akçalalar Köyünde bulunan Malakan değirmeni [7].

a) Kars Susuzda Malakan değirmeni

b) Çakmak Köyünde Malakan değirmeni

Şekil 3.14. Plipenkoların Kars, Susuzdaki ve İvan S. Samarin'ın oğlu Vasil Samarin Çakmak Köyünde yer alan Malakan değirmenlerinin görünüşleri [7].

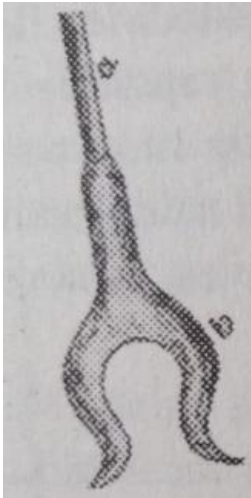
Malakanlar değirmencilikte kullanılan tüm aletleri kendi atölyelerinde imal ederlerdi. Malakan değirmenlerinde unun yanı sıra bulgur da elde edilmektedir. Ayrıca Malakanların Şekil 3.15'de görülen kendilerine has yün tarakları ve yine kendilerine has pedallı, yün eğirme makineleri (sinepreha) mevcuttur [6].

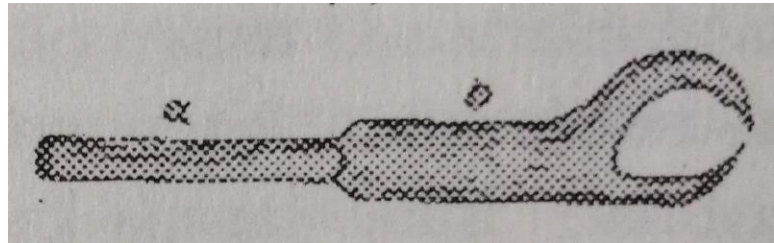
Şekil 3.15. Malakan yün eğirme makinesi [7].

Malakanlar ahşap işçiliğinde de ön planda olan bir topluluktur. Ahşap işçiliği, Malakanların gerek tarımda, gerek meskenlerde, gerekse de alet ve makine yapımında da faydalandıkları bir alandır.

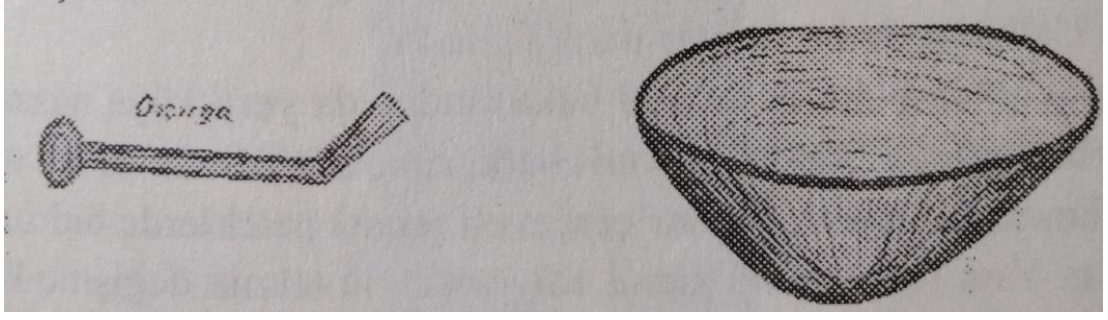
Malakanlar yemek tencerelerini tutmak için "rahaç" ismini verdikleri uç kısmı demirden sap kısmı ahşaptan tutamaçları, tavaları tutmak için ise yine sap kısmı ağaç uç kısımları demirden imal ettikleri "çapinik", fırın aletleri "gıçırğa" ve yemeklerin pişirildiği "sıkıvrada" isimli kapları bulunmaktadır [6]. Aşağıda Şekil 3.16'da bu aletlere yer verilmiştir.

a) Rahaç (tencere tutacağı)

b) Çapinik (tava tutacağı)

c) Gıçırğa (fırın aleti) ve Sıkıvrada yemek kabı

Şekil 3.16. Malakanların yemek yaparken kullandıkları ev aletleri [6].

Çay demlemede kullanılan, bakır, pirinç vb. metalden imal ettikleri semaverin, Kars ve civar illerle tanışması da Malakanlar sayesinde olmuştur. Aşağıda Şekil 3.17’de bir Malakan semaverine yer verilmiştir.

Şekil 3.17. Malakan dönemini yansıtan metal semaver

Ülkemize başta Kars ve Doğu Anadolu olmak üzere Malakanlardan yayılan bir diğer ürün ise gravyer ve Kars kaşarıdır. Kentin ekolojisinin, hayvancılığa ve gravyer peyniri üretimine elverişli olmasından, süt oranı çok yoğun olan bu peynir türü Kars’ta yoğun olarak üretilmekte ve tüm ülkeye buradan satışı yapılmaktadır.

Şekil 3.18. Kars'ta üretimi yaygın olan Malakan gravyeri

Malakanların inşaat yapım tekniklerini incelediğimizde; arazide günümüzdeki nivo benzeri, ismine sarmıç dedikleri, A şeklindeki aletle araziye ve inşaatları ölçmekteydiler (Şekil 3.19).

Şekil 3.19. Arazi ölçme aleti (sarmıç) [6].

BÖLÜM 4

MALAKANLARIN KARS'IN KENTSEL DOKUSUNA OLAN MİMARİ ETKİLERİ

4.1. MALAKANLARIN KENTSEL DOKUSUNA OLAN KENTSEL DOKUSUNA OLAN MİMARİ ETKİLERİ

4.1.1. Genel Özellikleri:

Malakanların konutları kentsel ölçekte incelendiğinde; Rusların genel planlama sistemlerine uygun bir yerleşime sahip oldukları söylenebilir. Lineer ve geniş sokaklara bağlanan diğer sokaklarla, küçük çaplı bir ızgara sisteminde köy yerleşimleri gözlemlenmektedir. Konutlar büyük bahçeler içerisinde yer almakla birlikte kendi kendine yeten bahçe içinde tarım ve hayvancılık yapabilecekleri ayrıca mimaride toprakla bütünleşik yeşil çatılı ve yerden yükseltilmiş konutlara rastlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Malakan konutları ve hayvan barınakları [28].

Şekil 4.1’de çoğunlukla ahır ve depo olarak kullanılan toprağa gömülü geleneksel konut tipleri (a) genel görünüm, (b) üst katı oturma mekânı, alt katı ahır veya depo olarak kullanılan bir konut tipi, c) doğayla bütünleşmiş bir konut, (d) taş döşeli ve toprak örtülü çatı tipi, (e) Ahır tipi, (f) Ahşap hatıllar üzerinde taş döşeli tavan tipini göstermektedir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Boğatepe Köyünde xix. yüzyılın başlarında yaşamış bir Malakan ailesi ve günümüze intikal etmiş bir Malakan konutu [28].

Şekil 4.2 incelendiğinde ise Malakan konutlarında Kars’ın iklimsel şartlarından dolayı oluşan kötü hava koşullarından korunmak amacı ile konutların yerden yükseltildiği görülmektedir.

4.1.2. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi:

Malakanların yaptıkları evlerde öncelikle temel açılıp taş ile doldurulurdu. Taş malzemeyi yapı duvarlarında kullanan Malakan konut yapılarının ana maddesi, taş malzeme veya yüksek kerpiç kalıplardır. Ayrıca Rusya’da hava şartları olumsuz olduğundan kar ve yağmur sularını kolayca çatıdan uzaklaştırabilmek için çatı eğimi fazla ve balıksırtı şeklinde, beşik çatı olarak taş ve toprak dolgu ile sacdan imal edilmiştir.

Duvarlar düzgün bazalt taş, moloz taş veya kerpiçten imal edilirdi. Kerpiç için aralarda çamur kullanılır bu çamur yöreye özgü sarı topraktan oluşturulurdu ve sarı toprakla birlikte saman, tezek ve kül karıştırılıp sıkıştırılarak çamur elde edilirdi. Aşağıda Şekil 4.3’de yöreye özgü kerpiç kalıplarına yer verilmiştir.

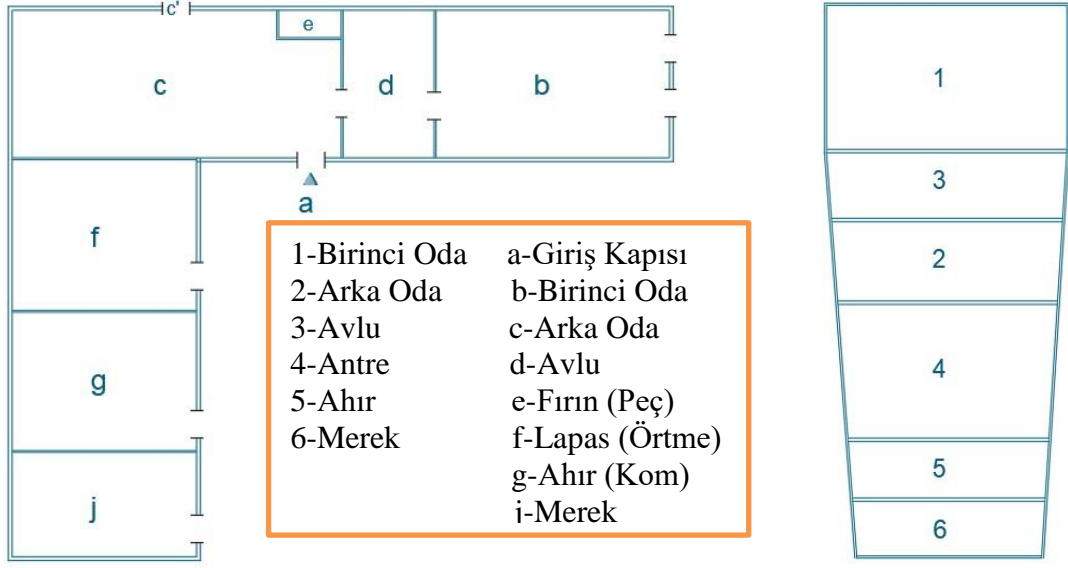
Şekil 4.3. Kerpiç kalıpları [6].

Konutlarındaki gerek cephelerde gerekse iç mekânda kapılarda ve pencerelerde ahşap malzemelerden faydalanan Malakanlar, ahşap süslemede de etkin rol oynamaktadırlar. Ahşap süslemelere pencere üstlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Pencereleri hem içeriden hem de dışarıdan kapaklı (Stavni) şekilde yapan Malakanlar cephelerde ise duvarları beyaz kireç ile boyamaktadırlar.

4.1.3. Plan Şeması ve Plan Tipolojisi:

Malakanlar konutlarını güney konut tipi ve kuzey konut tipi olarak iki plan şemasına ayırırlar. Kuzey konut tipinde bir antre ve ona bağlı arka ve ön odalar yer almaktadır. Konuta bitişik şekilde kom denilen ahır ve ahırın samanlığı bulunmaktadır. Güney konut tipinde ise odalar birbirine dik olacak şekilde konumlanmıştır.

Malakanların konutlarını planlarken güney ve kuzey şeklinde biçimlendirmeleri ve yönelimleri hem mahremiyeti sağlamak hem de konutların güneşlenmesi ve birbirlerinin manzaralarını kapatmama amacı taşımaktadır [6]. Aşağıda Şekil 4.4'te Malakanların konut tipolojisi ve tip plan şemaları gösterilmektedir.

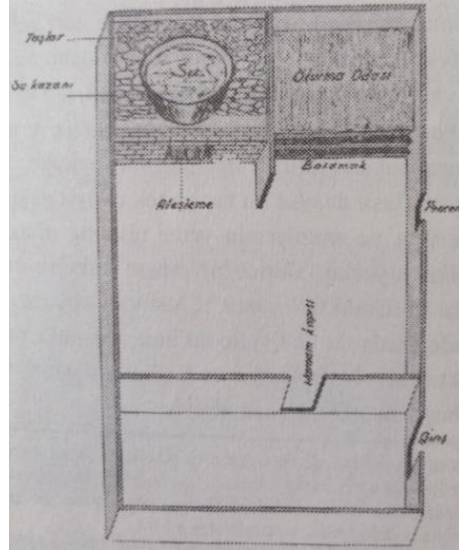

Şekil 4.4. Malakanlarda konut tipleri ve bölümleri [6].

Malakanların konut tipolojisini incelediğimizde bir antre mekanından odalara dağılımın olduğunu ayrıca bir çok mekana tipik Rus yapılarında da olduğu gibi kendi içlerinden de ulaşımın olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Malakan konutlarında Lapas ismini verdikleri örtme vardır. Lapas genelde konuta ve ahır kısmına bitişiktir ve kapısı yoktur. Yine Malakan konutlarının ön kısmında büyükçe yerden yükseltilmiş ahşap korkuluklarla çevrili olan teraslara rastlanmaktadır. Konutlar genellikle 2 katlıdır. Bodrum katta çok küçük etrafı taşlarla örülü yüksekliği 1,5 m ile 2 m arasında değişen patval ismini verdikleri kiler olarak kullandıkları kısım bulunmaktadır. Malakan konutlarının içinde banyo mekânları da yer almaktadır. Banyoları fin hamamı tipinde olup banyolar genelde iki kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısımda geniş bir giriş holü, ikinci kısımda ise yerden iki basamak kadar yükseltilmiş olan, zemini tahta veya taştan yapılan oturma odası ile ısınma tesisatının bulunduğu etrafı taşlarla örülü içinde büyük kazanın yer aldığı ocak kısmı yer almaktadır. Malakanlar temizliğe önem veren bir topluluktur. Dini inançları gereği sabranyada ibadet etmeleri için her cumartesi ve pazar günleri banyo yapmaktadırlar. Şekil 4.5’de Malakanların Fin hamamı plan şemalı banyo mahalli gösterilmektedir.

Şekil 4.5. Fin hamamı tipi hamam [6].

4.1.4. Detaylar ve Süslemeler:

Malakan konutlarında ahşap kapı ve pencerelere rastlanmaktadır. Bu kapsamda ahşap kapı pencereler ve kapaklarda yer alan süslemeler ile Malakan konutlarında görünen birtakım detaylar bu başlıkta ele alınmıştır. Şekil 4.6'da pencere üzerinde yer alan süsleme detayına yer verilmiştir.

Şekil 4.6. Malakan evi pencere üzeri ahşap malzemedeki süsleme detayı [7].

a) Ahşap pencere üstü detayı

Malakanlar Stavni ismini verdikleri Şekil 4.7'de görülen pencere kapaklarını, hem konutların cephelerinde estetik kaygılardan hem de soğuktan korunmak maksadı ile yapmaktadırlar. Bu kapaklarda kakma tekniği ile yapılmış ahşap süslemelere rastlanmaktadır. Ayrıca çatı saçaklarında da furuşlar yer almaktadır.

b) Ahşap kapı görünüşü

c) Ahşap pencere görünüşü
(dış kapakları ile birlikte)

Şekil 4.7. Kars ili Çakmak Köyünde yer alan Erdiñç Özbey'e ait Malakan evinin kapı ve pencere görünüşleri

Malakanlarda fırıncılık faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır. Ruslarda fırın (Peç) hem kiler mekânında yemek pişirmeye yarayan kısım olarak hem de bazı geniş odalarda tavana kadar uzanan süslü ve gösterişli peçler ile ısınma birimleri olarak kullanılmışlardır. Bu anlamda Malakanların mesken yapılarında da peçlere rastlanılır.

Malakanlar, ekonomilerinin yetersiz olduğu zamanlarda, küçük atölyeleri sayesinde evlerinde basit ihtiyaçlarını (masa, raf, basit ayakkabılar, gündelik giysi vb.) ve konutlarında kullandıkları ahşap ve metal malzeme detaylarını, kendi olanaklarıyla üretmişlerdir.

4.2. ÖRNEK MALAKAN KONUTU İNCELEMELERİ

Kars Çakmak köyünde yer alan üç adet Malakan konutu mimari açıdan incelenmiştir. Bunlar Erdiñç Özbey Evi, Türkay Othan Evi ve Müze önerisinde bulunan Kanber Şerifoğlu evidir. Bu üç yapının incelenme sebebi, köyde başka özgünlüğünü yitirmeyen Malakan konutunun yer almayışı ve daha önce olanların zamanla yıkılarak günümüze ulaşmamış olmasıdır.

4.2.1. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 157 ADA 19 PARSEL'DE YER ALAN ERDİNÇ ÖZBEY'E AİT MALAKAN EVİ

4.2.1.1. Yapının Konumu:

Erdinç Özbeş Evi; Kars ili, Merkez ilçesi, Çakmak Köyü, Köy içi mevkiinde, 157 ada, 19 parselde, 40,6458; 43,0457 koordinatlarında bulunmaktadır. Konutun Kars merkeze olan uzaklığı yaklaşık 12,5 km'dir. Köye ulaşım Kars merkezinden eski Erzurum-Kars yolu üzerinden sağlanmaktadır.

4.2.1.2. Genel Özellikleri:

19. yy.'da yapılmış olan Erdinç Özbeş Evi toplam 7 adet oda ve 1 adet banyo-tuvalet mekânından oluşmaktadır. Kars'ta yer alan diğer Rus konutlarında da olduğu gibi odaların bazılarında bir diğerine geçişler bulunmaktadır. Konuta bitişik olarak 2 adet ahır ve 1 adet samanlık yer almaktadır. Ayrıca bahçe içerisinde ihtiyaçtan dolayı 1 adet ahır, 1 adet samanlık, 1 adet depo ve 1 adet de büyük traktör vb. araçlar için garaj yer almaktadır.

a) Güney cephesi

b) Güneybatı cephesi

c) Güneydoğu cephesi

d) Kuzeydoğu cephesi

Şekil 4.8. Erdinç Özbeş Evi görünüşleri (restorasyon öncesi) [30].

Erdirinç Özbey Evi iki katlıdır. Zemin katta yaşama mekânları, Bodrum katta ise Malakanların patval ismini verdikleri diğer mekânlara göre daha soğuk olan ve bazı sebzeleri burada muhafaza ettikleri, etrafı taşlarla örülü yaklaşık 33 m² büyüklüğündeki alan bulunmaktadır. Giriş katı yerden yaklaşık 1m kadar yükseltilen yapı dikdörtgen plan şemalı olup Malakanların kuzey konut tipi olarak adlandırdıkları tasarımlara bir örnektir. Yapının güney ve batı cepheleri boyunca dış balkonlar ve yine güney ve batı cepheleri boyunca pencereler bulunmaktadır. Konut günümüze orijinal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak ulaşmış olup özellikle çatısı başta olmak üzere bütünüyle restorasyonu tamamlanmıştır.

4.2.1.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Konutun ana taşıyıcı malzemesi yığma taş malzemedir. Yapının ön cephesi 65 cm ile 80 cm arasında değişen düzgün kesme bazalt taştan, diğer cepheleri ise yığma moloz taştan imal edilmiştir. Yapının kapı ve pencereleri ahşaptır. Pencerelerde ahşap stavniler (pencere kapakları) bulunmakta olup stavnilerin üzerinde ise kakma tekniğinde yapılan geometrik süslemeler yer almaktadır.

Yapının çatı örtüsü metal sac kaplamadır. Çatı iki yöne eğimli beşik çatı formundadır. Çatının eğimi yaklaşık % 38'dir. Malakan konutlarının çatı eğimlerinin fazla olmasının sebebi Rusya'daki iklim şartları ile Kars'taki iklim şartlarının benzer nitelikte ve olumsuz olmasından kaynaklanmaktadır. Kar ve yağmur sularının yapıya zarar vermeden kolayca çatıdan uzaklaştırılması hedeflenmektedir. Çatının strüktürü ahşap malzemedir ve çatı alınlıklarında ahşap furuşlara (Çatı saçaklarının, çıkmaların altına konulan küçük destek ya da oymalı süsler) yer verilmiştir.

4.2.1.4. Korunmuşluk Durumu, Müdahaleler ve Restorasyon Sonrası Yapının Son Hali

Erdirinç Özbey Evi yapıldığı tarihten günümüze kadar konut olarak kullanılmakta olup halen konut olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bu yüzden yapının özgün halinin büyük kısmı korunmakla birlikte bazı müdahaleler, bozulmalar ve malzeme deformasyonları görülmektedir. Bozulma ve müdahaleler rölöve çizimlerinde ayrıca

Şekil 4.8 ve Şekil 4.9’da gösterilmiştir. Yapının güney cephesinde briket duvarlar ile duvar üzerinde pencerelerin sonradan yapıldığı aslına uygun olmadığı ayrıca konutun çatısını kapatan oluklu sac örtünün de korozyona uğradığı ve sac çatı kaplamasında yer yer bozulma ve eğilmelerin olduğu anlaşılmaktadır [30].

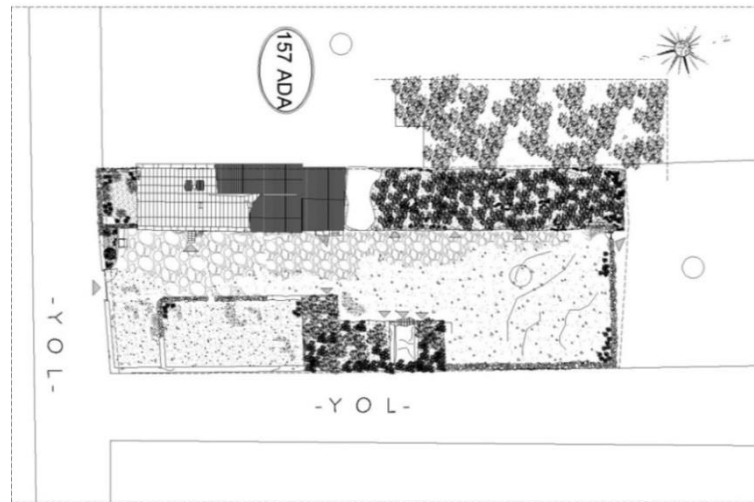

a) Odanın Tavanından Görünüş

b) Balkon Tavanından Görünüş

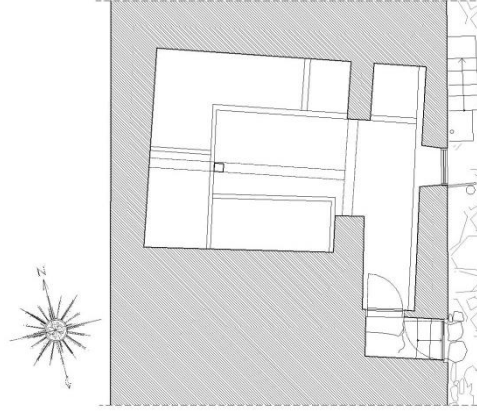
Şekil 4.9. Erdinç Özbey Evi tavan görüntüleri [30].

Konutun odalarının tavanlarında aşağı doğru sarkmalar mevcuttur. Ayrıca balkon üstü tavanlarının ahşap kirişlerinin eskidiği ve malzemelerde bozulma ve deformasyonların olduğu yine balkonda yer alan ahşap dikmelerde eskime ve deformasyonlara rastlanmaktadır. Yapının ahşap pencere ve kapılarının birçoğu aslına uygun günümüze gelmiş olsa da pencere ve kapıların ahşaplarında eskime ve çürümeler mevcuttur.

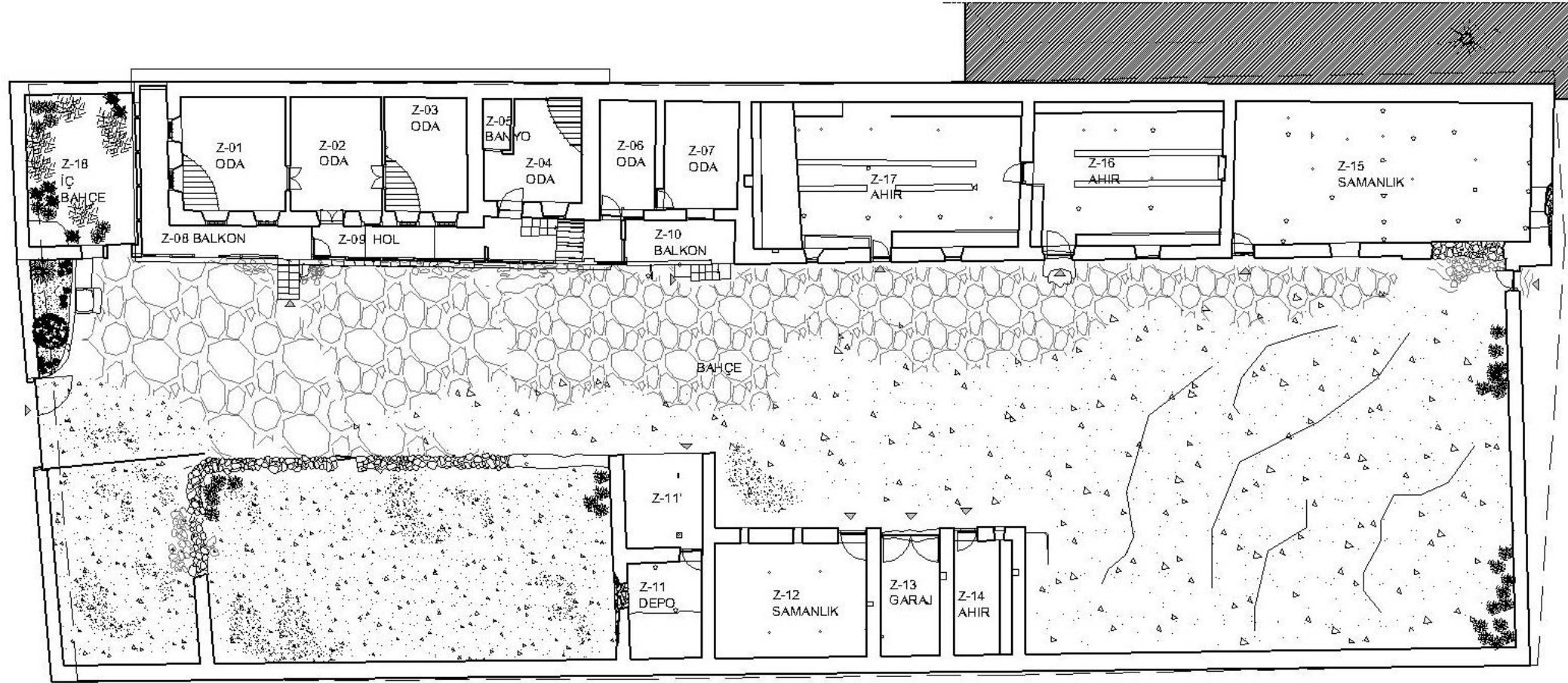

Şekil 4.10. Rölöve çizimleri vaziyet planı [31].

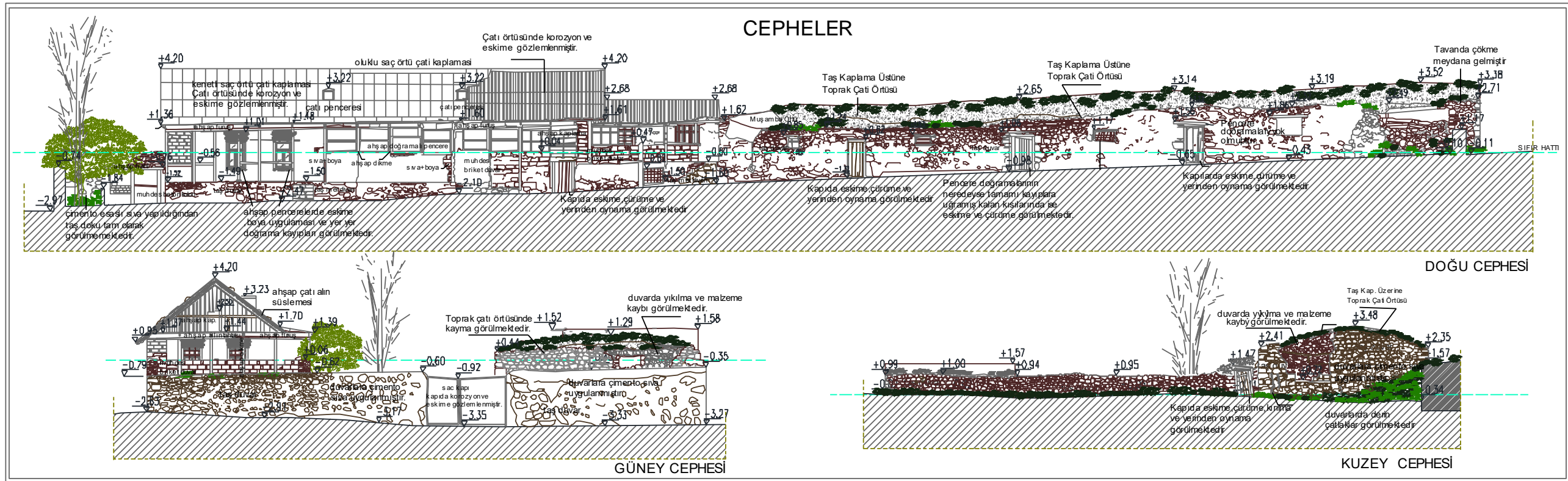
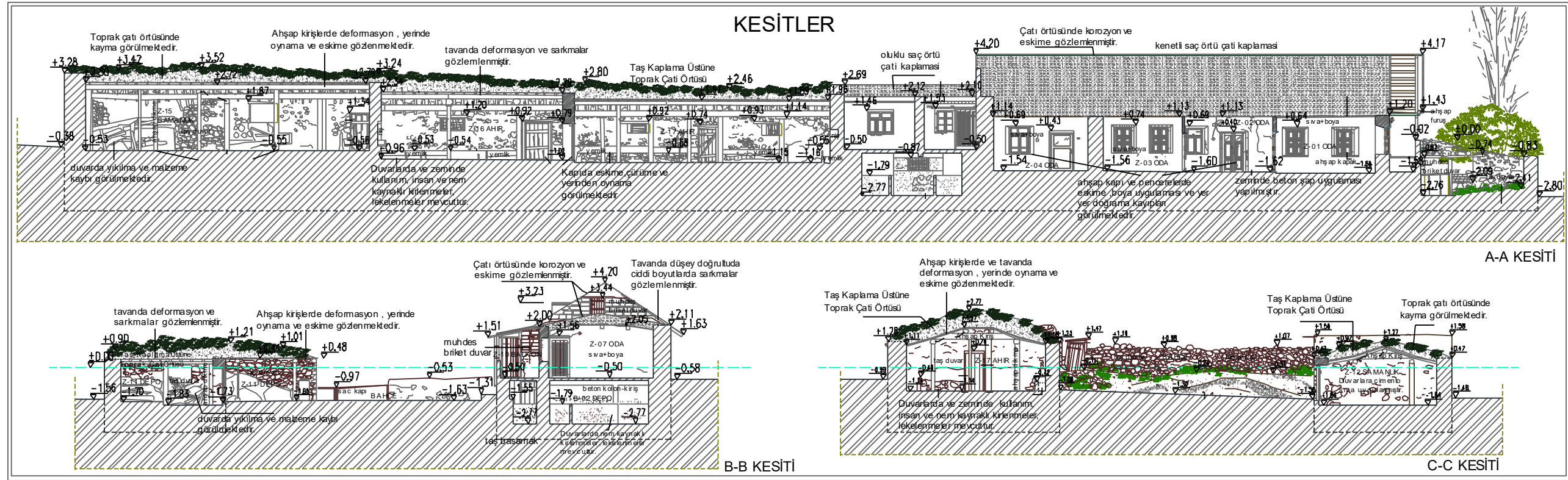

BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

Şekil 4.10. (devam ediyor).

Şekil 4.10. (devam ediyor).

19. yy.'da yapılan, Erdiñç Özbey'e ait Malakan evinin, aslına uygun olmayan birtakım eklemelere sahip olsa da büyük ölçüde özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır. Restorasyonun aciliyetinden dolayı, yapının halihazırda restitüsyon projesi olmadan restorasyon projesi hazırlanarak yerinde uygulama yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Yapının restorasyon çalışmaları temizleme, yeniden yapım, bütünleme, yapısal iyileştirme ana başlıkları kapsamında projesine ve aslına uygun olarak yerinde tatbik edilmesi amaçlanmıştır.

Erdiñç Özbey evinde herhangi bir yeni işlev önerisi getirilmemiş olup aslına uygun olacak şekilde konut, ahır, samanlık ve depo kullanımlarına yer verilmiştir.

Yukarıda başlıklar halinde belirtilen restorasyon kararları doğrultusunda yapının restorasyonu tamamlanmış olup şu anda kullanımdadır. Erdiñç Özbey Evi'nin son haline ait cephe fotoğrafları ve detaylar aşağıda Şekil 4.11, Şekil 4.12, Şekil 4.13, Şekil 4.14 ve Şekil 4.15 de gösterilmektedir.

Şekil 4.11. Güneydoğu cephesi

Yapılan literatür incelemeleri ve alan araştırmaları neticesinde Erdiñç Özbey Evinin Restorasyon çalışmalarında bazı kısımların eksik kaldığı gözlemlenmiştir. Bunlara kısaca değinecek olursak yapının güneydoğu ve güney cephelerinde yer alan

balkonlarda ahşap dikmeler boyunca balkonların etrafında ahşap korkulukların yer alması gerekmektedir. Ancak bu malzemeye yer verilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Rus konut tiplerinde ve Malakanların konutlarının içerisinde bir veya birden fazla peç ismini verdiğimiz ısınmayı sağlayan fırınlara rastlanmaktadır. Ancak Yapının iç mekânlarında herhangi bir peçe rastlanmamıştır.

Şekil 4.12. Doğu cephesi

Şekil 4.13. Güney cephesi

Şekil 4.14. İç Mekân görünüşü

a) Pencere görünüşü

b) Kapı görünüşü

Şekil 4.15. Erdiñ Özbeý Evinin cephelerinde yer alan kapı ve pencere görünüşleri

4.2.2. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 158 ADA 11 PARSEL'DE YER ALAN TÜRKAY OTHAN'A AİT MALAKAN EVİ

4.2.2.1. Yapının Konumu:

Türkay Othan Evi; Kars ili, Merkez ilçesi, Çakmak Köyü, Köy içi mevkiinde, 158 ada, 11 parselde, 40,6451; 43,0455 koordinatlarında bulunmaktadır. Konutun Kars merkeze olan uzaklığı yaklaşık 12,5 km'dir. Köye ulaşım Kars merkezde yer alan eski Erzurum-Kars yolu üzerinden sağlanmaktadır.

4.2.2.2. Genel Özellikleri:

19. yy.'ın sonlarında yapılmış olan Türkay Othan Evi tek katlıdır. Konut toplam 3 adet oda ve 1 adet banyo-tuvalet mekânından oluşmaktadır. Kars'ta yer alan diğer Rus konutlarında da olduğu gibi odalardan bir diğerine geçişler bulunmaktadır.

Konuta bitişik olarak 3 adet ahır ve üstü açık 3 adet samanlık yer almaktadır. Ayrıca bahçe içerisinde ihtiyaçtan dolayı konut yapısından bağımsız 2 adet ahır ve 1 adet de büyük traktör vb. araçlar için garaj yer almaktadır. Aşağıda Şekil 4.16, Şekil 4.17 ve Şekil 4.18'de Türkay Othan Evine ait cephe fotoğraflarına yer verilmiştir.

Şekil 4.16. Türkay Othan Evi güneydoğu cephe görünüşü

Şekil 4.17. Türkay Othan Evi kuzeydoğu cephe görünüşü

Şekil 4.18. Türkay Othan Evi doğu cephe görünüşü

Konut, kare plan şemalı olup ahır ve samanlık gibi mekânların yapıya bitişik olarak eklenmesi ile Malakanların kuzey konut tipi olarak adlandırdıkları tasarımlara bir örnektir. Yapının güney cephesinde iki doğu cephesinde ise bir adet pencere yer almaktadır. Yapının konut bloğunun orijinal özelliklerinin bir kısmı, özellikle pencereleri ve çatı geometrisi günümüze korunarak ulaşmıştır. Ancak yapı bakımsızlıktan ve iklim şartlarından dolayı büyük hasar almış olup restorasyona muhtaçtır. Yapının restorasyon projelerinin hazırlanmasına devam edilmektedir.

4.2.2.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Konutun ana taşıyıcı duvarları 65 cm ile 80 cm arasında değişen yığma moloz taştır. Ancak yapının orijinalinde ana taşıyıcı duvarları düzgün kesme bazalt taş malzemedir. Yapının kapı ve pencereleri ahşaptır. Pencerelerde ahşap stavniler (pencere kapakları) bulunmakta olup stavnilerin üzerinde ise ahşap oyma tekniğinde yapılan geometrik süslemeler yer almaktadır.

Yapının çatı örtüsü metal sac kaplamadır. Çatı iki yöne eğimli beşik çatı formundadır. Çatının eğimi % 41'dir. Tipik Malakan konutlarında olduğu gibi Türkay Othan Evi'nde de çatı eğimlerinin fazla olmasının sebebi iklim şartlarının olumsuz olmasından kaynaklanmaktadır. Kar ve yağmur sularının yapıya zarar vermeden kolayca çatıdan uzaklaştırılması hedeflenmektedir. Çatının taşıyıcı strüktürünü ahşap malzemeler oluşturmaktadır. Çatının eğimli yüzeylerinde ahşap süslemelere yer verilmiştir. Ayrıca çatıda, çatı deliklerine ve koridor kısımlarında küçük pencerelere rastlanmaktadır.

4.2.2.4. Korunmuşluk Durumu ve Müdahaleler

Türkay Othan Evi günümüzde terkedilmiş durumda olup yapı kullanılmamaktadır. Bu yüzden yapıda bozulmalar ve malzeme deformasyonları görülmektedir. Bozulma ve müdahaleler rölöve çizimlerinde ayrıca Şekil 4.16, Şekil 4.17, Şekil 4.18, Şekil 4.19 ve Şekil 4.20'de gösterilmiştir. Yapının kuzeydoğu cephesinde ise bir adet pencerenin sonradan duvar örülerek kapatıldığı, yapının çatısında yer alan metal sac

örtünün de korozyona uğradığı ve yer yer bozulma ve eğilmelerin olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4.19. Erdinç Özbey Evi koridor tavan görünüşü

Evin odalarında ve Şekil 4.19’da koridor tavanlarındaki ahşap elemanlarda aşağı doğru sarkmalar eskimeler mevcuttur. Mekânların duvarlarına boya uygulaması yapılmıştır. Ahşap pencere ve kapılarda eskime ve çürümeler olmakla beraber pencere stavnilerinde ve çatı ahşap elemanlarında yer alan süslemelerde eksilmeler görülmektedir.

Bahçenin içinde yer alan duvarlarda yıkılmalara rastlanmaktadır. Ayrıca hem iç hem de dış bahçe duvarlarında harpuşta olmadığından üst kısımlarında su almasından dolayı dağılma ve deformasyon görülmektedir. Konut olarak kullanılan yapı kısmında ise iç mekânlarda nem kaynaklı lekelenmeler ve kirlenmeler görülmektedir.

Yapının tamamında ahşap malzemelerde (kapılar, pencereler, taşıyıcı elemanlar, döşemeler, tavanlar) eskime görülmektedir. Ayrıca yapının konut kısmının zeminlerinde aslına uygun olmayan beton şap uygulaması yapılmıştır. Aşağıda Şekil 4.20’de ahşap kapı, pencere ve stavni detaylarına yer verilmekte olup Şekil 4.21’de ise yapıya ait rölöve çizimleri gösterilmektedir.

a) Pencere stavni detayı 1

b) Pencere stavni detayı 2

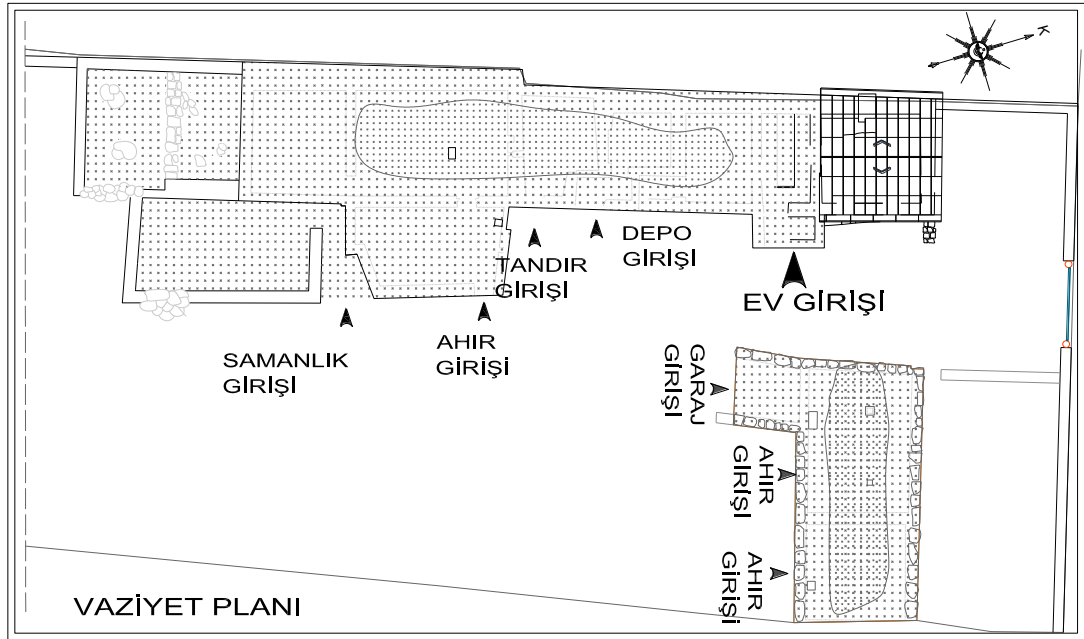

c) Ahşap kapı detayı 3

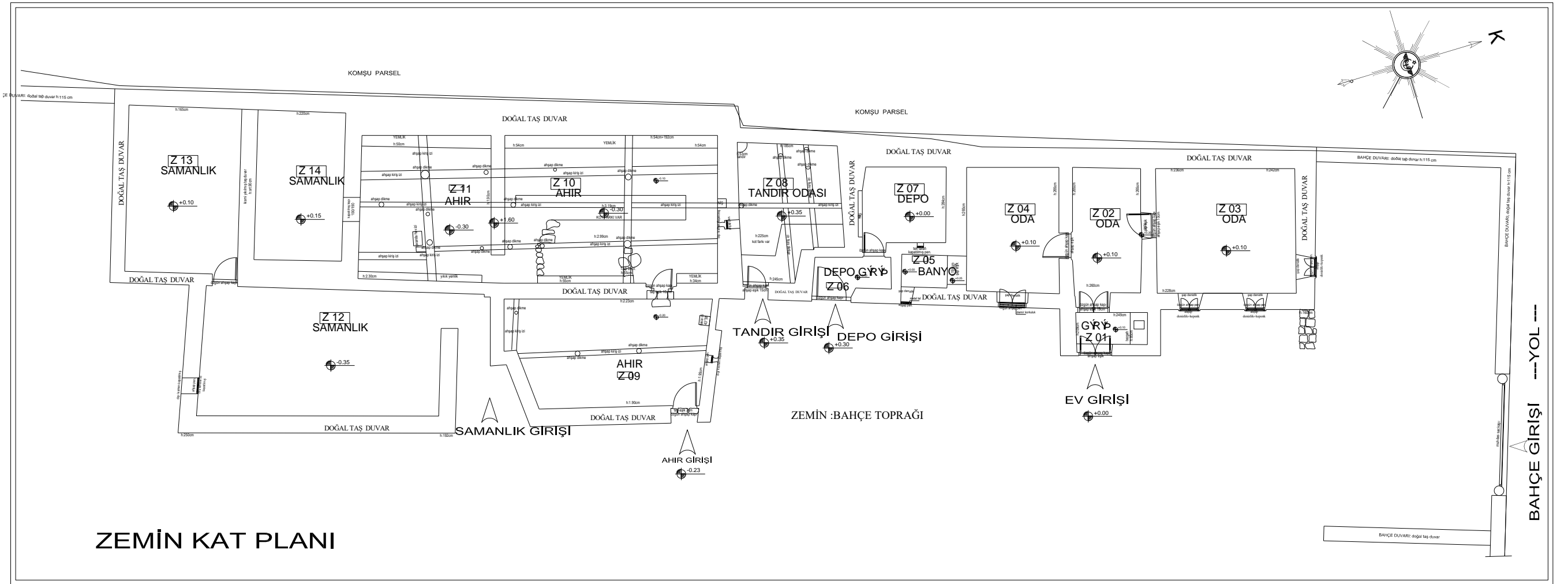

d) Pencere stavni detayı 4

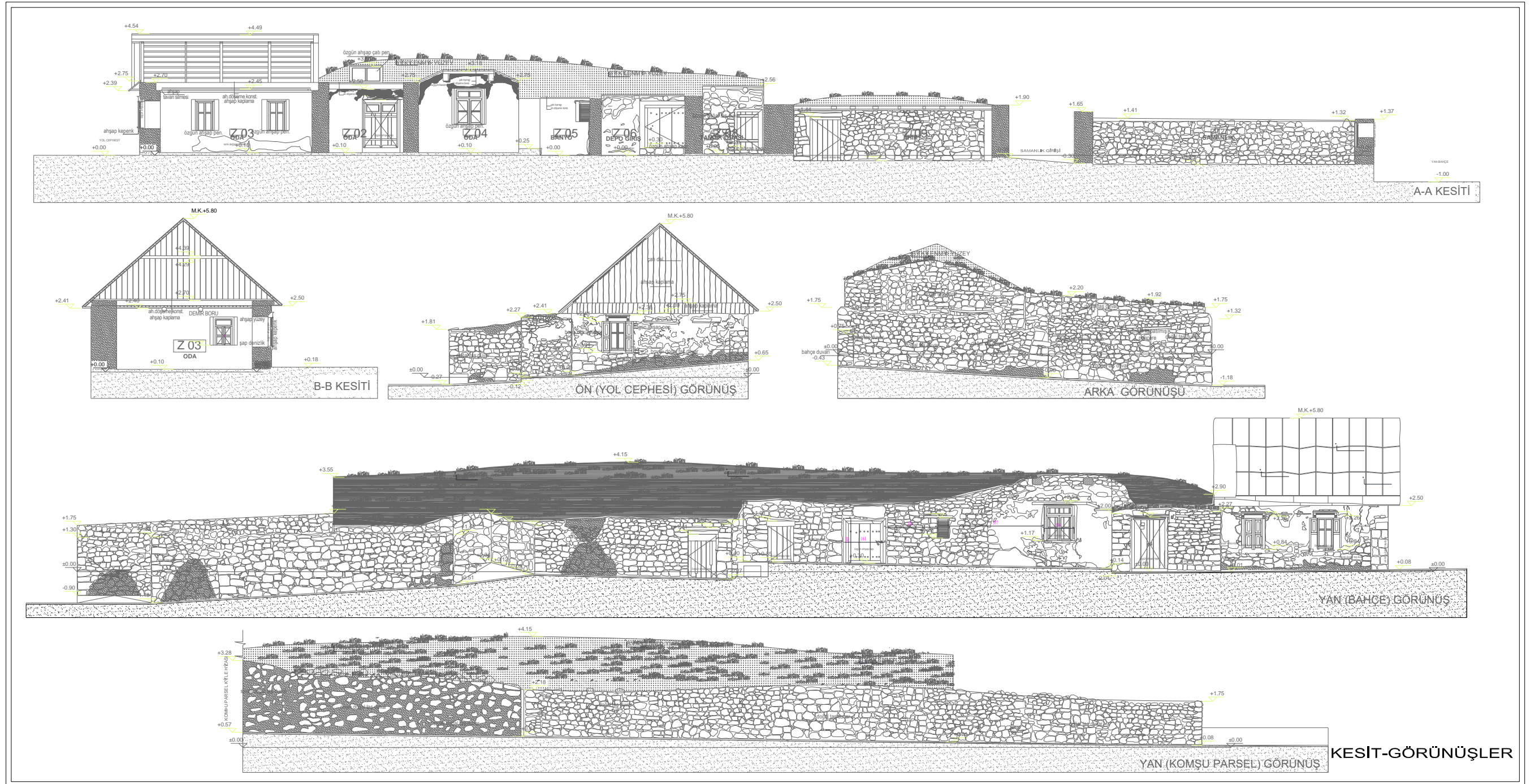
Şekil 4.20. Türkay Othan Evi kapı ve pencere görünüşleri

Şekil 4.21. Türkay Othan Evi rölöve çizimleri - vaziyet planı [32]

Şekil 4.21. (devam ediyor).

Şekil 4.21. (devam ediyor).

BÖLÜM 5

KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 160 ADA 8 PARSEL'DE YER ALAN KANBER ŞERİFOĞLU'NA AİT MALAKAN EVİNİN MALAKAN GÖÇ MÜZESİ OLARAK RESTORASYON ÖNERİSİ

5.1. KARS İLİ ÇAKMAK KÖYÜ 160 ADA 8 PARSEL'DE YER ALAN MALAKAN EVİ

5.1.1. Konum-Çevre İlişkisi

Kanber Şerifoğlu Evi; Kars ili, Merkez ilçesi, Çakmak köyü, Köyiçi Mevkii, 160 ada 8 parselde, 40.6466; 43.0421 koordinatlarında, 2.455,86 m² bahçe içerisinde yer almaktadır. Kanber Şerifoğlu Evinin Kars'ın merkezine olan uzaklığı yaklaşık 7 km'dir. Kars merkezden eve ulaşabilmek için eski Erzurum Kars yolundan kuzeye doğru askeri bölgeler geçilerek ulaşılabilmektedir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Çakmak Köyü konumu [2].

5.1.2. Tarihsel Gelişimi

Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulundan temin edinilen tescil fişinde, Kanber Şerifoğluna ait evin, Kars'ın Çakmak köyünde yaşamış olan Malakanlar tarafından 19. yy.'ın sonunda tek katlı olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Ancak konut sahipleri ile görüşüldüğünde sonradan toprakla doldurularak kapatılan bodrumda küçük bir patval (erzak deposu) olduğu bilgisine erişilmiştir. Yapı grubunun konut kısmı, 2012 yılında II. Grup koruma derecesine sahip yapı olarak tescillenmiştir.

Yapının bitişiğinde yer alan 2 adet ahır ve 1 adet samanlığın ise Malakanlar döneminde olup olmadığına ilişkin net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Malakanların geçimlerini sağlamada hayvancılık, önemli bir yer tuttuğundan ve Malakan konut tiplerinin tarihine ve plan tiplerine ilişkin literatür çalışmalarında, ahır ve samanlık gibi yapılarında konut ile bitişik şekilde kullanıldığı bilgisine ulaşmaktayız. Konut, ahır ve samanlık bloğunun karşısında yer alan garaj, kiler ve depo bloğu ise yaşadığı dönem itibari ile Malakanlara ait olmayıp sonradan yapılmıştır.

Şekil 5.2.Kanber Şerifoğlu Evi

5.1.3. Yapının İncelenmesi

5.1.3.1. Genel Özellikleri

19. yy.'da yapılmış olan Kanber Şerifoğlu Evi, aynı hole açılan 3 adet yaklaşık 15 m² ile 20 m² arasında değişen odalar, örtme bölümüne açılan, 1 adet depo ve 1 adet mutfak ile wc ve duş mekânlarından oluşmaktadır. Yapının doğu cephesinde, giriş kısmından ve bahçeden ulaşımın olduğu, yerden yaklaşık 60 cm yükseltilmiş olan balkon kısımları yer almaktadır. Konuta bitişik olarak 1 küçük, 1 adet de büyük olmak üzere 2 ahır ve 1 adet samanlık yer almaktadır. Ayrıca bahçe içerisinde ihtiyaçtan dolayı 1 adet depo, 1 adet kiler ve 1 adet de büyük traktör vb. araçlar için garaj yer almaktadır.

Yapı tek katlı olmakla beraber konut binası, kare plan şemasından bozulma "L" plan şemasına sahiptir. Yapı ahır ve samanlık bloğu ile birlikte düşünüldüğünde Malakanların güney konut tipi olarak nitelendirdikleri plan şemasına sahiptir. Ancak ahır ve samanlık bloğunun Malakanlar döneminde olup olmadığına ilişkin net bir veri olmadığından yapı sadece konut olarak düşünüldüğünde ise Malakanların kuzey konut tipi olarak niteledikleri plan şeması ile paralellik arz etmektedir.

5.1.3.2. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Malakan konut yapılarının ana taşıyıcı duvarları, malzeme olarak düzgün kesme bazalt taş veya kerpiçten imal edilmektedir. Kanber Şerifoğlu Evi'nin ana beden duvarları 50x20 cm'lik kerpiç bloklardan oluşmaktadır.

Erdiñ Özbey Evi ve Türkay Othan Evi taş yapılara, Kanber Şerifoğlu Evi ise kerpiç yapı malzemesi ile taşıyıcı duvarları oluşturulan konut yapılarına birer örnektir. Kanber Şerifoğlu Evi'nde kerpiç kalıpları, sarıgav ismini verdikleri yöreye özgü sarı toprakla birlikte saman, tezek, kül ve atın kuyruk kıllarının karıştırılıp çamur haline getirilip sıkıştırılması ile elde edilmiştir. Şekil 5.2 incelendiğinde, konutun bahçe kotundan yaklaşık 60 cm taş temeller üzerinde yükseltildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca konutta yer alan balkonlardan, çatıya kadar uzanan ahşap dikmeler ve çatı saçaklarının bulunduğu görülmektedir. Yapının çatı malzemesi yoğun kar yağışlarında tahliye kolaylığını sağlamak için metal sacdan imal edilmiştir. Yapının tavan kaplamaları ile kapı ve pencerelerinde ise ahşap malzemeler kullanılmıştır.

Konutun bahçesine giriş kısmında taş döşeme orta alanda toprak dolgu diğer kısımlarda ise zeminde çimlere rastlanmaktadır. Bahçenin etrafı yaklaşık 2 m yüksekliğinde taş duvarlarla çevrilmiştir. Bahçeye giriş çıkışlar yoldan ve arka bahçeden traktör gibi büyük araçlarında girmesine olanak sağlayacak şekilde demir kapı ile sağlanmaktadır.

5.1.3.3. Süsleme ve Tezyinat

Yapıda süsleme anlamında orijinalinde ahşap pencerelerde stavniler (pencere kapakları) bulunmakta olup stavnilerin üzerinde ise kakma tekniğinde yapılan geometrik süslemeler yer almaktadır. Ayrıca çatı saçağının alınlarında ahşap furuşlara rastlanmaktadır.

5.1.4. Yapının Cepheleri

5.1.4.1. Doğu Cephesi

Yapının doğu cephesinde konuta ve ahırlarla, samanlığa giriş kısımları yer almaktadır. Yapının doğu cephesinde ahşap zemin kaplamalı balkon kısımları ve sonradan yapılan wc-duş mekânı ile pvc malzemedен pencere ve çelik kapıya rastlanmaktadır. Doğu cephesinde de iklim ve güneşlenme açısından olumlu yön olduğundan gerek konut bloğunda gerekse ahır ve samanlık kısımlarında pencerelere rastlanmaktadır (Şekil 5.3).

5.1.4.2. Güney Cephesi

Yapının güney cephesinde yoldan bahçeye giriş yer almaktadır. Şekil 5.4 incelendiğinde, iklim yönünden elverişli yön olduğundan bu cephede, özellikle

yapının konut kısmında 5 adet ahşap pencereye yer verilmiştir. Ayrıca bu cephede konut ve ahır bloğundan bağımsız sonradan yapılan kiler mekânı yer almaktadır.

5.1.4.3. Kuzey Cephesi

Yapının kuzey cephesinde ahıra bitişik moloz taş malzeme ile yapılmış olan samanlık birimi ile garaj ve konutun balkon kısmı yer almaktadır. Bu cephe genel itibari ile sağır cephe olarak kullanılmakta olup cephe üzerinde pencerelere rastlanmamaktadır (Şekil 5.5).

5.1.4.4. Batı Cephesi

Şekil 5.6 incelendiğinde, yapının batı cephesi komşu parselin yüksek kotta yer alan toprak dolgusuna denk geldiğinden yapının konut, ahır ve samanlık blokları bu cephede genel anlamda sağır olarak bırakıldığı anlaşılmaktadır. Yapının konut kısmında eksilen moloz taş dolgu altında konutun ana taşıyıcı elemanı olan kerpiç bloklar görülmektedir.

Yapının ahır ve samanlık bloğu ise moloz taş duvar olarak görülmektedir. Yine bu cephede sonradan yapılan konuta bitişik bir adet küçük ahşap odunluk yer almaktadır (Şekil 5.6).

a) Konut doğu cephesi

b) Konut ve ahır kısmı

c) Doğu cephesi ahır bloğu

d) Doğu cephesi samanlık bloğu

Şekil 5.3. Doğu cephesi görünüşleri

a) Konutun yoldan görünüşü

b) Konutun bahçeden görünüşü

Şekil 5.4. Güney cephesi görünüşleri

a) Konut ahır ve samanlık görünüşü

b) Samanlık görünüşü

Şekil 5.5. Kuzey-kuzey doğu cephe görünüşleri

a) Konut görünüşü

b) Ahır görünüşü

Şekil 5.6. Batı cephesi görünüşü

a) Garaj bloğu görünüşü

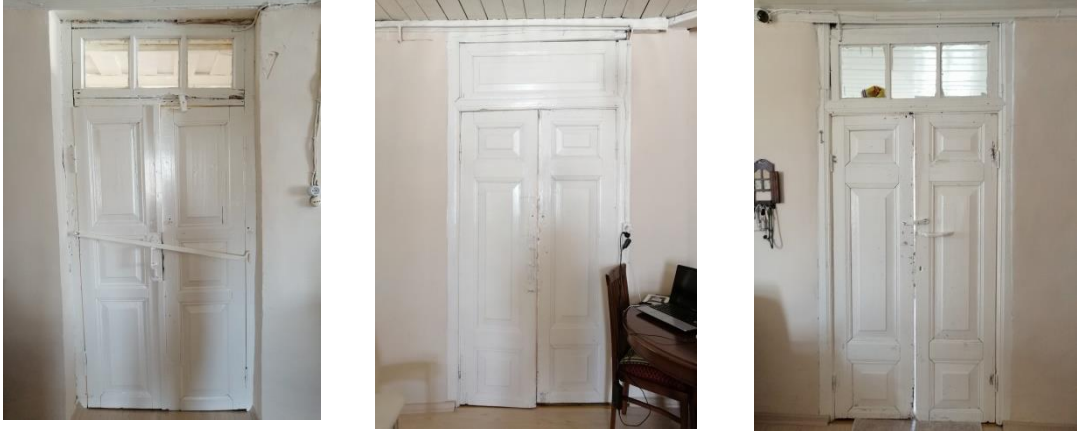

b) Konut ve garaj bloğu görünüşü

Şekil 5.7. Yoldan görüşler

Aşağıda Şekil 5.8, Şekil 5.9, Şekil 5.10, Şekil 5.11, Şekil 5.12 ve Şekil 5.13'de Kanber Şerifoğlu Evi'ne ait detay ve iç mekân fotoğraflarına yer verilmiştir. Şekil 5.8 ve Şekil 5.9 incelendiğinde, cephelerde ve iç mekânlarda kapıların tamamının ahşap ve çift açılır kapılar olmakla birlikte, pencerelerin de ahşap malzemedен imal edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 5.11 ve Şekil 5.12'de Konutun çatı saçağında da ahşap malzemeler kullanıldığı ve çatı saçaklarının taşıtılmasında, ahşap dikmelerden faydalandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ahır ve samanlık bloklarında da çatı malzemesinin ahşap yapı elemanlarından imal edildiği ve çatının ahşap dikmeler vasıtası ile taşıtıldığı Şekil 5.13'de görülmektedir.

Şekil 5.8. Ahşap iç kapı görünüşleri

Şekil 5.9. Ahşap pencerelerin içeriden görünüşleri

a) Peç ön görünüşü

b) Peç yan görünüşü

c) Yakacağın atıldığı kapak kısmı görünüşü

Şekil 5.10. Odada yer alan peç'in görünüşleri

Şekil 5.11. Çatı saçaklarında yer alan furuşlar

Şekil 5.12. Balkon üzerindeki tavan görünüşü

Şekil 5.13. Ahır içerisinden görünüş

5.1.5. Korunmuşluk Durumu ve Müdahaleler

Kanber Şerifoğlu Evi yapıldığı tarihten günümüze kadar konut olarak kullanılmakta olup halen konut olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bu yüzden yapının özgün halinin büyük kısmı korunmakla birlikte bazı müdahaleler, bozulmalar ve malzeme deformasyonları görülmektedir. Bozulma ve müdahaleler rölöve çizimlerinde ayrıca yapıya ait içeriden ve dışarıdan görünüşlerde belirtilmiştir.

Yapının rölöve çizimleri, Şekil 5.4 ve Şekil 5.6 incelendiğinde; sonradan yapıldığı düşünülen oluklu çatı sacında deformasyonlar ve korozyonlara rastlanmaktadır. Giriş kısmında balkonda yer alan ahşap dikmelerde bozulmalar ve eskimeler bulunmaktadır (Şekil 5.12).

Yapının ahşap kapı ve pencere doğramalarında eskimeler mevcuttur. Şekil 5.3 ve Şekil 5.6'da yapının duvarlarında yer yer sıva boya eksilmelerine rastlanmaktadır. Duvarlarda ve zeminlerde kullanım, insan ve nem kaynaklı kirlenmeler ve lekelenmeler mevcuttur.

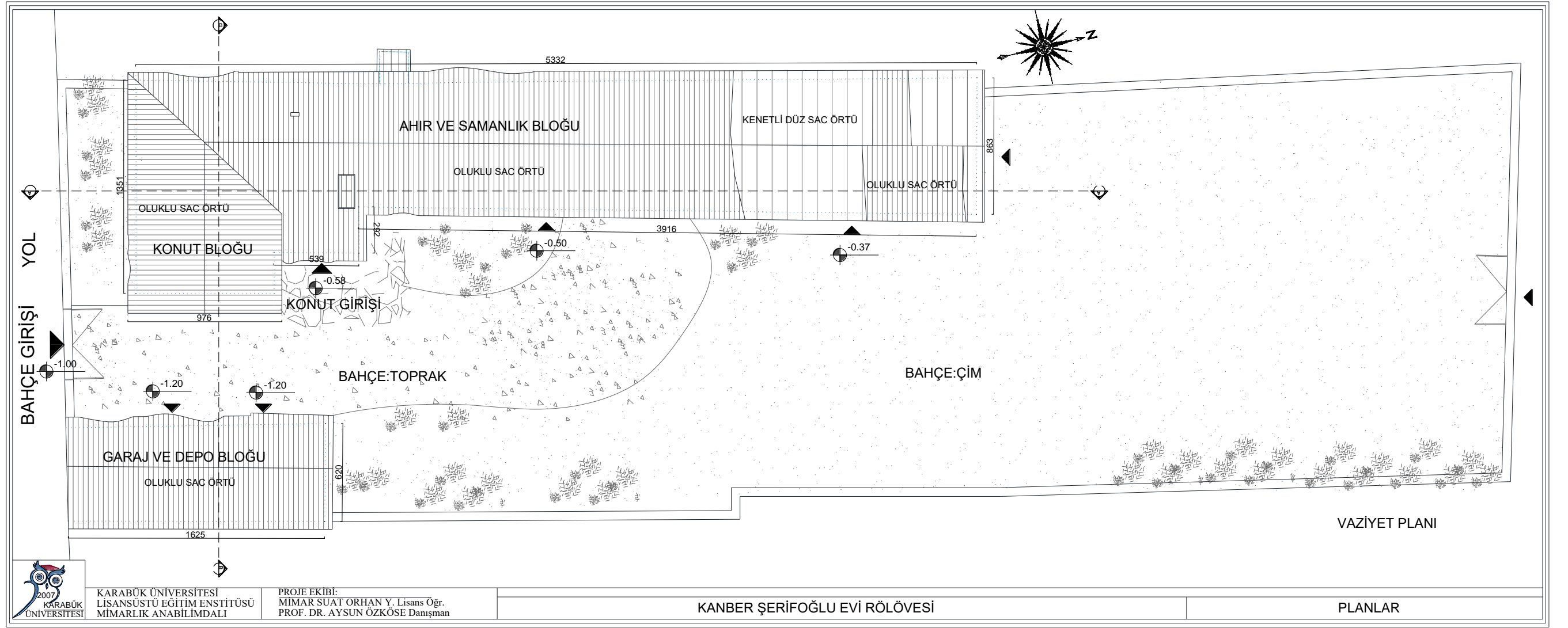
Ahır ve samanlık kısımlarındaki ahşap kapı ve pencerelerde eskime deformasyon ve çürüme mevcuttur. Çatıda yer alan ahşap süsleme ve furuşlar ile çatının yan cephelerindeki ahşap kaplamalarda çürümeler ve ayrıca bu kısımlarda malzeme kayıplarının olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5.11).

Konuta bitişik olan ahırlarda yer alan ahşap yemlikler ile ahşap dikmelerde deformasyon ve eskimeler mevcuttur. Şekil 5.3 ve Şekil 5.6 incelendiğinde duvarlarda rutubet ve nemden dolayı sıva boya kayıpları görülmektedir. Yapının konut kısmına girişleri sağlayan taş merdiven basamaklarında kırılma ve eksilmelere rastlanmaktadır.

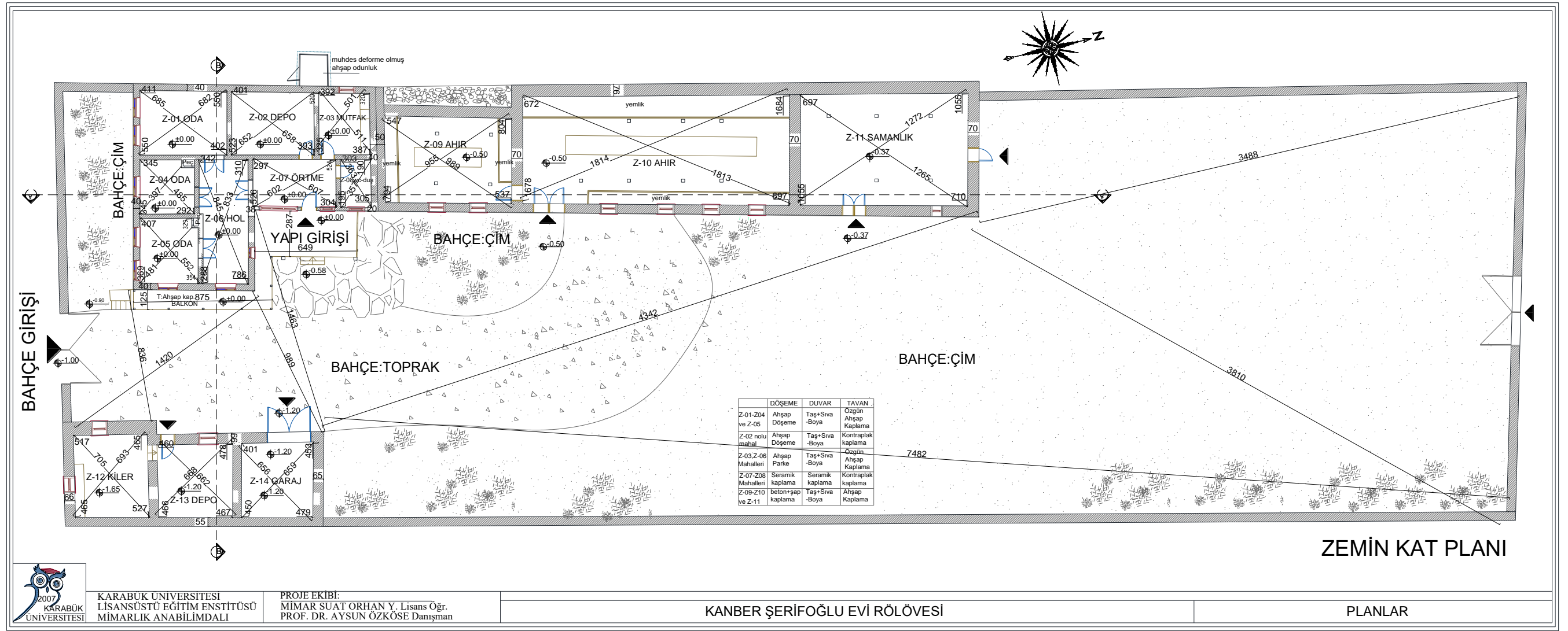
Yapının etrafını çevreleyen bahçe duvarının taşlarında eksilmeler mevcut olup yer yer sonradan yapılan yama şeklinde sıva imalatlara rastlanmaktadır (Şekil 5.4). Ayrıca bahçe duvarının harpuşta imalatının olmadığı anlaşılmaktadır. Yapının konut kısmı ve ahır ile samanlık kısımlarında tavan kirişlerinde eksilme ve deformasyonlar mevcuttur (Şekil 5.13).

Konuta sonradan yapılan müdahalelere değinecek olursak; Yapının giriş kısmında rölöve çizimlerinde görüleceği üzere, Z-07 no'lu örtme, Z-08 no'lu tuvalet lavabo mekânları ile Z-03 no'lu mutfak mekânı ve tezgâhın sonradan yapıldığı, yine bu mekânlarda yapının orijinalinde kullanılan malzemelerden olmayan pvc pencereler ve çelik malzemedeki giriş kapısı yapıldığı rölöve çizimleri ve Şekil 5.3'den anlaşılmaktadır. Şekil 5.6'da yapının batı cephesinde konuta bitişik ahşap odunluk mekânında sonradan yapıldığı değerlendirilmektedir.

Ayrıca yapının giriş kısmında, çuval bezleri kullanılarak balkon yandan sonradan kapatılmıştır. Yapıya bitişik olan samanlığın çatı kalkan duvarında muhdes briket duvar örölmüştür (Şekil 5.5). Yapının bahçesine, yoldan ve arka bahçeden girişleri sağlayan demir kapıların da sonradan yapıldığı bilgisine hane halkı tarafından ulaşılmıştır.

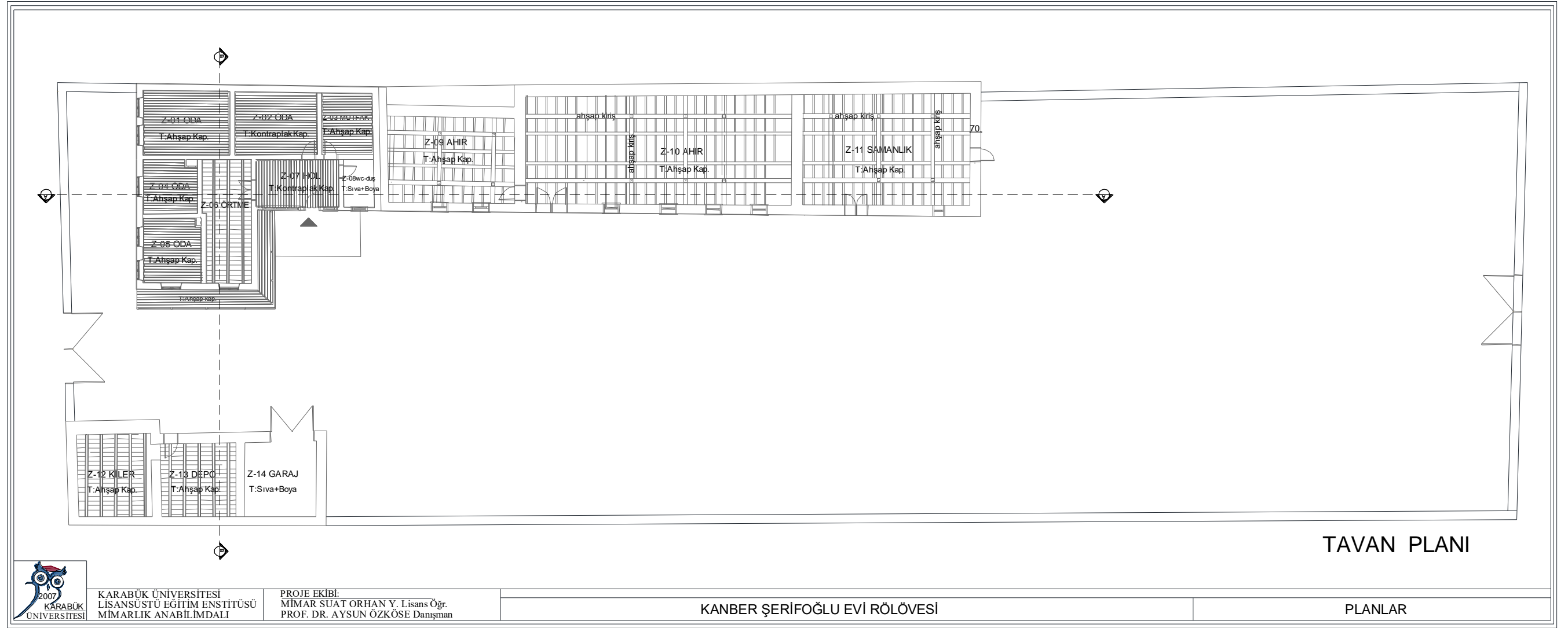

Şekil 5.14. Kanber Şerifoğlu Evinin rölöve çizimleri

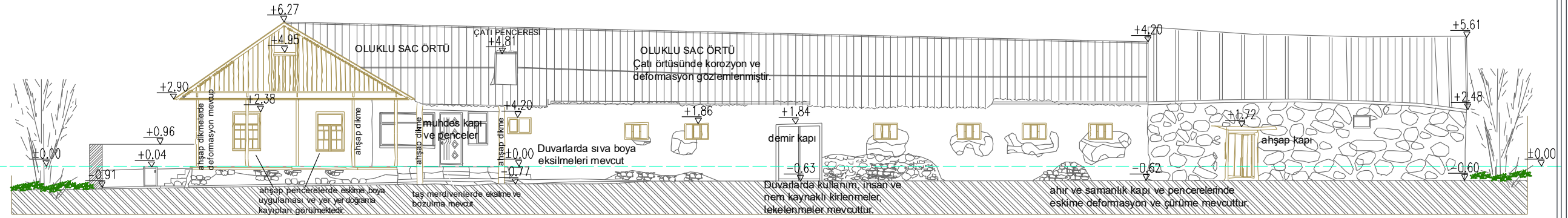

Şekil 5.14. (devam ediyor).

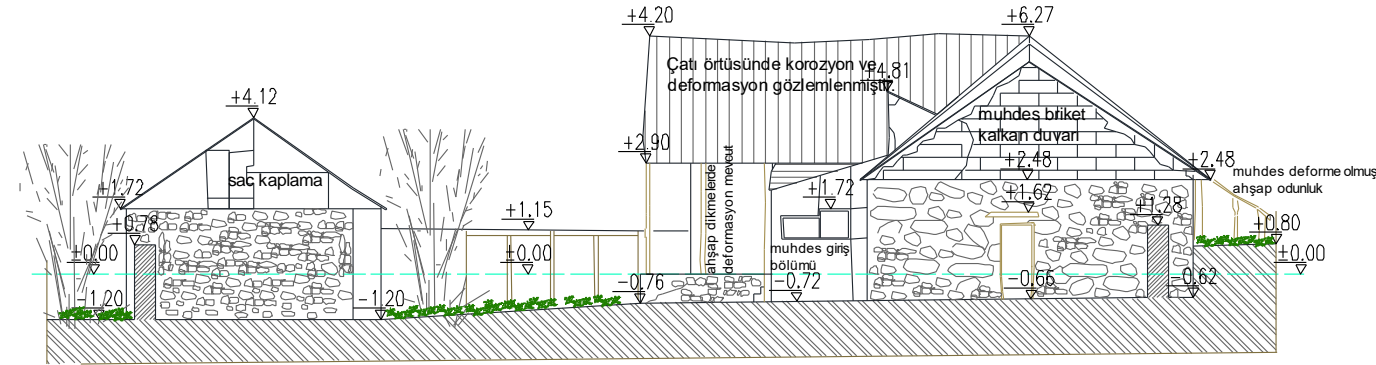

Şekil 5.14. (devam ediyor).

DOĞU CEPHESİ

KUZEY CEPHESİ

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİMDALI

KANBER ŞERİFOĞLU EVİ RÖLÖVESİ

GÖRÜNÜŞLER

Şekil 5.14. (devam ediyor).

5.1.6. Restitüsyon Projesi

Restitüsyon çalışmasında yapıda özgün ve özgün olmayan malzemelerin tespiti, literatür araştırmaları, yapı sahibi ve köylülerle yapılan görüşmeler ve Çakmak Köyü içerisindeki diğer benzer dönem yapıları ile mukayese edilerek yapılmıştır. Alınan rölöveler ve sağlam olan benzer şekilde inşa edilmiş Malakan konutları karşılaştırılarak Çakmak Köyü Kanber Şerifoğlu Evi için restitüsyon projesi geliştirilmiştir (Şekil 5.15).

5.1.6.1. Vaziyet Planı

Yapının batı cephesinde konuta bitişik ahşap odunluk eklentisi sonradan yapılmış ayrıca yapının giriş kısmında, çuval bezleri kullanılarak sonradan balkonun sol kısmı kapatılmıştır. Sonradan yapılan bu eklentilerin kaldırılması gerekmektedir.

Yapılan literatür araştırmalarında, Malakanların bahçesinde, küçük ağaçlara, sebze-meyve yetiştiriciliği ile bahçenin belli bölümlerinde yöresel endemik bitkilere (civanperçemi, aslan pençesi, ısırganotu, aşotu, evelek, kuşyemi vb.) ve çiçeklere (kardelen, düğün çiçekleri vb.) yer ayırdıkları bilinmektedir. Bahçe içinde az bir alana sahip olan, yapılara ulaşımı sağlayan doğal taş kaplama ile yollar yapılmıştır.

Bahçenin diğer alanları ise sebze meyve yetiştiriciliği, endemik bitki ve çiçek ekilen alanlar olarak bırakılmıştır. Gezinti yolları aralarında ise doğal çime yer verilmiştir. Bu sebeplerden dolayı yapının bahçesinde toprak alanlar kaldırılmalı ve maksimum derecede yeşil alanlara yer verilmelidir.

Konuta bitişik olan ahırlar ve samanlığın sonradan yapılıp yapılmadığı konusu net değildir. Ancak Malakanların hayvancılık ve süt, peynir gibi ürünlerin yetiştiriciliğinde yoğun olarak uğraştıkları bilindiğinden dolayı restitüsyon projesinde ahırlar ve samanlık mekanları gerekli iyileştirmeler yapılarak korunmuştur.

Doğu kısımda yer alan garaj, depo ve kiler kısımları konutun yapıldığı tarihte olmadığı sonradan ihtiyaçtan dolayı yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu sebepten bu yapılar restitüsyon projesinde ele alınmamıştır.

5.1.6.2. Plan Restitüsyonu

Yapının giriş kısmındaki Z-07 no'lu örtme, Z-08 no'lu tuvalet lavabo mekânları ile Z-03 no'lu mutfak mekânı ve tezgâh sonradan yapıldığı için bu eklentilerin kaldırılması gerekmektedir. Yine bu mekânlarda yapının orijinalinde olmayan pvc pencereler ve çelik malzemeden giriş kapısı da muhdes yapı elemanlarından olduğundan kaldırılması gerekmektedir.

Yapıya bitişik olan samanlık çatısının kalkan duvarında sonradan briket duvar örülmüştür (Şekil 5.5). Yapının yoldan ve arka bahçeden girişini sağlayan demir kapılarının da sonradan değiştirildiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca Malakanlarda bodrum katta patval ismini verdikleri kiler mekânının Kanber Şerifoğlu Evi'nde sonradan toprakla doldurularak kapatıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu yüzden konut içinden patvala iniş merdivenler ile yeniden sağlanmalıdır.

5.1.6.3. Cephe Restitüsyonu

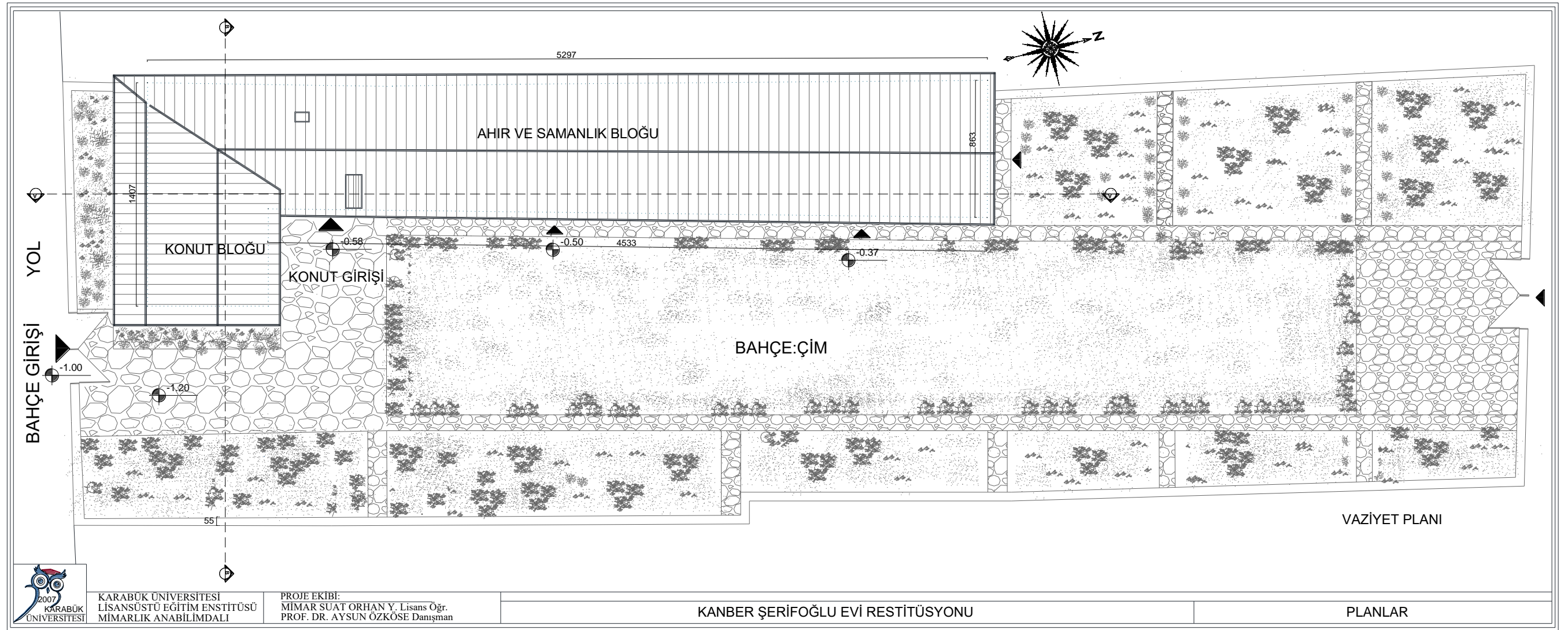
Konutun cephelerinde özgün olan ahşap pencereler korunmuştur. Ancak Malakan konut mimarisinde pencerelerde üzeri ahşap kakma tekniği ile yapılmış süslemeli stavni ismi verilen, hem soğuktan korunmaya hem de mahremiyeti sağlamaya yarayan ahşap pencere kapakları yer almaktadır. Mevcutta bulunan Malakan konutlarında yer alan ahşap pencere kapakları örnek alınarak restitüsyon önerisi olarak pencerelere eklenmiştir. Ayrıca konut içindeki çift açılır ahşap kapılar da orijinalliğini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Malakanlarda yapıların çatılarının genel olarak metal olduğu bilinmektedir. Restitüsyon projesinde de yapının çatı kaplama malzemesi yine metal olacak şekilde

seçilmiştir. Mevcut halinde bulunmayan fakat Malakan yapılarında olan ahşap korkuluklar balkon ve çatı kısımlarında yeniden eklenmiştir.

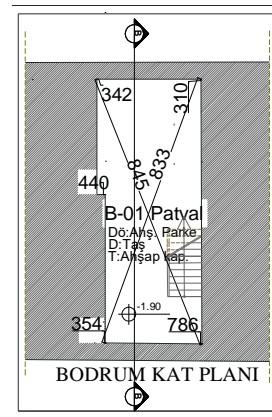
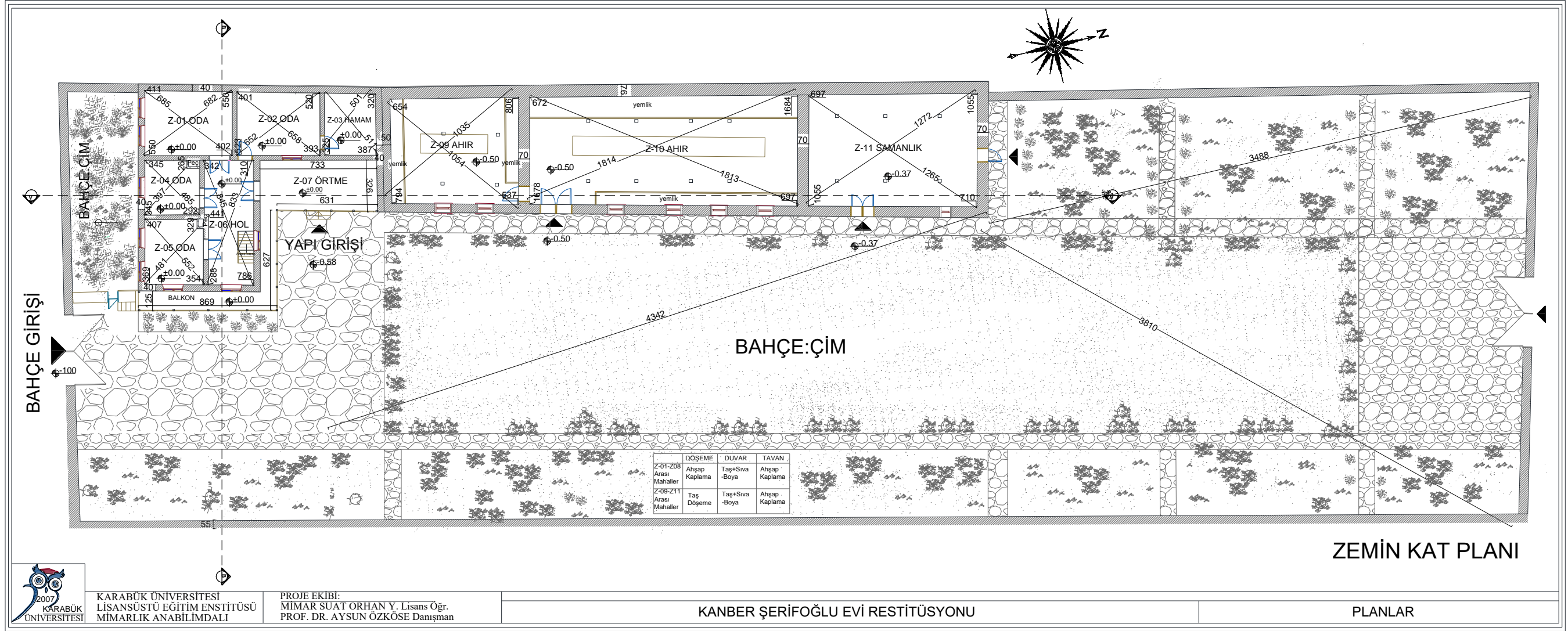
Malakan yapılarının cepheleri saflığı ve temizliği anımsatmak için beyaza boyanmaktaydı. Yapının batı cephesinde doğal taş görünüm korunmuş olup diğer cephelerde ise sıva ve beyaz boya uygulaması yenilenerek korunmuştur.

Cephelerde yer alan özgün olmayan muhdes elemanlar (pvc pencereler, odunluk mahalli, çelik kapı vb.) kaldırılmış olup, Samanlık kısmının çatı kalkan duvarı ise sonradan yapılan briket duvar yerine ahşap kaplama eleman olarak restitüsyon projesinde değerlendirilmiştir.

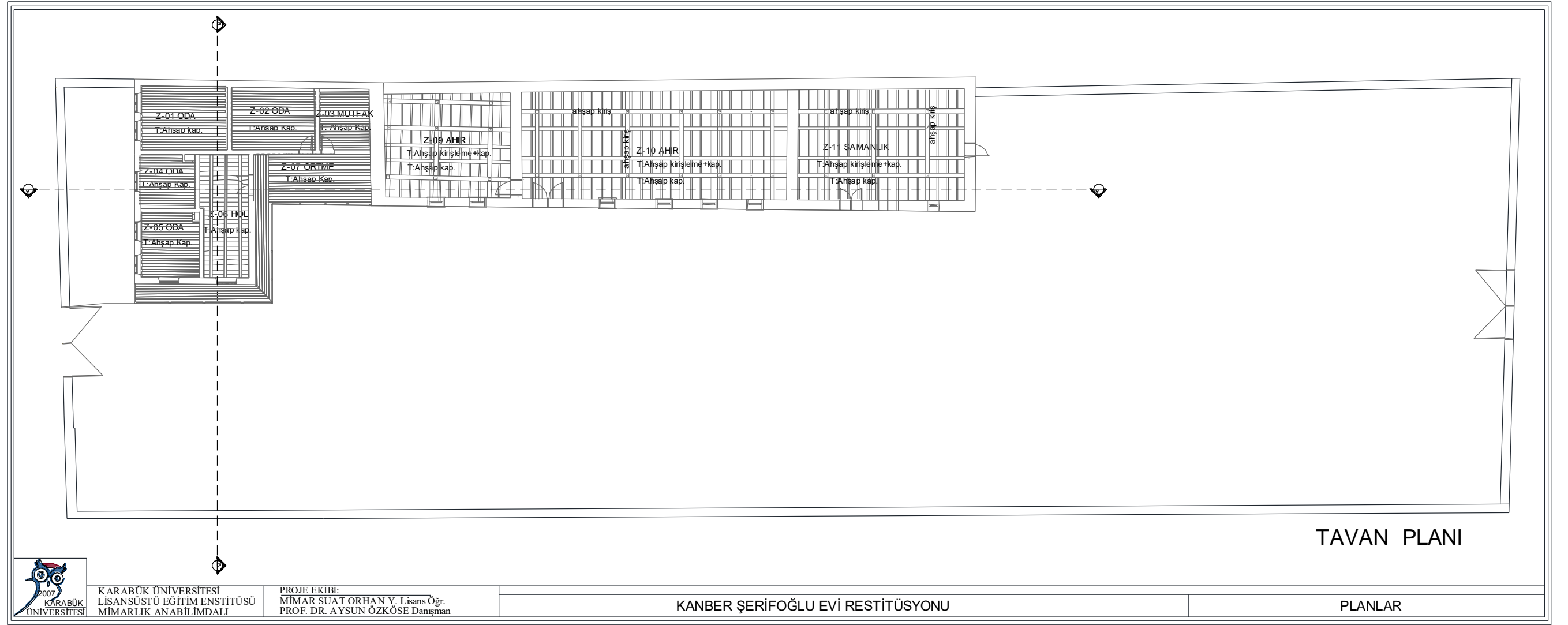

Şekil 5.15. Kanber Şerifoğlu Evi restitüsyonu

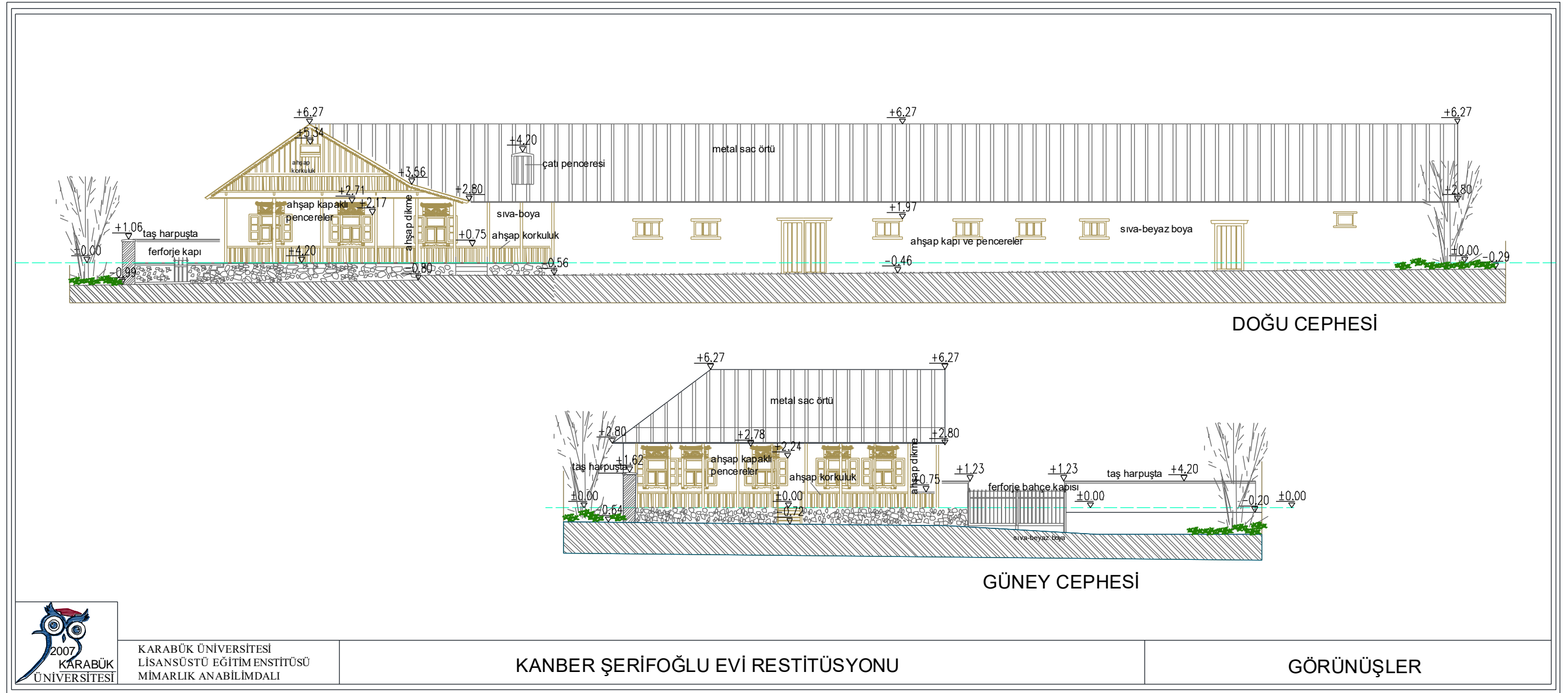

Şekil 5.15. (devam ediyor).

Şekil 5.15. (devam ediyor).

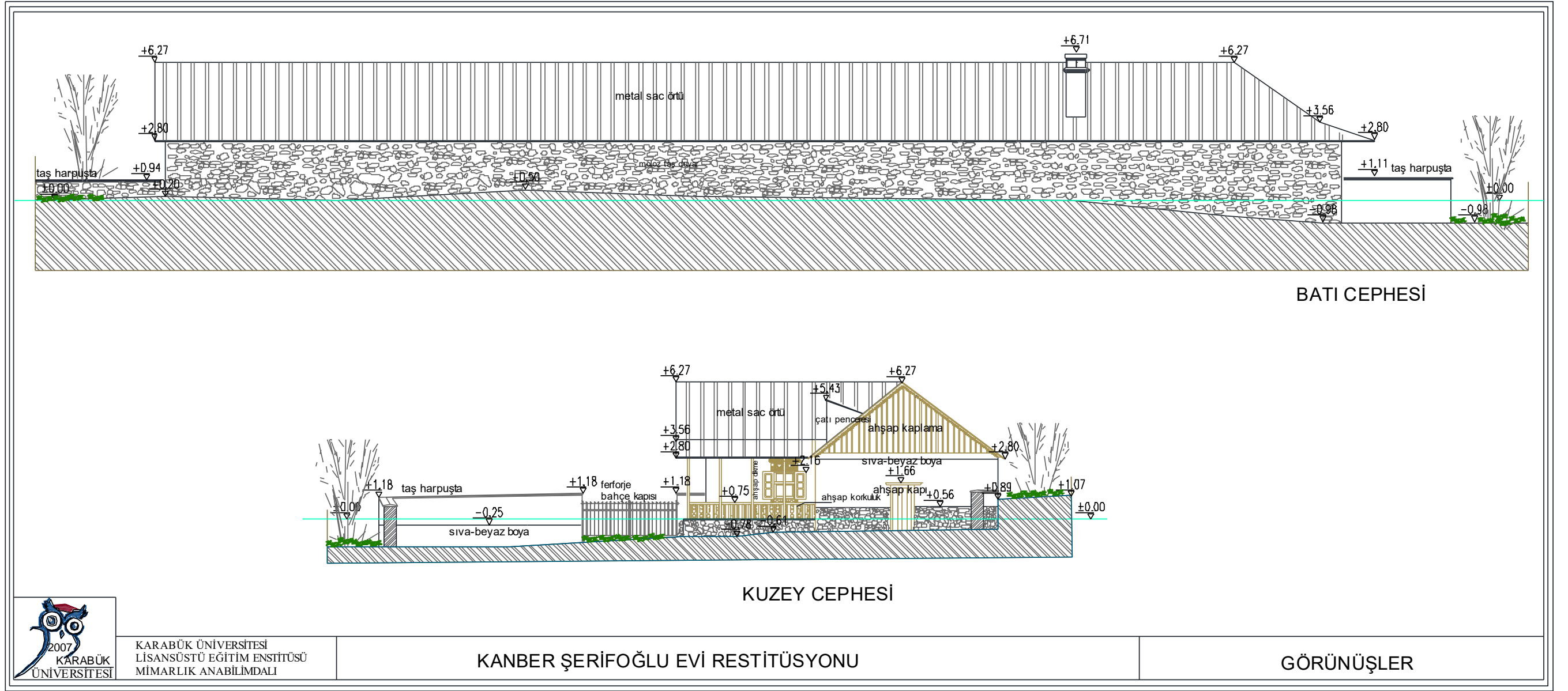

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİMDALI

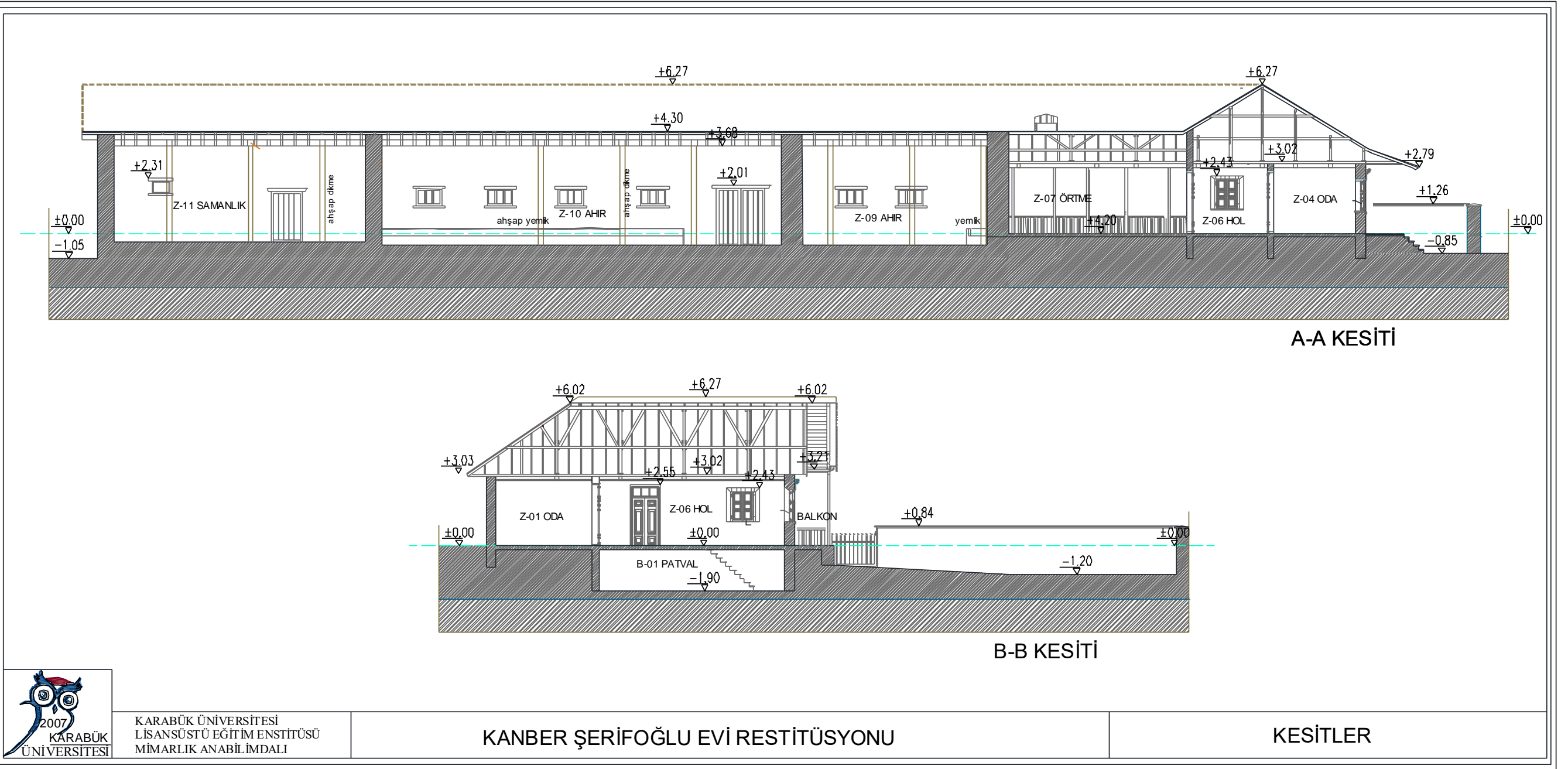
KANBER ŞERİFOĞLU EVİ RESTİTÜSYONU

GÖRÜNÜŞLER

Şekil 5.15. (devam ediyor).

Şekil 5.15. (devam ediyor).

Şekil 5.15. (devam ediyor).

5.1.7. Restorasyon Önerileri

Kanber Şerifoğlu Evi'nin herhangi bir restorasyon işlemi geçirmediği yapılan arazi analizleri ve Kars KVKBK ile yapılan görüşmeler neticesinde anlaşılmaktadır. Yapı, geçmişteki ve günümüzdeki Malakan konut mimarisine ve işlevlerine dair referans niteliği taşımakla olup yapının tescil fişi bulunmaktadır. Restorasyon çalışmasıyla konutun özgün malzemelerinin korunması hedef alınmış, özgünlüğünü yitiren ve yapıya sonradan eklendiği belirlenen kısımlar kaldırılmıştır. Bu müdahaleleri yaparken konut ile bütünleşmiş ahırlar ve samanlık yapılarının da korunması hedeflenmiştir.

Yapısal sorunlar tespit edilerek restitüsyon önerilerine uygun olacak şekilde, temizleme, yeniden yapım, bütünleme ve yapısal iyileştirme ilkeleri doğrultusunda, Malakanların yaşam biçimlerinin ve Malakan konut mimarisinin sürdürülebilirliği adına yeni işlev kazandırılarak Kanber Şerifoğlu Evi'nin Malakan göç müzesi olarak restore edilmesi önerilmiştir (Şekil 5.16). Bu sayede restore edilerek verilecek farklı işlevle turistik ziyaret açısından da yöre halkına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.1.7.1. Yapısal İyileştirmeye Yönelik Koruma Önerileri

a) Temizleme:

Konut, ahır ve samanlık bloğu iç ve dış duvarlarında kullanımdan ve rutubetten kaynaklı kirlenme ve lekelenmeler, mekanik yöntemlerle temizlendikten sonra yeniden sıva ve beyaz kireç badana ile boyanmalıdır.

Konut girişinde yer alan ve sonradan yapılan Z-07 no'lu örtme mekânı ile Z-08 no'lu tuvalet mekânı, çelik giriş kapısı ve pvc pencereler kaldırılmalıdır. Konutun arka cephesinde yer alan ve sonradan yapılan odunluk eklentisi kaldırılmalıdır. Yapı tümü ile boşaltılarak temizlenmelidir.

Z-02 no'lu depo mekânının özgün olmayan kontrplak tavanı sökülmesi ve aslına uygun ahşap tavan yapılmalıdır. Z-03 no'lu sonradan yapılan mutfak tezgâhı kaldırılmalı, içerisindeki seramik ve sıva imalatlar sökülmelidir.

Konut olarak kullanılan kısmın pencerelerinde eskime ve boya uygulaması görülmektedir. Sağlam olan pencere kısımları korunmalı, boya uygulaması görmüş kısımlar sıvı boya sökücülerle ahşap katmana kadar titizlikle sökülmesi ve boya fazlalıkları temizlenmelidir. Daha sonra ahşap koruyucu uygulanmalıdır.

Bahçe duvarlarındaki sonradan yapılan sıvalar sökülmesi ve zamanla yok olan duvar üzerindeki harpuşa imalat tekrar yapılmalıdır. Bahçedeki bütün otlar ve toprak dolgu temizlenerek yapı çevresi meydana çıkartılmalıdır.

b) Bütünleme :

Çatı alınlarında ve saçaklarında yer alan ahşap süsleme ve furuşlardan eksilenler tamamlanmalı, kırılanlar ve deformasyona uğrayanlar değiştirilmeli eskiyenler ise emprenye yapıp, ahşap koruyucu uygulanmalıdır. Konuta girişi sağlayan taş merdiven basamaklarından kırılanlar onarılmalı, sağlamlaştırma yapılarak eksilenler tamamlanmalıdır.

c) Yeniden Yapım :

Konut bloğu ile ahır ve samanlık bloğunun çatısında yer alan oluklu sac çatı kaplaması zamanla deforme olup korozyona uğradığından, çatı kaplaması değiştirilmelidir. Çatı kaplaması olarak yine Malakanların kullanmış oldukları metal malzeme seçilmelidir. Bu kapsamda çatı kaplama malzemesi için restorasyonu yapılmış olan Malakan konutları örnek alınarak kırmızı renkte metal kenetli sac çatı kaplaması seçilerek çatı kaplama malzemesinin yeniden yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Konut balkonlarında, çatı yan cephelerinde ve ahır ile samanlık bloklarının içinde yer alan ahşap dikmeler ve ahşap kirişlerden kırılanlar ve deformasyona uğrayanlar değiştirilmeli eskiyenler ise empenye yapıp, ahşap koruyucu uygulanmalıdır.

Ahır ve samanlık bloğundaki ahşap kapı ve pencere imalatlarında deformasyonlar ve doğrama kayıpları görülmektedir. Bu doğramalar aynı cins ebat ve formda empenyeli ahşap kullanılarak yeniden yapılmalıdır.

Yapının bahçesinde Malakanların bahçe düzenlemelerine ve restitüsyon önerisine uygun olacak şekilde peyzaj düzenlemesi yeniden ele alınmalıdır.

Kanber Şerifoğlu Evi'nin cephelerinde yer alan özgün ahşap pencerelerin stavni ismindeki kapakları, diğer Malakan konutları etüt edilerek içten ve dıştan olacak şekilde yeniden yapılmalıdır.

d) Yapısal İyileştirme :

Konutun balkon kısmında bulunan ahşap dikme, kiriş ve çatıda yer alan ahşap süslemeleri ile çatı strüktürünü oluşturan merteklerinde bulunan ahşap malzemeler gözden geçirilerek kullanılamayacak olanlar yenilenmeli, kullanılabilecekler ise empenye edilerek iyileştirilmeli ve yeniden değerlendirilmelidir.

5.1.7.2. Yeni İşlev Önerileri

Konutun Malakanlar tarafından kullanıldığı özgün halinde yer alan fin hamamı tarzındaki hamam, banyo mekânı ve dinlenme mekânı ile birlikte yeniden yapılmalıdır. Ayrıca konutun özgün halinde bodrum katta bulunan ve sonradan toprak dolgu ile kapatılan patval (kiler) mekânındaki toprak dolgu boşaltılıp taş merdiven basamakları yapılarak patval mekânı yeniden yapılmalıdır.

Konutun güney cephesinde Malakan konutlarının çatılarında yer alan öne doğru çatı kırması, bütünlük sağlaması açısından kuzey cephesinde de tekrarlanmıştır. Yine konutun doğu kısmında yer alan balkon ve ahşap korkulukları, restorasyon

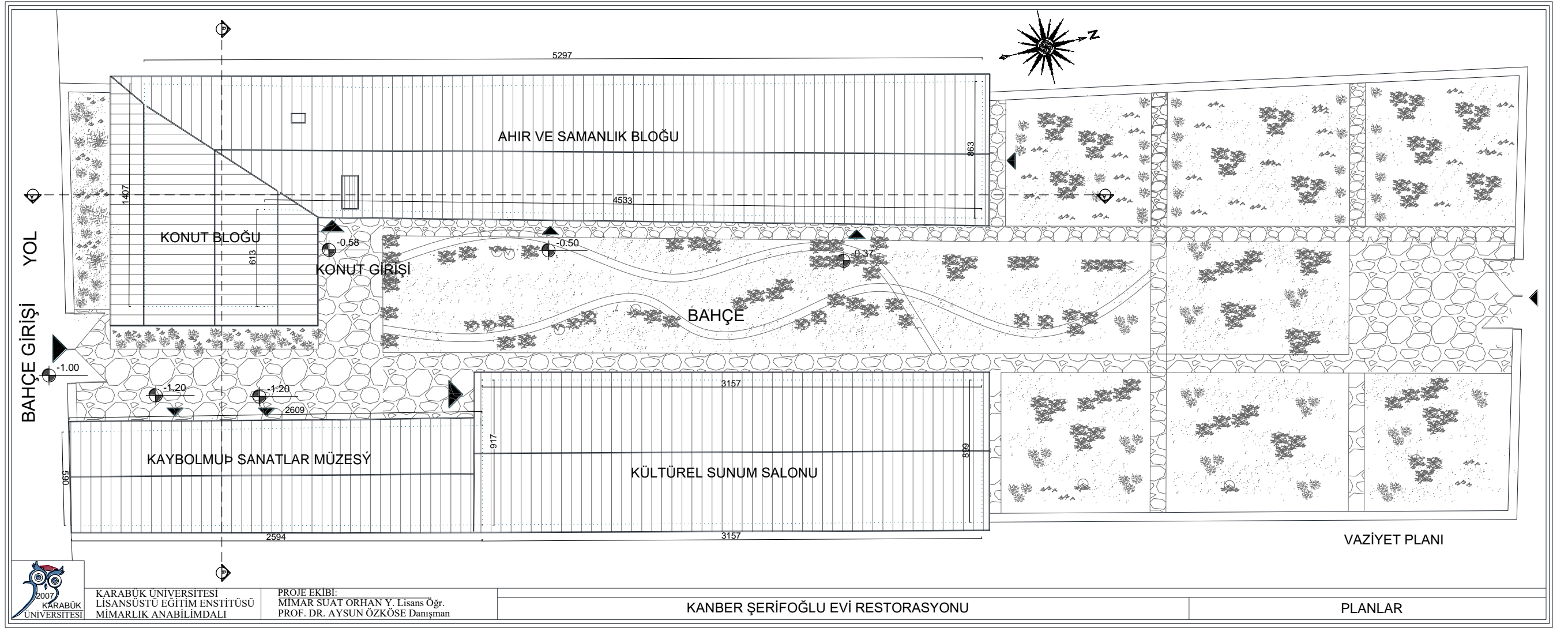
önerisinde güney cephesine de yapılarak yapı bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır.

Malakan toplumunda el işçiliği ve atölyelerde ahşap, demir işçiliği yaygın olduğundan, rölöve çizimlerinde yer alan ve sonradan yapılan Z-12 no'lu kiler mekânı atölyeye, Z-13 no'lu depo mekânı marangozhaneye ve Z-14 nolu garaj mekânı ise demir imalathanesine dönüştürülerek "Kaybolmuş Sanatlar Müzesi" ismi ile restorasyon önerisinde yeniden işlev kazandırılmıştır.

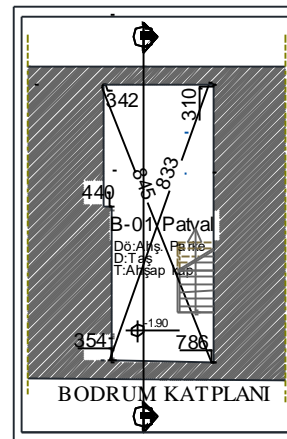
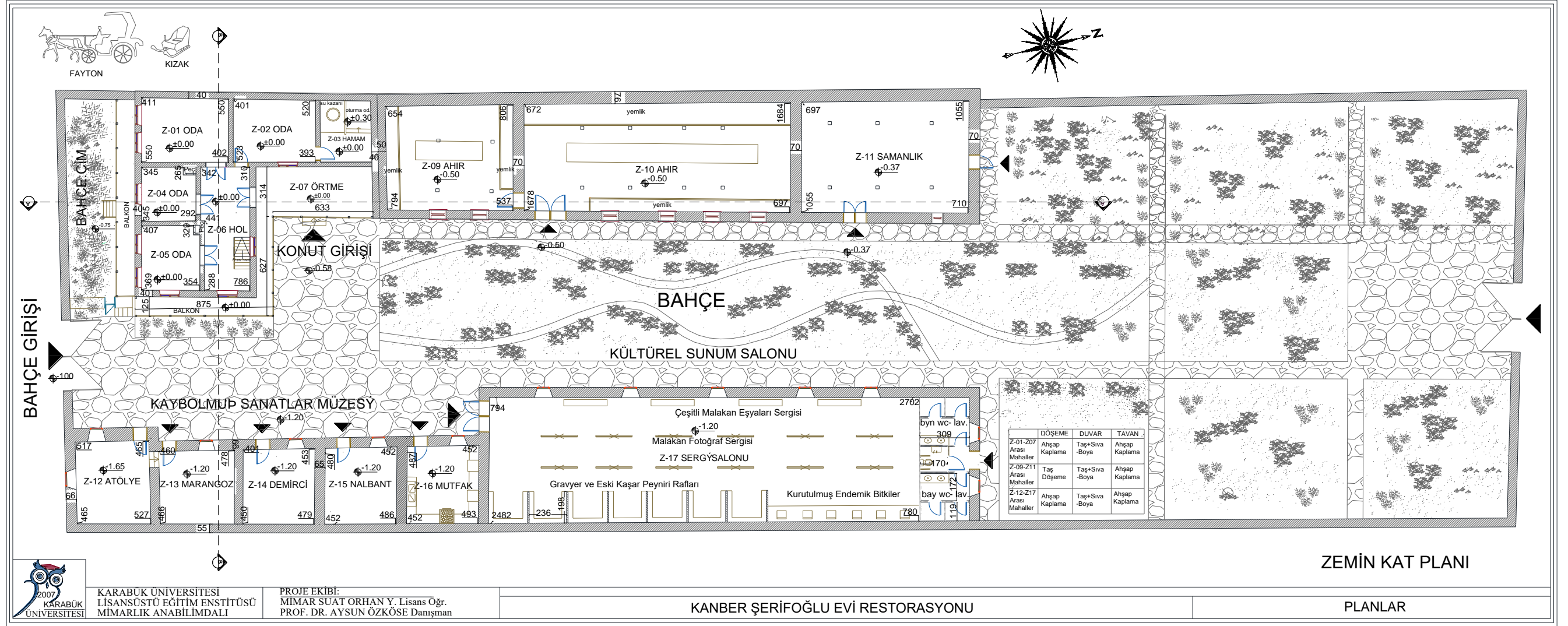
Bu mekânların zemininde beton şap uygulaması yerine ahşap zemin kaplaması yapılmalıdır ve demir giriş kapısı yerine ahşap malzeme, pvc pencereler yerine ise yine emprenye yapılmış ahşap doğramalar kullanılmalıdır. Ayrıca restorasyon önerisinde Z-15 no'lu mevcut garaj ve depo bloğuna ilave nalbant atölyesi ile sergi ve müze kısmına hizmet edecek bir adet Z-16 no'lu yöresel yemeklerin yapılacağı mutfak alanı önerilmiştir.

Malakan kültürünün yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması ve yöre halkına tanıtılması amacı ile Kars'ta yaşamış olan ve devamlı göç etmek zorunda kalan bu toplumun yaşam biçimini hatırlatmak ve sürdürülebilir olmasını sağlamak amacı ile restorasyon önerisinde, Z-17 no'lu "Kültürel Sunum Salonu" ismi verilen ve içerisinde Malakanların eşyaları, dönemin ve Malakanların fotoğraflarının bulunduğu bölüm, gravyer ve eski kaşar peynir imalatlarının yer aldığı raflar ile Kars'ta yer alan kurutulmuş endemik bitkilere özgü sergi birimleri yer almaktadır.

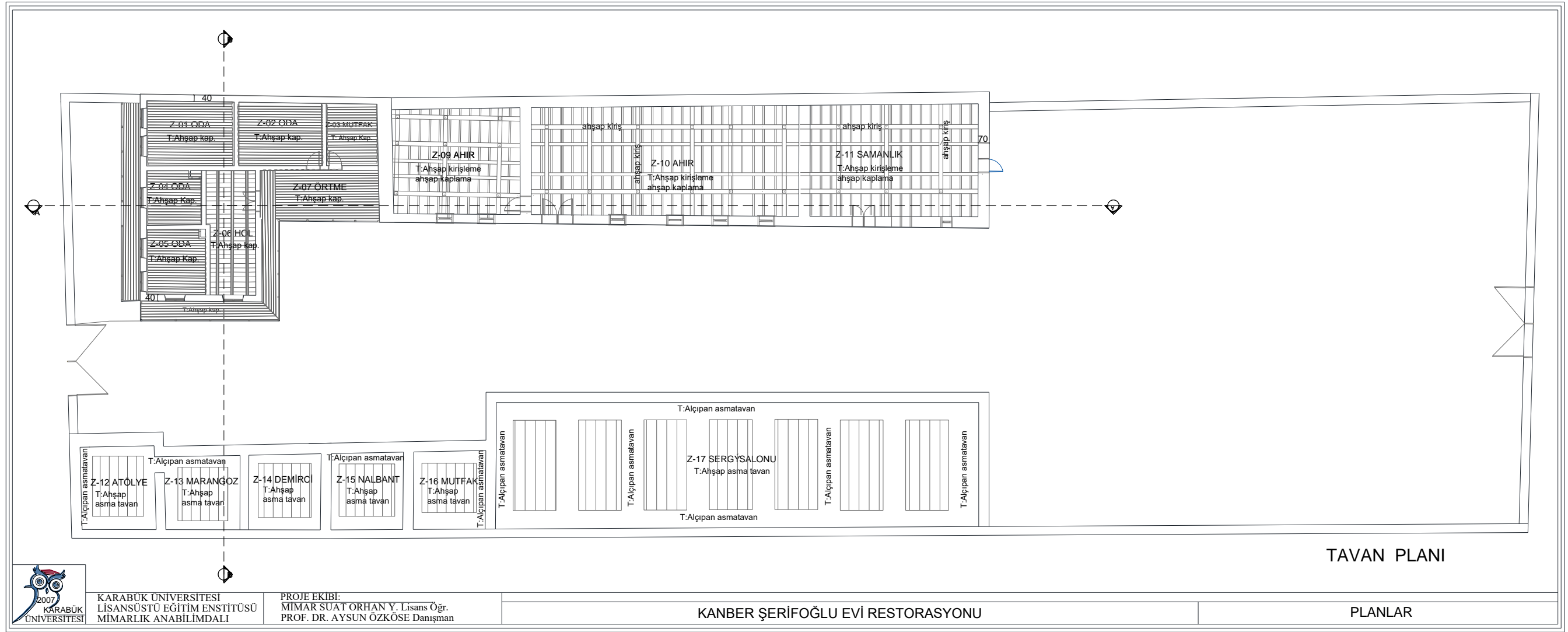
Atölye ve müze bloğunun, konut ve ahır bloğu ile ana strüktür olarak benzeşmesi ve bu yapılarla bütünlük sağlanması açısından, Malakan toplumunun sıklıkla kullandığı yapı malzemeleri olan kerpiç malzeme ve ahşap malzemelere yer verilmiştir. Ancak müze bloklarının cephelerinde, ahşap kapı ve pencerelerde daha minimalist ve sade bir tasarım elde etme amacı güdülmüştür. Yapı içerisinde ahşap tavanlarda da sadeleşmeye gidilerek aynı mimari anlayışla, eski yapı ile yeni yapı ayrımını yapmak tasarımın hedefleri arasında olmuştur.

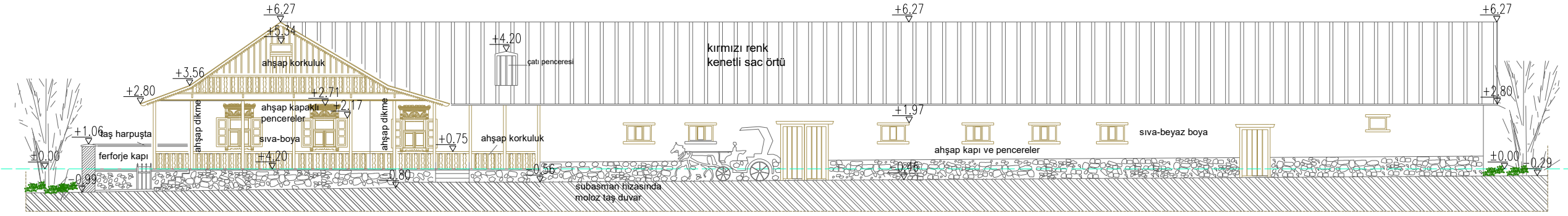
Şekil 5.16.Kanber Şerifoğlu Evi restorasyonu

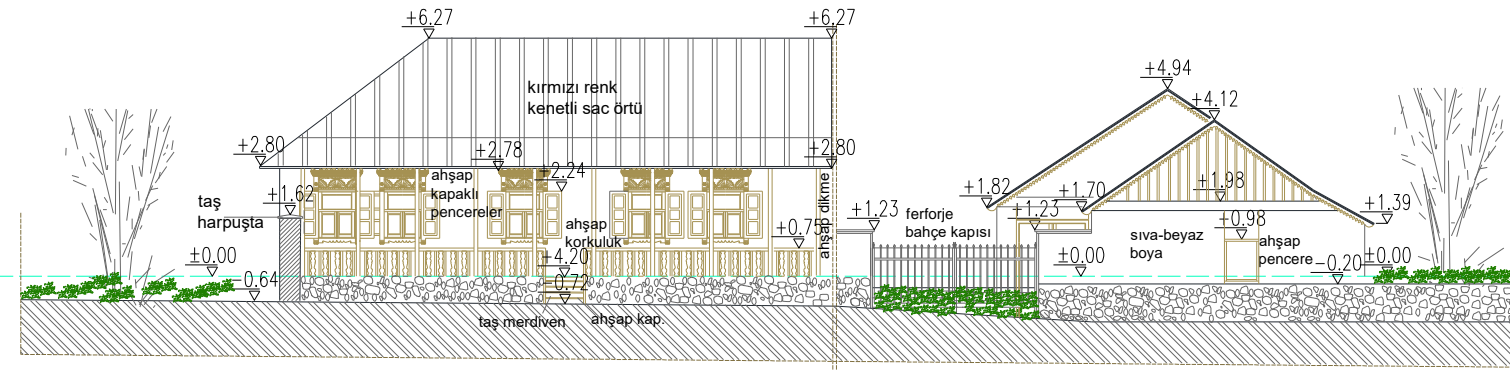
Şekil 5.16. (devam ediyor).

Şekil 5.16. (devam ediyor).

DOĞU CEPHESİ

GÜNEY CEPHESİ

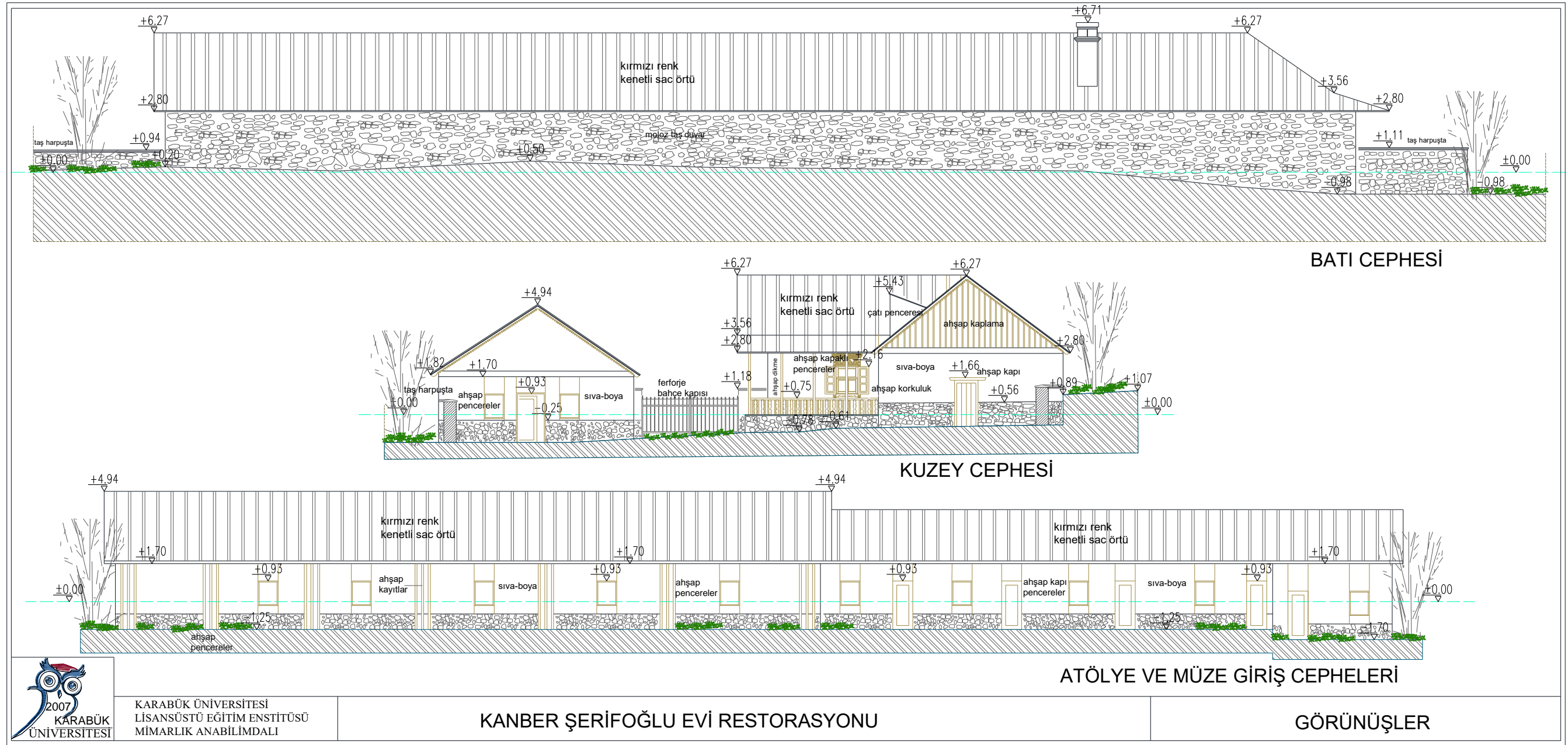

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİMDALI

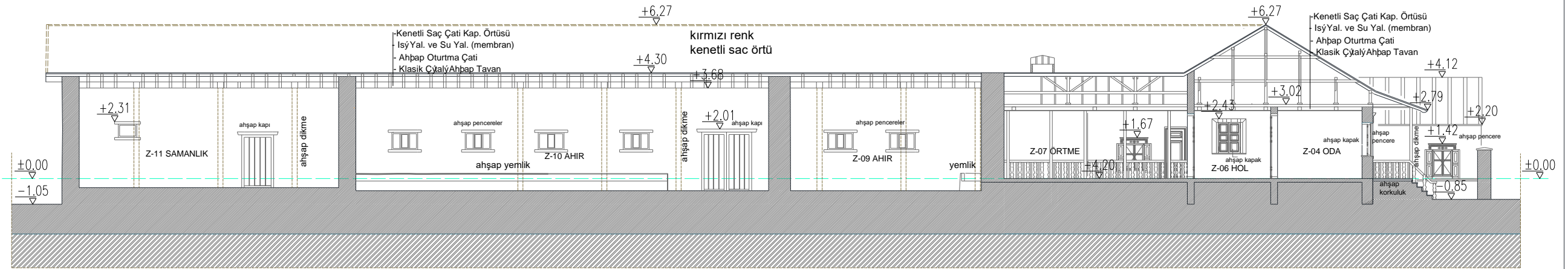
KANBER ŞERİFOĞLU EVİ RESTORASYONU

GÖRÜNÜŞLER

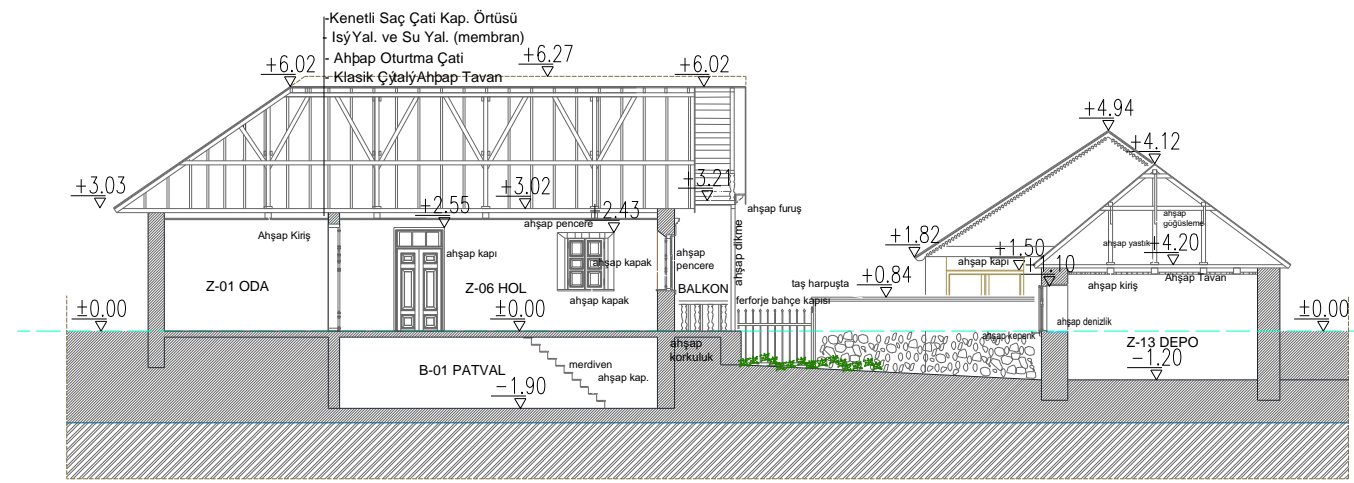
Şekil 5.16. (devam ediyor).

Şekil 5.16. (devam ediyor).

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

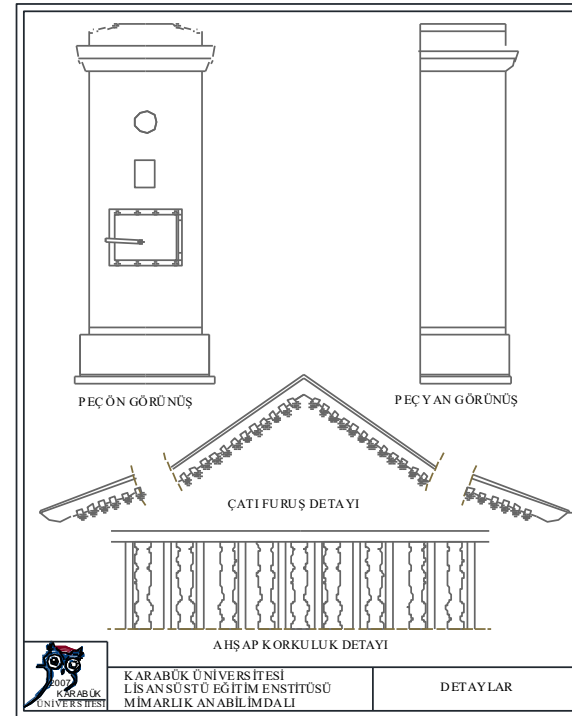
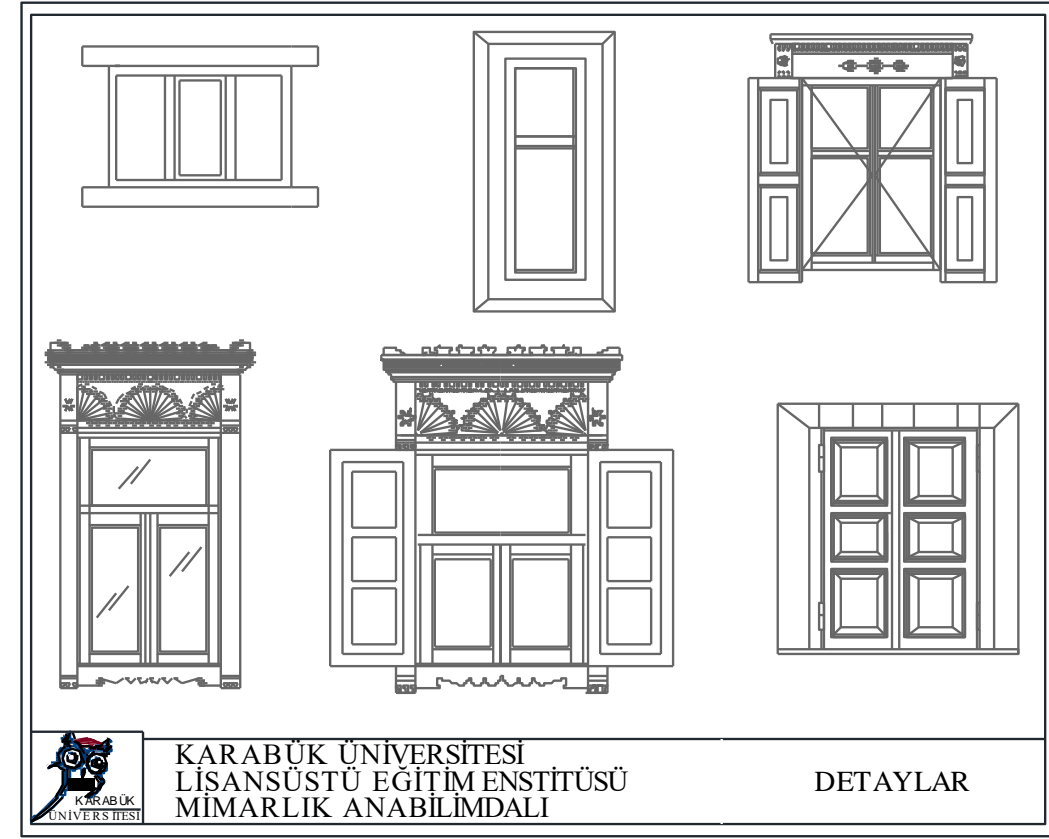
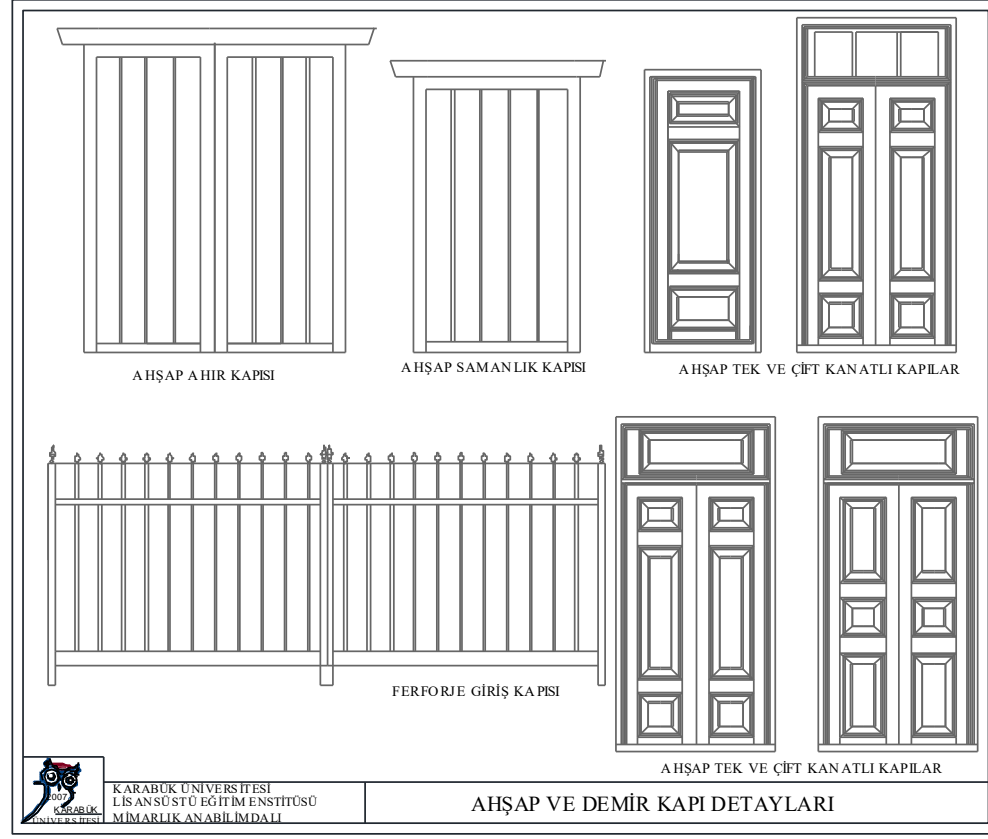

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİMDALI

KANBER ŞERİFOĞLU EVİ RESTORASYONU

KESİTLER

Şekil 5.16. (devam ediyor).

Şekil 5.16. (devam ediyor).

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kars tarih sahnesinde, yıllarca birçok kültürü ve toplumu bir arada barındıran bir serhat kenti konumundadır. Kars'ta Selçuklu dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemlerinde bilinen, yaşamış toplumlara bakıldığında, Türkler, yine Türk kökenli Azeriler ve Terekemeler, (Karapapah) Kürtler, Ermeniler, Ruslar, Rus kökenli Malakanlar ve az sayıda da olsa Almanların yaşadığı bilinmektedir.

Günümüzde de Kars bu kozmopolit özelliğini devam ettirmekte olup birçok topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. Kars'ın bu çok kültürlü kent olma özelliği birçok alanda sosyal yaşam, dini yaşam, mimari anlayış ve halkların gelenek göreneklerinin iç içe geçmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu toplumlar arasında inşaat yapım teknikleri, teknoloji ve tarım hayvancılık alanlarında da bilgi alışverişinin olduğu gözlemlenmektedir.

Çalışma kapsamında, gayrimüslim halkın Müslüman yerel halkla olan ilişkileri, bu ilişkilerin mimariye olan yansımaları ve kent dokusuna olan etkileri de ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, başta Ani Antik kenti olmak üzere Kars Merkez ve köylerinde yaşamış olan toplumlar, geçmişten günümüze getirmiş oldukları bilgi birikimleri ile Kars ilinde, sürdürülebilir ve yöreye özgü yapı malzemelerini, (taş malzeme, kerpiç malzeme, ahşap malzeme vb.) kullanarak, Kars'ın geleneksel mimari anlayışı ve tarihi kent dokusunun gelişimine katkı sağlamışlardır.

Aynı zamanda, Ani Antik Kent'i ve Kars merkezde yer alan tarihi yapıların, koruma bilinci ile restorasyonlarının hızla devam etmesi, Kars'taki tarihi dokuya ilgiyi daha da artırmış ve bölgeyi yerli-yabancı turistlerin sıklıkla ziyaret etmesine sebep olmuştur.

Ancak kırsalda ve köy yerleşimlerinde de aynı bilincin hızla geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışma ile Kars'ın köylerinde yaşamlarını sürdürmüş olan Rus kökenli Malakanların kültürleri, yaşam biçimleri ve bu birikimin sonucunda meydana getirdikleri geleneksel mimari anlayışları analiz edilerek bu eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

Malakan toplumu, Çarlık Rusya'sından itibaren gerek dini gerekçeler, gerekse kültürel gerekçelerden dolayı devamlı göçlere maruz kalmış bir toplum olma özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Malakanlar, Osmanlı döneminde 1877-1878 Osmanlı Rus savaşından (93 Harbi) sonra Rusların savaşı kazanması ile birlikte, Çarlık Rusya yönetimi tarafından Kafkasya bölgesine göç ettirilmişlerdir. Malakanların Osmanlı topraklarına gelmeleri ve Kars'ın köylerinde yerleşmeleri bu tarihten sonra başlamıştır.

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde Kars'ta yaşamış olan Malakan topluluğu, yerel halkla olan ilişkilerinden ve farklı yaşam biçimlerinden dolayı Kars'ın kentsel dokusuna ve geleneksel mimari yapısına büyük katkılar sunmuştur. Ruslar'n Kars merkezde ve Kars'ın köylerinde inşa ettikleri yapıların ana malzemesi, merkezde yöreye özgü taş, köylerde ise hem taş hem de yöreye özgü kerpiç ve ahşap malzemelerdir.

Rusların kendi kültürel yaşam biçimleri doğrultusunda, Ülkemizde inşa etmiş oldukları gerek kamu binaları, gerekse konut yapılarında Kars'ta yöreye özgü malzemeleri kullanmaları, toplumlar arasındaki kültürel ve mimari etkileşime iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Tez çalışmasında, Rusların ülkemizde inşa etmiş oldukları bu yapılardan Malakanların geleneksel konut mimarisi ele alınmıştır. Bu kapsamda, Kars'ın Çakmak Köyünde halen var olan üç adet Kars KVKBK tarafından tescillenmiş Malakan konutu çok yönlü olarak incelenmiş ve bunlardan henüz herhangi bir restorasyon çalışması yapılmamış olan özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan, Kanber Şerifoğlu Evi çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Malakan göç müzesi olarak yeniden işlev kazandırmaya yönelik olan bu çalışma kapsamında, Kanber Şerifoğlu Evi'ne ait restorasyon önerisi ile yok olmaya yüz tutmuş bu kültürün yeniden canlandırılması, alanı ziyaret etmeye gelen insanların Malakan konut mimarisini inceleyebilmesi ve yaşam biçimleri ile kültürel yapılarını anlayabilmesi için içerisinde, Malakanların kullandıkları atölyelerin, eşyaların, Malakan fotoğraflarının, tarım ve hayvancılıkta kullandıkları aletlerin ve elde ettikleri ürünlerin yer aldığı "Kaybolmuş Sanatlar Müzesi" ve "Kültürel Sunum Salonu" ile birlikte Malakanlar hakkında derin bir fikir sahibi olmaları amaçlanmıştır.

Malakanlar, Kars ilinden ilk büyük göçünü 1921 yılında yapmış, kalanlar ise 1961 yılında başta Rusya olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır. Kars'ta günümüzde yalnızca iki Malakan ailesi halen yaşamlarını devam ettirmektedirler.

Müze olarak restorasyon önerisi ile birlikte, Kars'tan göç etmiş olsalar da bıraktıkları eserler ve kültürel aktarım sayesinde etkileri halen devam eden Malakan toplumunun, gelecek nesillere aktararak sürdürülebilmesi ve yerli-yabancı turist ziyaretleri ile Kars'ın tanıtımının yapılması için büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. İnternet: "Milliyet Haber", <https://www.milliyet.com.tr/egitim/kars-haritasi-kars-ilceleri-nelerdir-kars-iline-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6310631>, (2020).
2. İnternet: Google Earth, "Kars İli Merkez İlçesi Çakmak Köyü Google Earth Uydu Görüntüsü ", www.google.com.tr/intl/tr/earth, (2020).
3. Semyenov, İ. Y. Karagöz, E., "Kafkas Ardındaki Molokanların ve Dukhoborların Tarihi", *İstanbul: Su Yayınları*, 19-23, 112, (2009).
4. Akca, B., Kıyanç, S. "Malakanların Anadolu'daki İzleri", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:18, Sayı: 39*, 32, (2017).
5. Arslan, N. O. ve Topçu İ. "Cumhuriyet Döneminde Kars'ta Nüfus", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı (6)*, 106-108, (2012).
6. Türkdoğan, O., "Kars'ta Bir Etnik Grup Malakanların Toplumsal Yapısı" *IQ Kültür Yayıncılık*, 68, 91, 93, 95, 99, 101,109, (2005).
7. Akçayöz, V., "Annem Sara ve Malakanlar", *Serhat Kalkınma Ajansı*, 34-35, 47, 104-105, 254-255, 305, (2015).
8. Karabekir, K., "İstiklal Harbimiz", *İstanbul: Merk Yayıncılık*, 878, (1988).
9. Aslan, Y., "Milli Mücadele Döneminde Türk-Sovyet ilişkilerinde Molokanlar (Malakanlar) Sorunu", *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 284, (2001).
10. Gündoğdu, H., "Kültürlerin Buluştuğu Bir Ortaçağ Şehri: Ani", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 52-54, 63, 70-83, (2006).
11. İnternet:<http://gezmeninsonuyok.blogspot.com/2014/03/ani-harabeleri.html>, (2021).
12. Bayram, F., "Ani Kazıları", 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*, C.1, 135, (2017).
13. Balkan, K., "Ani'de İki Selçuklu Hamamı", *Anadolu (Anatoha), XII (1968)*, *Türk Tarih Kurumu Ankara* 39-57, (1968-1970).
14. İnternet:"Tacirin Sarayı",<http://www.virtualani.org./place/turkish.htm>, (2020).

15. Özlü, T., Kaleli, C. "Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Ani Ören Yeri", *Amisos*, 4/7, 206, (2019).
16. Topbaşı, B., Pajo, A. "Mimarisi ve Tarihi Yerleriyle Kars", *Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, 4, (2017).
17. İnternet: "Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü", <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54874/camiler-ve-kilisel.html>, (2020).
18. Kızılkaya, O., "XIX. Yüzyılın Ortalarında Kars Sancağında Bazı Sosyal ve Dini Yapılar" *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 8, 202-203, (2017).
19. İnternet: "T.C. Kars Valiliği Resmi Sitesi", <http://www.kars.gov.tr/>, (2019).
20. Türkan, S., Durak, S. "Kars'taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri", 8. *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*, 3-5 (2016).
21. İnternet:<https://www.flickr.com/photos/bahadirf/5388285022/in/photostream/>, (2021).
22. Gündoğdu, H., "XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 79, (2010).
23. İnternet: Google Earth, "Kars İli Merkez İlçesi Google Earth Uydu Görüntüsü ", <https://www.google.com/intl/tr/earth/>, (2020).
24. Kocaman, S., Kayserili, A., Kaya, F., "Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Tarihi Kağızman Evleri", *Doğu Coğrafya Dergisi-32*, 157-159, 161,163, (2014).
25. Murakana, T. A., "The Russian Molokan Colony at Guadalupe, Baja California: Continuity and change in a sectarian community", *The University of Arizona*, 36, (1992).
26. Dunn, E., "Russian Sectarianism in New Soviet Marxist Scholarship", *Slavic Review I*, 137, (1967).
27. İnternet: "Wikipedia", <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dinyeper>, (2020).
28. Arınç, K., "Boğatepe Köyü'nde Gravyer Peyniri Üretimi ve Sürdürülebilir Gelişme Bakımından Önemi (Kars/Türkiye)", *Türk Coğrafya Dergisi-70*, 7, 11, 18, (2018).
29. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 12/Güz, 25, (2015).

30. Tunçay, M., "T.C . Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü", *Erdinç Özbey Evi Rölöve Raporu*, (2017)
31. Tunçay, M., "T.C . Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü", *Erdinç Özbey Evi Rölöve Çizimleri*, (2020)
32. Karaçomak, İ., Akın, R. "Kars Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu"
Türkay Othan Evi Rölöve Çizimleri, (2020).

EK AÇIKLAMALAR A.

**KARS ÇAKMAK KÖYÜNDE KARS KVKBK TARAFINDAN TESCİL
KAYDI YAPILMIŞ MALAKAN YAPILARINA AİT TESCİL FİŞLERİ**

TESCİL ENVANTER FİŞİ

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLAR KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E				ANIT	ENVANTER NO:									
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					HARİTA NO:									
İLİ: KARS	İLÇESİ: MERKEZ	MAH.-KÖY: ÇAKMAK KÖYÜ				KORUMA	ANITSAL	X 1	2	3					
SOK.KAPI NO:		KADASTRO	PAF.	ADA 13	PAR. 1	DERECESİ	ÇEVRESEL	X1	2	3					
ADI:	YAPTIRAN:	YAPAN: BELLİ DEĞİL			MİMARİ ÇAĞI:	19. YÜZYIL									
KONUT	YAPIM TAR.	KİTABE:			VAKFIYE:										
GENEL TANIMI : 19. yüzyıldan günümüze ulaşmış olan taşınmaz halen ev olarak kullanılmakta olup, onarım ihtiyacı vardır.															
KORUMA DURUMU :	A	İYİ	TAŞIYICI	A	DIŞ YAPI	A	ÜST YAPI	A	İÇ YAPI	A X	SÜSLEME	A	RUTUBET	A X	YOK
	B X	ORTA		B X		B X		B		B	ELEMANI	B X		B	İZİ VAR
	C	FENA		C		C		C X		C		C		C	ÖNEMLİ
VAZİYET PLANI:															
GÖZLEMLER Taşınmaz orijinal özelliğini korumuş olup yer yer tahrip olmakla beraber özellikle çatı kısmı başta olmak üzere tamamının onarım ihtiyacı vardır.															
BUGÜNKÜ SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLAN:			TEKNİK BİLGİLER		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KNLZSY				
Erdoğan ÖZBEY			Erdoğan ÖZBEY					YOK	VAR	YOK	YOK				
YAPILAN ONARIMLAR:						ORJİNAL KULLANIMI:									
						KONUT									
AYRINTILI TANIMI : Kars il merkezinde ve ilçelerinde 19. yüzyılda yapılan ve günümüze çok az örneği ulaşan bu konut dikdörtgen planlı, iki katlı ve kırma çatılı olarak yapılmıştır.Yapının ön cephesini oluşturan güney cephesi düzgün kesme bazalt taşından yapılmış olup, diğer cepheler yığma moloz taştan yapılmıştır.Çatısı kırma çatılı olup,çatının batı ve güneyindeki aliniklerinde ahşap üzerine yapılmış süslemeler mevcuttur.Yapının güney ve batı cephesini kuşatan balkon kısmı ahşap malzemeli ince direklerle oturmaktadır.Taşınmazın güney ve batı cephelerinde açılmış olan pencereler ahşap çerçeveli olup, orijinal özelliklerini koruyarak günümüze ulaşabilmişlerdir.Bu ahşap çerçeveler üzerinde kakma tekniğinde geometrik süslemeler yer almaktadır.Binanın iç mekanı 3 bölümden oluşmaktadır Bunlardan orataki salon, bu salona doğu ve batıdan birer oda açılmaktadır.Yörede nadir örneği bulunan bu taşınmaz halen ev olarak kullanılmakta ve onarım ihtiyacı vardır.						BUGÜNKÜ KULLANIMI: KONUT									
YAYIN DİZİNİ:						EKLER									
						RAPOR									
						FOTOĞRAF:									
						ROLÖVE PROJESİ									
						RESTORASYON PRJ.									
						HARİTA									
						KROKİ									
						KİTABE									
						VAKFIYE									
						DİĞER									

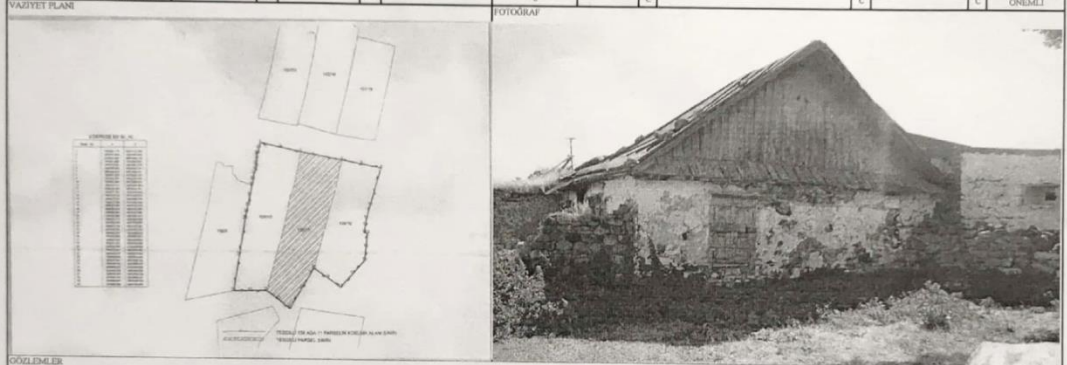
Şekil Ek A.1. Erdoğan Özbey'e Ait Malakan Evi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO
T Ü R K İ Y E	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO
İL: KARS	İLÇESİ: MERKEZ	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: ÇAKMAK KÖYÜ	KORUMA BİRİCİSİ	ANITSAL
SOKAK VE KAPI NO:	PAFTA	ADA 158	PARSEL 11	II. Grup
ADIMLAKAN EVİ	YAPILAN -	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (EUSLUP):	1
		KITABE:	VAKFIYE:	2
				3

GENEL TANIMI: Kars İli, Merkez İlçesi, Çakmak Köyünde yer alan ve 158 ada, 11 parsel numarasında kayıtlı olan tescilli taşınmaz 19. yüzyıl sonunda Çakmak Köyünde iskan eden Malakanlar tarafından yapılmıştır.

KORUMA DURUMU	X	İYİ	TASIVICI YAPI	X	DIŞ YAPI	X	ÜST YAPI	X	Ç. YAPIT	A	SÜSLEME ELEMANLARI	A	RUTUBET	A	YOK
	B	ORTA		B		B		B		X		X	X	X	İZİ VAR
	C	FENLA		C		C		C		C		C	C	C	ÖNEMLİ

GÖZLEMLER

Tek katlı ve kare planlı taşınmaz günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşmıştır.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:	BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:
Özel Mülkiyet	Özel Mülkiyet

YAPILAN ORANJİMLER

AYRINTILI TANIM

Kars İli, Merkez İlçesi, Çakmak Köyünde yer alan ve 158 ada, 11 parsel numarasında kayıtlı olan tescilli taşınmaz 19. yüzyıl sonunda Çakmak Köyünde iskan eden Malakanlar tarafından yapılmıştır. Söz konusu taşınmaz tek katlı, kare planlı olup giriş cephesi ise güney istikametindedir, güney cephesinde iki, doğu cephesinde bir büyük pencere bulunmaktadır ve bu pencerelerin dışta kalan aynıklarında ahşap oyma tekniğinde geometrik süslemeler olduğu görülmüştür. Söz konusu tescilli taşınmaz bazalt taşından yığma olarak yapılmıştır, iç mekanı bir odadan oluşmaktadır ve ahşap kaplama tavanının bir bölümü sonradan onarım görmüştür. İç mekanındaki odanın kuzey duvarında niş şeklinde bir ahşap dolap bulunmaktadır.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	Konutlanıyor
	Var	Var	Var	Var

ORJİNAL KULLANIMI:

Konut

BUGÜNKÜ KULLANIMI:

YAYIN DİZİNİ:

EKLER:		
RAPOR	X	
FOTOĞRAF	X	
ROLOVE PROJESİ		
RESTORASYON PROJESİ		/2017
HARİTA	X	/2017
KROKİ	X	/2017
KITABE		
VAKFIYE		

Şekil Ek A.2. Türkay Othan'a Ait Malakan Evi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ			D.K.V.K.E		ANIT		ENVANTER NO							
T Ü R K İ Y E	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ							HARİTA NO.							
İLİ: KARS	İLÇESİ: MERKEZ		MARJALLE KÖY VEYAMAĞKIL	ÇAKMAK KÖYÜ		KORUMA DERECESİ		ANITSAL		1	2	3			
SOKAK VE KAPINNO:			KADASTRO	PAFTA		ADA 160	PARSEL 8	II. Grup		1	2	3			
ADIMALAKAN EVİ	YAPILAN:		YAPAN:				MİMARLIK ÇAĞI (ÖRNEK)								
			KİTABI:				VAKFIYE:								
GENEL TANIMI: Kars İli, Merkez İlçesi, Çakmak Köyünde yer alan ve 160 ada, 8 parsel numarasında kayıtlı olan tescilli taşınmaz 19. Yüzyıl sonunda Çakmak Köyünde iskan eden Malakanlar tarafından yapılmıştır.															
KORUMA DURUMU	X	İYİ	TAŞIYICI YAPI	X	DIŞ YAPI	X	ÜST YAPI	X	İÇ YAPI	A	SÜSLEME	A	RUTUBET	A	YOK
	B	ORJA		B		B		B		X	ELEMANLARI	X		X	İZ VAR
	C	FENA		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ
VAZİYET PLANI						FOTOĞRAF									
															
GÖZLEMLER															
Tek katlı ve kare planlı taşınmaz günümüze kadar orijinalliğini korumuş şekilde ulaşmıştır.															
BUGÜNKÜ SAHİBİ:						BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:									
Özel Mülkiyet						Özel Mülkiyet									
YAPILAN ONARIMLAR															
AYRINTILI TANIM															
Kars İli, Merkez İlçesi, Çakmak Köyünde yer alan ve 160 ada, 8 parsel numarasında kayıtlı olan tescilli taşınmaz 19. Yüzyıl sonunda Çakmak Köyünde iskan eden Malakanlar tarafından yapılmıştır. Söz konusu taşınmaz Kuzey-Güney istikametinde tek katlı, kare planlı olarak yapılmış olup yapının güney ve batıya açılan cephe duvarlarında ikişer adet pencere bulunmaktadır ve söz konusu bu pencerelerin üzerindeki ahşap süslemeleri dikkat çekmektedir. Konut niteliğindeki tek katlı evin iç mekanında girişte iç içe iki oda olup, bu odaların birine iki oda, bir diğerinde üç oda açılmaktadır.								TEKNİK BELGELER							
								BU	ELEKTRİK	İSİTME	Kamusal/Özel				
								Var	Var	Var	Var				
ORJİNAL KULLANIMI:															
Konut															
BUGÜNKÜ KULLANIMI:															
Konut															
ÖNERİLEN KULLANIMI:															
Konut															
HAZIRLAYANLAR : 07.08.2017															
YAYIN DİZİNİ:						EKLER:									
						Bölge Kurumu Müdürü									
						RAPOR									
						X									
						FOTOĞRAF									
						X									
						RÖLÖVE PROJESİ									
						RESTORASYON PROJESİ									
						HARİTA									
						X									
						KROKİ									
						X									
						KİTABE									
						VAKFIYE									

Şekil Ek A.3. Kanber Şerifoğlu'na Ait Malakan Evi Tescil Fişi

EK AÇIKLAMALAR B.

MALAKAN KÜLTÜRÜNE AİT TERİMLER

MALAKAN KÜLTÜRÜNE AİT TERİMLER

Peç: Peç Ruslarda kullanılan bir ısıtma sistemidir. Duvarların içerisinden geçirilen borular fırın tarzı bir ocakla birleşir. Bu ocakta yakılan ateşle mekanlar borular sayesinde ısıtılır. Bu sisteme Peç adı verilir.

Doukhobor: Ruh anlamına gelen dukh ve güreşçi/dövüşçü anlamına gelen borostia kelimelerinin birleşiminden oluşan ruh güreşçileri anlamını taşımaktadır.

Dukh: Ruslarda ruh anlamını taşır.

Borostia: Ruslarda güreşçi ve dövüşçü anlamlarını taşır.

Presviteryler: Malakanlarda din adamlarına verilen isim.

İzbalarda: Ev oda anlamına gelir.

Moloko: Süt.

Oblast: Eyalet, bölge.

Sımışka: Malakanların ekimini yaptıkları ayçiçeği, Rusça'daki adıyla sımışka diye anılır.

Katok: Manuel çalışan arazi düzeltmeye yarayan silindir makine.

Kasilga: Malakanlar ettikleri ürünlerde karasaban yerine atların gücünden faydalanmaktadırlar. Ekinler iki atla çekilen kasilga makinesi ile biçilir.

Ekstraktör: Bal süzme aleti.

Sınepreha: Malakanların kendilerine has pedallı, yün eğirme makinelerine sınepreha denilmektedir.

Rahaç: Malakanların yemek tencerelerini tutmak için uç kısmı demirden sap kısmı ahşaptan tutamaç.

Çapinik: Tavaları tutmak için sap kısmı ağaç uç kısımları demirden imal ettikleri tutamaç.

Gıçırğa: Malakanlarda fırın aleti.

Sıkıvrada: Malakanların yemek kaplarına verdikleri isim.

Sarmıç: Malakanların arazide günümüzdeki nivo benzeri A şeklindeki araziye ve inşaatları ölçmek için kullandıkları alete verdikleri isimdir.

Stavni: Ruslarda pencereleri hem içeriden hem de dışardan kapatmaya yarayan ahşap pencere kapaklarına verilen isimdir.

Lapas: Malakan konutlarında Lapas ismini verdikleri örtme vardır. Lapas genelde konuta ve ahır kısmına bitişiktir ve kapısı yoktur.

Patval: Malakanlarda bodrum katta sebzelerin muhafazası için kullanılan kiler benzeri mahala verilen isim.

Sabranya: Malakanların ibadet etmek için kullandıkları mahale verdikleri isimdir.

Semaver: Anayurdu Rusya olan ve Rus konutlarının çoğunda yer alan, çay demlemeye yarayan metal kaplardır. Sama ve varit kelimelerinden türeyerek (kendi kendine kaynayan) oluşmuştur.

ÖZGEÇMİŞ

Ailesi 1970’li yıllarda Kars ilinden göçen Suat ORHAN, ilköğrenimini 23 Nisan İlkokulunda, ortaokulu Necip Fazıl İlköğretim Okulunda tamamladıktan sonra Fatih Sultan Mehmet Lisesine (YDA) devam etti. Erciyes Üniversitesinde başladığı Mimarlık öğrenimi 2007 yılında tamamladı. Çeşitli özel sektör kuruluşlarında yurt içi ve yurt dışında proje biriminde ve şantiyede görev yaptı. Suat ORHAN 2011 yılında Kars Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünde göreve başladı. 2016 yılında ise Karabük Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne tayin oldu. 2017-2019 yıllarında Karabük Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak proje derslerinde görev aldı. Halen Karabük Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünde görevine devam etmektedir.